

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

จันทบุรีรัตนานาถ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ. ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สังสกฤต. พระนคร : ห้าง
หุ้นส่วนจำกัดสีวาพร, 2512. (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในคราวอายุครบ 5
รอบหม่อมหลวงบัว กิติยากรในพระวงศ์ กระหม่อมจันทบุรีรัตนานาถ วันที่ 25 พฤศจิกายน
2512).

นาคะประทีป. ปาลี-สยาม อภิธาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไท, 2463.

บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย). นายร้อยเอก หลวง. สังสกฤต-ไทย-อังกฤษ-อภิธาน. พระนคร -

โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2511.

ปรียัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์), พระยา. พระปาลีปิฎก ภาศ 1. กรุงเทพฯ : มหามกุฏ-

ราชวิทยาลัย, 2532.

แสง มณวิฑูร, ศาสตราจารย์ ร.ต.ท., ผู้แปล. สมเด็จพระสังฆราช : พระพุทธประวัติฝ่ายมหายาน.

พระนคร : กรมศิลปากร, 2523.

ภาษาอังกฤษ

Adikaram, E.W. Early History of Buddhism in Cealon. 2nd ed. Colombo:

M.D.Gunasena & Co., 1953.

Aggarwal, H.R. A Short History of Sanskrit Literature. 2nd revised

and enlarged ed. Delhi: The Central Electric Press, 1963.

Allen, W.S. Phonetics in Ancient India. London: Oxford University

Presss, 1961.

Alwis, James. Lecture on Pāli. JPTS (1983): 39-68.

- Apte, V.S. *The Student's Sanskrit-English Dictionary*. Delhi : Motilal Banarsidass, 1971.
- Arnold, E.Vernon. *Vedic Metre*. 2nd ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1967.
- Banerjee, Anukul Chandra. *The Theravāda School of Buddhist Thought*. In A.K.Narain (ed.), *Studies in Pāli and Buddhism*, pp. 20. Delhi : B.R.Publishing, 1979.
- _____. *Sarvastivāda Literature*. Calcutta: D. Banerjee, 1957.
- Banerji, Sures Chandra. *A Companion to Sanskrit Literature*. 1th ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1971.
- Bapat, P.V., ed. *2500 Years of Buddhism*. New Delhi: The Publication Division Ministry of Information and Broadcasting Government of India, 1956.
- Barua, Dipakkumar. *An Analytical Study of the Four Nikayas*. Calcutta : Rabindra Bharati University, 1971.
- Barua, D.L., ed. *Paramatthadīpanī : Cariyūpitakattīkattā*. London : Routledge Paul, 1979.
- Bechert, Heinz. *Sanskrit Literature in Sri Lanka as a Paradigm of Regional*. In O.H.de A.Wijesekera (ed.), *Malalasekera Commemoration Volume*, pp. 23-35. Columbo : The Malasekera Commemoration Volume Editorial Committee, 1976
- _____. *A Collection of Minor Texts from the Buddhist Sanskrit Canon*. in Dharmendra Kumar Gupta (ed.), *Recent Studies in Sanskrit and Indology*, pp. 89-94. Delhi : Ajanta Publications, 1982.
- Beckh, Hermann. *Buddha und Seine Lehre*. Stuttgart : Verlag Freies Geistesleben, 1958.

- Bhattacharyya, Narendra Nath. *History of Researches on Indian Buddhism*. New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1981.
- Bloch, Jules. Some Problems of Indo-Aryan Philology. *BSOAS* 5 (1928): 719-755.
- Bloomfield, Leonard. *Language*. Delhi : Motilal Banarsidass, 1985.
- Borrow, P.T. Ancient and Modern Languages. In A.L. Basham (ed.), *A Cultural History of India*, pp. 162-169. Oxford : The Clarendon Press, 1975.
- Brough, John., ed. *The Gāndhārī Dhammapada*. London : Oxford University, 1962.
- _____. The Language of the Buddhist Sanskrit Texts. *BSOAS*. 16 (1954) : 351-375.
- Carpenter, J.Estin. ed. *The Dīghanikāya. Vol.II*. London : Luzac & Company Ltd., 1976.
- Chalmers, Robert, ed. *The Majjhimanikāya. Vol.II*. London : Routledge Kegan Paul, 1977.
- _____. ed. *The Majjhimanikāya. Vol.III*. London : Routledge & Kegan Paul, 1977.
- Cheetham, Eric. Seeds of Indian Mahāyāna. *The Middle Way : Journal of The Buddhist Society* 63 No. 1 (May 1983) : 25-30.
- Conze, Edward. *A Short History of Buddhism*. Bombay : Chetana Ltd., 1960.
- _____. ed. *Buddhist Texts Through the Ages*. Oxford : Bruno Cassirer, 1954.
- _____. *Thirty Years of Buddhist Studies*. Oxford : Bruno Cassirer Ltd., 1967.

- Cardona, George. Pāṇini : A Survey of Research. 1st Indian reprint.
Delhi : Motilal Banarsidass, 1980.
- _____. Pāṇini : His Work and its Traditions. 1st ed. Delhi:
Motilal Banarsidass, 1988.
- Chatterji, Kshitish Chandra. Patañjali's Mahābhāṣya. Calcutta : A.
Mukherjee & Co., 1964.
- Chatterji, Suniti Kumar. The Origin and Development of The Bengali
Language. Vols. I, II, & III. Calcutta : Rupa & Co., 1985.
- Chattopadhyāya, Lama Chimpa Alaka, trs. Tāranātha's History of Buddhism
in India. Simla : Indian Institute of Advanced Study, 1970.
- Coulson, Michael. Sanskrit. 5th impression. New York : David McKone
Company, 1985.
- Cowell, Edward and Nell, Robert A. eds. The Divyāvadāna. Amsterdam :
Oriental Press, 1970.
- D'alwis, James. An Introduction to Kaccayana's Grammar of the Pali
Language. London : Williams & Norgate, 1963.
- Dasgupta, S.N., ed. A History of Sanskrit Literature: Classical Period.
Vol. I. 2nd ed. Calcutta : Calcutta University, 1963.
- Dayal, Har. The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature.
2nd ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1970.
- Davids, T.W. Rhys., ed. The Majjhima-Nikāya. Vol. IV. London : The
Pali Text Society, 1975.
- _____. A Manual of Buddhism. New Delhi : Oriental Books Reprint
Corporation, 1978.
- _____. Buddhist India. Delhi : Motilal Banarsidass, 1971.
- _____. Indian Buddhism. Allahabad : Sammelan Mudranalaya, 1972.

- _____. The History and Literature of Buddhism. Varanasi : Bharatiya Publishing House, 1975.
- _____. and Carpenter, J. Estlin., eds. *Suraṅgala-Vilāsinī*. Vol.I. London : The Pali Text Society, 1968.
- _____. eds. The *Dīgha-Nikāya*. Vol.I. London : The Pali Text Society, 1975.
- _____. eds. The *Dīgha-Nikāya*. Vol.II. London : The Pali Text Society, 1966.
- Deva, charu. *Pāṇini : Re-interpreted*. 1st ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1990.
- Dutt, Nalinaksha. *Buddhist Sects in India*. 2nd ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1978.
- _____. *Early History of the Spread of Buddhism and the Buddhist Schools*. New Delhi : Rajesh Publications, 1980.
- _____. *Mahāyāna Buddhism*. Revised ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1978.
- _____, and Bajpai, Krishna Datta. *Development of Buddhism in Uttar Pradesh*. 1st ed. Lucknow : Publication Bureau, 1956.
- Edgerton, Franklin. *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary*. Vol.I: Grammar. 4th ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1977.
- _____. *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary*. Vol.II: Dictionary. 3rd ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1972.
- _____. *Buddhist Hybrid Sanskrit: Language and Literature*. Banarass: Banarass Hindu University, 1954.
- _____. *Metre, Phonology, and Orthography in Buddhist Hybrid Sanskrit*. JAOS 66 (1946) : 197-206.

- Fausboll, V., ed. *The Jātaka together with its Commentary*. Vol.I. London : The Pali Text Society, 1962.
- Feer, M. Léon., ed. *The Saṃyutta-Nikāya*. Vol.I. London : The Pali Text Society, 1973.
- _____. ed. *The Saṃyutta-Nikāya*. Vol.II. London : The Pali Text Society, 1970.
- _____. ed. *The Saṃyutta-Nikāya*. Vol.III. London : The Pali Text Society, 1975.
- _____. ed. *The Saṃyutta-Nikāya*. Vol.IV. London : The Pali Text Society, 1973.
- _____. ed. *The Saṃyutta-Nikāya*. Vol.V. London : The Pali Text Society, 1976.
- Finegan, Jack. *Buddhism Confucianism and Taoism*. Vol.II. (Princeton : Princeton University Press, 1965.
- Franke, Otto. *The Buddhist Councils at Rājagaha and Vesālī*. JPTS (1908-1912) : 1-80.
- Garg, Ganga Ram. *International Encyclopadia of Indian Literature*. Vol.I : Parts I & II. Delhi : Mittal Publications, 1987.
- Geiger, Wilhem, ed. *The Mahāvamsa*. London : The Pāli Texts Society, 1958.
- _____. ed. *The Mahāvamsa*. 2nd ed. London : The Pali Text Society, 1958.
- _____. *Pali Literature and Language*. Translated from Pāli Literature und Sprache by B.Ghosh. 2nd ed. Delhi : Oriental Books Reprint Corporation, 1943.
- Goetz, Philip W., ed. *Avadāna*. *The New Encyclopaedia Britannica*.

- 1 (1989) : 732.
- _____. Lalitavistara. The New Encyclopaedia Britannica. 7 (1989): 112.
- Grierson, G.A., ed. Linguistic Survey of India. Vol.I. Part I: Introductory. Delhi : Motilal Banarsidass, 1973.
- Gune, Pandurang Damodar. An Introduction to Comparative Grammar. Edited by N.P.Gune. Poona : Poona Oriental Book House, 1958.
- Hageda, Ycshito S. The Awakening of the Faith. (New York : Columbia University Press, 1967.
- Hardy, F., ed. The Anguttara-Nikāya. Vol.III. London : The Pali Text Society, 1976.
- Harman, R.R.K.and Stock, F.C. Dictionary of Language and Linguistics. London : Applied Science Publishers Ltd, 1973.
- Horner, I.B., ed. Madhurattha-Viāsini Nāma Buddhavaṃsaṭṭhakāṭhā. London : The pali Text Society, 1976.
- _____. ed. Papañcasūdanī. Vol.III. London : The Pali Text Society, 1976.
- Humphreys, Christmas. Buddhism. London : Wyman and Sons Ltd, 1951.
- Ikeda, Daisaku. Buddhism the First Millenium. Translated by Burton Watson. 2nd ed. Tokyo : Kodansha International Ltd, 1977.
- Jayawickrama, N.A., ed. Buddhavaṃsa and Cariyāpiṭaka. London : The Pali Text Society, 1974.
- Jinanda, B. Mahāvagga Mahāvastu and Lalitavistara (A Comparative Study). In Satkari Mookerjee (ed.), The Nālandā Mahāvihāra Research Publication, pp. 243-288. Patna : Navanālandā Mahāvihāra, 1957.

- Johnston, E.H. *The Buddhacarita or Act of the Buddha*. Delhi : Motilal Banarsidass, 1972.
- Joshi, Lalmani. *Studies in the Buddhistic Culture of India (During the 7th and 8th Centuries A.D.)*. 1st ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1967.
- Kale, M.R. *A Higher Sanskrit Grammar*. Delhi : Motilal Banarsidass, 1967.
- Kato Buno, tr. *The Sutra of the Lotus Flower of the Wonderful Law*. Revised by W.E. Soothill and Wilhelm Schiffer. Tokyo : Hinode Printing and Kosei Publishing, 1971.
- Katre, S.M. *Dictionary of Pāṇini*. Parts I-III. Poona : Deccan College, 1968.
- _____. *Prākṛit Languages and their Contribution to Indian Culture*. Bombay : Bharatiya Vidya Bhavan, 1945.
- Keith, A. Berriedale. *A History of Sanskrit Literature*. Delhi : Oxford University Press, 1972.
- _____. *The Sanskrit Drama in its Origin and Development, Theory and Practices*. 5th ed. London : Oxford University Press, 1970.
- Kern, H. *Manual of Indian Buddhism*. 2nd ed. Delhi : Shri Jainendra Press, 1974.
- Khosla, Sarla. *History of Buddhism in Kashmir*. New Delhi : Sagar Publication, 1972.
- Kimura, Ryukan. *A Historical Study of the Terms Hinayāna and the Mahāyāna and the Origin of Mahāyāna Buddhism*. New Delhi : Indological Book Corporation, 1978.
- Law, Bimala Churn., ed. *Buddhistic Studies*. Calcutta : Thacker Spink & Co., Ltd., 1931.

- Legge, James, trs. A Record of Buddhistic Kingdoms: Being an Account by the Chinese Monk Fā-Hien of His Travels in India and Ceylon (A.D.399-414) in Search of the Buddhist Books of Discipline. New York: Paragon Book Reprint, 1965.
- Lamotte, É. History of Indian Buddhism. Translated from the French by Sara Webb-Boin. Louvain: Peters Press, 1976.
- Lancaster, Lewis. ed. Prajñāpāramitā and Related Systems : Studies in Honor of Edward Conze. Printed in Korea: Berkeley Buddhist Studies Series, 1977.
- Lanman, Chales Rockwell. A Sanskrit Reader. 1st ed. Cambridge : The University Press, 1884.
- Leons, John et al. Linguistics. The New Encyclopaedia Britannica 23 (1989) : 54-58.
- Macdonell, A.A. and Keith, A.B. Vedic Indexes of Names and Subjects. Vols.I & II. 3rd ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1967.
- _____. A History of Sanskrit Literature. 3rd ed. New Delhi : Munchiram Manoharlal, 1972.
- _____. Vedic Grammar for Students. 9th ed. New Delhi : Oxford University Press, 1975.
- Majumdar, R.C. The History and Culture of the Indian People. Vol.III: The Classical Age.3rd ed. Bombay: Bharatiya Vidya Dhavan, 1970.
- Malalasekera, G.P. Dictionary of Pāli Proper Names. Vols.I & II. 1st Indian ed. New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1983.
- _____. The Pāli Literature of Ceylon. 2nd ed. Colombo : M.D. Gunasena & Co., 1958.
- Malla, Kamal P. Classical Newari Literature: A Sketch. Kathmandu :

- Educaional Enterprise Ltd, 1982.
- Matthews, P.H. *Inflectional Morphology: A Theoretical Study Based on Aspects of Latin Verb Conjugation.* Cambridge: The University Press, 1972.
- Mayhofer, Manfred. *A Sanskrit Grammar.* Translated from the German with revisions and introduction by Gordon E. Ford. Alabama : The University of Alabama Press, 1972.
- Minajeff, J. *Pali Grammar : A Phonetic and a Morphological Sketh of the Pali Language.* Translated from the Russian into French by M. Stanislas Guyard and rendered into English from the French and rearranged with some modifications and additions by Chas. Geo. Adams. Rangoon : The Albiou Press, 1882.
- Mitra, Ajay. *An Outline of Early Buddhism.* Varanasi. Indological Book House, 1965.
- Mitra, Rajendra Lal. *The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal.* 2nd ed. New Delhi : Cosmo Publications, 1981.
- _____. *trs. Lalita-Vistara.* Calcutta : The Bibliotheca Indica, 1881.
- Monier-Williams, M. *Buddhism.* Varanasi : The Chowkhamba Sanskrit Seris Office, 1964.
- _____. *Sanskrit Manual.* Delhi : Ajanta Books International, 1976.
- _____. *English Sanskrit Dictionary.* 1st Indian ed. New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1976.
- _____. *Sanskrit Manual.* Delhi : A-Janta Books International, 1976.
- Mookerjee, Satkari. *The Nava Nalanda Matravihara Research Publication.* Vol.II. Varanasi : Ramseshware Pathak, 1960.
- Mookerji, Radha Kumud. *Ancient Indian Education (Brahmanical and*

- Buddhist**). 2nd ed. London : Macmillan, 1951.
- Müller, F.Max. **A Sanskrit Grammar**. 2nd revised and accented ed. London : Longmans Green and Co., 1870.
- Munshi, K.M., and Diwakar, R.R., eds. **Indian Inheritance**. Vol.I: Literature, Philosophy and Religion. 4th ed. Bombay : Associated Advertisers & Printers, 1965.
- Narain, A.K., ed. **Studies in Pali and Buddhism**. 1st ed. Delhi : B.R. Publishing Corporation, 1979.
- Nariman, J.K. **Literary Hisstory of Sanskrit Buddhism**. 3rd ed. Delhi: Motilal Banarsidass, 1972.
- Nilakanta, K.A. **Age of the Nandas and Mauryas**. 2nd ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1967.
- Oldenberg, Hermann., ed. and trs. **The Dīpavaṃsa: Ancient Buddhist Record**. London : The Pālī Texts Society, 1879.
- _____. **The Era of Kaniṣka**. JPTS (1910-1912): 1-18.
- _____. ed. **Vinaya-Piṭakam**. Vol.I: Mahāvagga. London : The Pali Text Society, 1969.
- _____. ed. **Vinaya-Piṭakam**. Vol.II : Cullavagga. London : The pali Text Society, 1977.
- Oldenberg, Hermann and Pischel, Richard, eds. **The Theragāthā and Therīgāthā**. London : The Pali Text Society, 1966.
- Pande, Govind Chandra. **Studies in the Origin of Buddhism**. Delhi : Motilal Banarsidass, 1974.
- Perry, Edward Delavan. **A Sanskrit Primer**. 4th ed. New York : Columbia University Press, 1936.
- Piatigorsky, Alexander. **The Buddhist Philosophy of Thought**. London :

- Curzon Press, 1984.
- Pischel, R. *A Grammar of the Prakrit Language*. Delhi : Motilal Banarsidass, 1981.
- _____. *Comparative Grammar of the Prakrit Languages*. Translated from the German by Subhadra Jha. 2nd ed. Delhi : Shri Jainendra Press, 1967.
- Pollock, Sheldon. *Aspects of Versification in Sanskrit Lyric Poetry*. Connecticut : American Oriental Society, 1877.
- Poussin, Louis de la Vallée and Thomas, E.J., eds. *Mahānīdāsa*. Part I-II. London : The Pali Text Society, 1978.
- Rahula, Bhikkhu Telwa. *A Critical Study of the Mahāvastu*. Delhi : Motilal Banarsidass, 1978.
- Rahula, Walpola. *History of Buddhism in Ceylon*. Colombo : M.D.Gunasena & Co., 1956.
- _____. *Validity and Vitality of Theravāda Tradition*. *The Middle Way : Journal of the Buddhist Society*. 64 No.4. (February 1990): 205-211.
- Ram, Sadhu. *Essays on Sanskrit Literature*. 1st ed. Delhi : The Central Electric Press, 1965.
- Ramanan, K.Venkata. *Nāgārjuna's Philosophy*. Delhi : Motilal Banarsidass, 1975.
- Ray, Kumudranjan. *Sayana's Introduction to His Vedic Bhashyas: With Intro.Eng. Tran. & Critical Notes*. Calcutta : n.p., 1961.
- Robins, Robert Henry. *Language*. *The New Encyclopaedia Britannica*. 22 (1989) : 566-589.
- Robinson, Richard H. *Early Mādhyāmika in India and China*. Delhi : Mo-

- tilal Banarsidass, 1976.
- Roth, Gustav., ed. *Bhikṣuṇī-Vīraya*. Patna : K.P. Jayaswal Research Institute, 1970.
- Saint-Hilaire, J.Barthelemy. *The Buddha and His Religion*. Translated by Laura Ensor. London : George Routledge and Sons, n.d.
- Sangharakshita, Bhikkhu. *A Survey of Buddhism*. 2nd ed. Bangalore : The Indian Institute of World Culture, 1959.
- Siddhartha, Rev. R. *Origin and Development of Pāli Language with Special Reference to Sanskrit Grammar*. In A.B.Keith (ed), *Buddhistic Studies*, pp. 641-656. Calcutta : Thacker, Spink & Co., Ltd, 1921.
- Sircar, D.C. *Inscription of Aśoka*. 3th ed. New Delhi : The Director, Publication Division, Ministry of Information and Broadcasting, Government of India, Patiala House, 1975.
- Smith, Helmer., ed. *Sutta-Nipāta Commentary Being Paramatthajotikā II*. Vol.I-II. London: The Pali Text Society, 1966.
- _____. ed. *Sutta-Nipāta Commentary Being Paramatthajotikā III*. London : The Pali Text Society, 1972.
- _____. ed. *The Khuddaka-Pāṭha together with Its Commentary : Paramatthajotikā I*. London : The Pali Text Society, 1970.
- Snellgrove, David. *Indo-Tibetan Buddhism : Indian Buddhists & Their Tibetan Successors*. London : Serindia Publications, 1987.
- Speijer, J.S. *Sanskrit Syntax*. 2nd ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1973.
- Stede, W., ed. *The Sumāṅgala-Vilāsinī*. Vol.II.-III. London : The Pali Text Society, 1971.

- Steinberg, Danny D. and Jakovits, Leon A. eds. *Semantics*. Cambridge : The University Printing House, 1974.
- Steinberg, S.H. ed. *Cassel's Encyclopaedia of World Literature*. Vols. I & II. New York : Funk & Wagnalls Company, 1953.
- Strong, S.Arthur., ed. *Mahābodhivaṃsa*. London : The Pali Text Society, 1891.
- _____. ed. *Mahā-Bodhi-Vaṃsa*. London : The Pali Text Society, 1981.
- Takakusu, J. *Abhidharma Literature of the Sarvāstivādins*. in *JPTS* (1904-1905) : 87-146.
- _____. trs. *A Record of the Buddhist Religion as Practised in India and the Malay Archipelago (A.D.671-695) by I-Tsing*. Delhi : Munshiram Manoharlal, 1966.
- Tagare, Ganesh Vasu dev. *Historical Grammar of Apabhraṃśa*. 2nd ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1987.
- Taraporewal, Irach Jehangir Sorabji. *Elements of the Science of Languages*. Calcutta : Calcutta University Press, 1962.
- Thapar, Romila. *A History of India*. Vol.I. Bucks : Hazell Watson & Vinney Ltd., 1966.
- Thomas, Edward J. *The History of the Buddhist Thought*. London : Routledge & Kegan Paul Ltd, 1971.
- Tilbe, H.H. *Pali Grammar*. Rangoon : American Babbtist Mission Press, 1899.
- Trenckner, V., ed. *The Majjhima-Nikāya*. Vol.I. London : The Pali Text Society, 1979.
- _____. ed. *The Milindapañhā*. London : The Pali Text Society, 1962.
- Uhlenbeck, C.C. *A Manual of Sanskrit Phonetics in Comparison with*

- the Indogermanic, mother-Language For Students of Germanic and Classical Philology. 2nd Indian Ed. New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1977.
- Ullmann, Stephen. The Principles of Semantics. 2nd Impression with more Bibliographical Material. London : The Compton Printing Works(London)Ltd., 1963.
- Vaidya, C.V. Epic India. Vol.II. New Delhi : Cosmo Publication, 1976.
- Vaidya, P.L. ed. Lalita-Vistara. Darbanga : Mithila Institute of Post Graduate Studies and Research in Sanskrit Learning, 1958.
- Varma, Siddheshwar. Critical Studies in the Phonetic Observation of Indian Grammarians. London : The Royal Asiatic Society, 1929.
- _____. The Etymologies of Yasra. 1st ed. Hoshiapur : Vishveshvaranand Vedic Research Institute, 1953.
- Varma, Vishwanath Prasad. Early Buddhist and It's Origins. 1st ed. Delhi : Rashtriya Printing Works, 1973.
- Vasu, Chandra. The Ashtādhyāyī of Pāṇini. Vols.I & II. Delhi : Motilal Banarsidass, 1962.
- Vidyābhūṣana, Satischanda, ed. and trs. Bālāvātāro. Part I. Calcutta : University of Calcutta, 1916.
- _____. Pālī Grammar. Calcutta : The Mahābodhi Society, 1901.
- Vrat, Satya. The Rāmāyaṇa : A Linguistic Studies. Delhi : Munshi Ram Manohar Lal, 1964.
- Voegelin, Charles F. et al. Language of the World. The New Encyclopaedia of Britannica. 22 (1989) : 590-813.
- Warder, A.K. Indian Buddhism. 1st ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1971.

- _____. Introduction to Pāli. London : The Pāli Text Society, 1984.
- _____. Pali Metre : A Contribution to the History of Indian Literature. London : Luzac & Company Ltd., 1968.
- Weeraratne, W.G. Avadāna. Encyclopaedia of Buddhism. II (1967) : 395-398.
- Whitney, William Dwight. The Root Verb-Forms and Primary Derivatives of the Sanskrit Language. 5th ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1938.
- _____. Sanskrit Grammar. Delhi : Motilal Banarsidass, 1938.
- Windisch, Earnst, ed. Itivuttaka. London : The Pali Text Society, 1975.
- Woolner, Alfred C. Introduction to Prakrit. 2nd ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1975.
- Wright, Arthur F. Buddhism in Chinese History. London : London University Press, 1971.
- Yamada, Isshi. Karuṇāpudgārikā. Edited with introduction and notes. Vol. I. London : Luzac & Company, 1968.

ภาษาฝรั่งเศส

- Bureau, André. Les Sects Bouddhiques du Petit Véhicule. Saigon : École Française D'Extrême-Orient, 1955.
- Pauly, Bernard. Fragments Sanskrits de Haute Asie. JA CCXLV (1957) : 281-307.
- Renou, Louis. Études sur le Vocabulaire du Rgveda. Première série.

Pondichéry : Institut Français D'Indologie, 1958.

_____. *Grammaire Sanscrite*. Deuxième edition revue, corrigée et augmentée. Paris : Librairie D'Amérique et D'Orient, 1975.

_____. *Histoire de la Langue Sanscrite*. Paris : Lyon, 1956.

ภาษาเยอรมัน

Beckh, Hermann. *Budha und Seine Lehre*. Stuttgart : Verlag Freies Geistesleben, 1958.

Kuhn, Earnst W.A. *Beiträge zur Pāli-Grmmatik*. Berlin : Ferd Dümlers Verlagsbuchhandlung, 1875.

Nyanaponika, (Übersetzer). *Sutta-Nipāta*. Konstanz : Verlag Christiani, 1955.

Waldschmidt, Earnst. *Sanskrit-Wörterbuch der buddhistischen Texte aus den Turfan-Funden*. Herausgegeben von der Akademie der Wissenschaften in Göttingen und unter der Leitung von Heinz Bechert. Göttingen : Huber & Co., 1975.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ข้อแตกต่างด้านภาษาในลลิตวิสตรระฉบับต่าง ๆ

ฉบับของมิตระ	ฉบับของเล็ฟมันน์	ฉบับของไวทยะ*	ที่มา**
ชฎาณเกาะทูลุเขน	ชฎาณเกาะทินุเขน	ชฎาณเกาะทินุเขน	1.2
เกาะทูลุเขน	เกาะทินุเขน	เกาะทินุเขน	1.8
-***	ปฐมนิไมตรรายฉิปตุเรณ	ปฐมนิไมตรรายฉิปตุเรณ	1.8
ชทิวรวิเกณ	ชทิวรวิเกณ	ชทิวรวิเกณ	1.10
สรวุโพธิสตุตวรุชยาน-	สรวุโพธิสตุตวปฐนิธาน-	สรวุโพธิสตุตวปฐนิธาน-	1.15
-สมาทิวศิตาปฐาปุโตะ	-สมาทิวศิตาปฐาปุโตะ	-สมาทิวศิตาปฐาปุโตะ	1.15
นิตุโยทุกุเตน	นิตุโยทุกุเตน	นิตุโยทุกุเตน	2.2
มทานจรีรูปนิศุระตุย	มทานจรีรูปนิศุระตุย	มทานจรีรูปนิศุระตุย	2.5
ชานเนียวโกษฐ์	ชานเนียว	ชานเนียว	2.8
สรวุตุระ จานุปสิปุตะ	สรวุตุระ จานุปสิปุตะ	สรวุตุระ จานุปสิปุตะ	2.10
ปฐุชทามุยสารดิชะ	ปฐุชทามุยสารดิชะ	ปฐุชทามุยสารดิชะ	2.11

* หมายถึงฉบับของราเชนทระ ลาล มิตระ [(Rajendra Lal Mitra) จัดพิมพ์ พ.ศ. 2420 หรือ ค.ศ. 1877) ฉบับของเอส.เลฟมันน์ [(S. Leftmann) จัดพิมพ์ พ.ศ. 2445 หรือ ค.ศ. 1942] ฉบับของพี.แอล.ไวทยะ [(P.L.Vaidya) จัดพิมพ์ พ.ศ. 2501 หรือ ค.ศ. 1958]

** หมายความว่า อ้างจากฉบับของพี.แอล.ไวทยะ ระบุหน้า/บันทึก (นับลง)

*** เครื่องหมาย- หมายความว่าในฉบับนั้น ๆ ผู้ตรวจฉบับชำระได้รั้งคั้งไป

ฉบับของมิตระ	ฉบับของเลขผัง	ฉบับของไวทยะ	ที่มา
สุวรรณสุวณฺษณ์	สุวรรณ สุวณฺษณ์	สุวรรณ สุวณฺษณ์	2.14
พุทธาลงฺการ วุฑฺฒิ	พุทธาลงฺการวุฑฺฒิ	พุทธาลงฺการวุฑฺฒิ	2.16
สํวณฺษีวิวารานุตราต	สํวณฺษีวิวารานุตราต	สํวณฺษีวิวารานุตราต	2.18
ปฺรพพฺพานุสุมฺภตฺต	ปฺรพพฺพานุสุมฺภตฺตสงฺคา	ปฺรพพฺพานุสุมฺภตฺตสงฺคา	2.18
สงฺคาชฺญาณาโลกาลํการ	ชฺญาณาโลกาลํการ	ชฺญาณาโลกาลํการ	2.18
ตถาคตรศฺมิชํลา	ตถาคตรศฺมิชํลา	ตถาคตรศฺมิชํลา	2.20
นินฺสจฺราย อิมํ	นินฺสจฺราย อิมํ	นินฺสจฺราย อิมํ	2.20
หนตฺตมล	หนตฺตมล	หนตฺตมล	2.21
หนตฺตมลปฺรภากร	หนตฺตมล ปฺรภากร	หนตฺตมล ปฺรภากร	2.21
ศฺกฺปฺรภ	ศฺกฺปฺรภ	ศฺกฺปฺรภ	2.22
ศฺกฺธ มหํภาว	ศฺกฺธมหํภาว	ศฺกฺธมหํภาว	2.25
บสฺสยาปฺยวณฺธยาวิห	บสฺสยาปฺยวณฺธยาวิห	บสฺสยาปฺยวณฺธยาวิห	3.3
ศํกฺวิโมกฺขปารค	ศํกฺวิโมกฺขปารค	ศํกฺวิโมกฺขปารค	3.4
ภวาทิวาทิสฺวระ	ส วาทิสฺวระ	ส วาทิสฺวระ	3.10
สํธรมพฺนุระ	ส ธรมพฺนุระ	ส ธรมพฺนุระ	3.11
ตยา	ตสฺยา	ตสฺยา	3.14
สมณฺตตะ	สมณฺตตะ	สมณฺตตะ	3.15
สมาธิวฺยตฺถาย	สมาธิวฺยตฺถาย	สมาธิวฺยตฺถาย	3.15
ภควโต'นฺสุมฺรณฺติ	ภควโต'นฺสุมฺรณฺติ	ภควโต'นฺสุมฺรณฺติ	3.16
พฺทฺธเกษฺตรวฺยทฺปฺรณฺ-	พฺทฺธเกษฺตรวฺยทฺปฺรณฺ-	พฺทฺธเกษฺตรวฺยทฺปฺรณฺ-	3.17
ตํ สรวํวํ อนุสุมฺรณฺติ สุม	ตํ สรวํวํอนุสุมฺรณฺติ สุม	ตํ สรวํวํอนุสุมฺรณฺติ สุม	3.18
ศฺกฺธาวาสกํยิกา เทวปฺตฺโร	ศฺกฺธาวาสกํยิกา เทวปฺตฺโร	ศฺกฺธาวาสกํยิกา เทวปฺตฺโร	3.19
-	จณฺทณฺศจ	จณฺทณฺศจ	3.20

ฉบับของมิตระ	ฉบับของเลขพัมภัน	ฉบับของไวทยะ	ที่มา
-คณาสีธนะกลาป-	-คณาสีธนะกลาป-	-คณาสีธนะกลาป-	3.26
สรวุโพธิสตุตตวจริตทิฆุภุภา-	สรวุโพธิสตุตตวจริตทิฆุภุภา-	สรวุโพธิสตุตตวจริตทิฆุภุภา-	3.27
นิฆุภุติผลลาธิตปริกัรตโน	-นิฆุภุติผลลาธิตปริกัรตโน	-นิฆุภุติผลลาธิตปริกัรตโน	3.27
ตถาคไตรุ ภาษิตี ปุรุเว	ตถาคไตรุภาษิตีปุรุเว	ตถาคไตรุภาษิตีปุรุเว	4.1
ปุรวาทสาธม	ปุรวาทสาธม	ปุรวาทสาธม	4.3
อูธเตชสา	อูธเตชสา	อูธเตชสา	4.4
วิปัสสิตา	วิปัสสิตา	วิปัสสิตา	4.9
สัปปุเยณ	สัปปุเยณ	สัปปุเยณ	4.6
ตุนีภาเวณ	ตุนีภาเวณ	ตุนีภาเวณ	4.16
ตริปะการักษิตีกถุย	ตริปะการักษิตีกถุย	ตริปะการักษิตีกถุย	4.18
การีโร	การีโร	การีโร	4.20
สุรวากส์มะ ประสุกถะ	สุรวากส์มะประสุกถะ	สุรวากส์มะประสุกถะ	4.21
จกณสัจ	จกณสัจ	จกณสัจ	4.25
มทรุชยะ	มทรุชยะ	มทรุชยะ	5.5
สัมภะ	สัมภะ	สัมภะ	5.10
ตสสุวิหาคตา	ตสสุวิหาคตา	ตสสุวิหาคตา	5.14
ภาษิต	ภาษิต	ภาษิต	5.21
มคฺคณเทวณธิวาสน	มคฺคณเทวณธิวาสน	มคฺคณเทวณธิวาสน	5.23
-	ปุรณโมชฺชายะ	ปุรณโมชฺชายะ	6.5
กตมะ สลลิตวิสฺตโร	กตมะ สลลิตวิสฺตโร	กตมะ สลลิตวิสฺตโร	5.25
บุชฺชโยปฐิตสฺย อภิเชกฺขปุรปุตสฺย	บุชฺชโยปฐิตสฺย อภิเชกฺขปุรปุตสฺย	บุชฺชโยปฐิตสฺย อภิเชกฺขปุรปุตสฺย	7.2
เทวศตสหสฺรสุตฺตสฺสไตมิตวณฺติ-	เทวศตสหสฺรสุตฺตสฺสไตมิตวณฺติ-	-สหสฺรสุตฺตสฺสไตมิตวณฺติ-	7.2-3
สรวุ	สรวุพุทธธรรมสมุทฺถาคตพุทธะ	สรวุพุทธธรรมสมุทฺถาคตพุทธะ	7.5

ฉบับของมิตระ	ฉบับของเลขมัทรี	ฉบับของไวยาณะ	พินัย
-สมัยกปรหารณฤทธิ-	-สมัยกปรหาณฤทธิ-	-สมัยกปรหาณฤทธิ-	7.6
สรวทฤทธิภาษิตาธารณ-	สรวทฤทธิภาษิตาธารณ-	สรวทฤทธิภาษิตาธารณ-	7.12
จตุโรชปารคามินาภิกษุสรุสย	จตุโรชปารคามินาภิกษุสรุสย	-ปารคามินาภิกษุสรุสย	7.16
ปุษยชฎาณสภารวิสดฤต-	ปุษยชฎาณสภารวิสดฤต-	ปุษยชฎาณสภารวิสดฤต-	
สมัยสรุภิกษุณินะ	ภิกษุณินะ	ภิกษุณินะ	7.19
จตุรพรมหาวีหารนิะสฤตการุณะ	จตุรพรมหาวีหารนิะสฤตการุณะ	-วิหารนิะสฤตการุณะ	7.21
-สัปรุทธิปุณสย วิชาตนาภาวิทญา-	-สัปรุทธิปุณสยวิชาตนาภาวิทญา-	-ปุณสยวิชาตนาภาวิทญา-	7.22
-มุชววิษณุมภสย	-มุชววิษณุมภสย	-มุชววิษณุมภสย	7.23
-มหาปุรุษจนาทรสย สม-	มหาปุรุษจนาทรสย-	มหาปุรุษจนาทรสย-	8.4
จตุรปุรุษกัฏฐาปปริตสย	-จตุรปุรุษกัฏฐาปปริตสย	-จตุรปุรุษกัฏฐาปปริตสย	8.4
อปริตติตธรมราชวาร-	อปริตติตธรมราชวาร-	อปริตติตธรมราชวาร-	8.6
-กศมมสย	-กศมมสยภาสย	-กศมมสยภาสย	8.12
-ปุษยภักขียวสตุปเสวิต-	-ปุษยภักขียวสตุปเสวิต-	-ปุษยภักขียวสตุปเสวิต-	8.12
รศมฺยา	รศมฺยาขมรมิตศจุยโต	รศมฺยาขมรมิตศจุยโต	8.20
-ปุรสาทสมล็กฤเต	-ปุรสาทสมล็กฤเต	-ปุรสาทสมล็กฤเต	8.23
-ปาตลโกวิทการมฺจิสฺนา-	-ปาตลโกวิทการมฺจิสฺนา	-ปาตลโกวิทการมฺจิสฺนา-	8.25
-อโสกนยโคธธมฺกาสน-	-อโสกนยโคธธมฺกาสน-	-อโสกนยโคธธมฺกาสน-	8.25
-กรณิกการเกศรสรสาทร-	-กรณิกการเกศรสรสาทร-	-กรณิกการเกศรสรสาทร-	8.25
ทามจรี ยาทกฤติปุเร	ทามจรี ยาทกฤติปุเร	ทามจรี ยาทกฤติปุเร	9.4
กุลกสิณะ	กุลกสิณะ	กุลกสิณะ	9.5
กสฺปิโกณินยุตานิ	กสฺปิโกณินยุตานิ	กสฺปิโกณินยุตานิ	9.6
ยฆนคณธรวา	-ยฆนคณธรวา	-ยฆนคณธรวา	9.10
กสฺปสฺหสรุ รमितฺวา	กสฺปสฺหสรุ รमितฺวา	กสฺปสฺหสรุ รमितฺวา	3.11

ฉบับของมิตระ	ฉบับของเลพมังม	ฉบับของไวทยะ	ที่มา
ตฤปตา นาสัมมภัสวี	ตฤปติรนาสตุยมนภัสวี	ตฤปติรนาสตุยมนภัสวี	9.11
อนกมฺปา	อนกมฺปา	อนกมฺปา	9.14
-คตตามปายส์สฎาณเวกษสย	-คตตามปายส์สฎิณานเปกษสว	-คตตามปายส์สฎิตานเปกษสว	9.16
วิมลจกฺษะ	วิมลจกฺโข	วิมลจกฺโข	9.17
รูปธาดกฺทวานุ	รูปธาดกฺกาเนเก	รูปธาดกฺกาเนเก	9.21
สฺปกฺเศยฺ สิกฺขิวัรตํ	สฺปกฺเศยฺ สิกฺขิวัรต	สฺปกฺเศยฺ สิกฺขิวัรต	9.22
ธาดกฺศลฺศฺจิราตฺรณํ	ธาดกฺศลฺ จิราตฺรณํ	ธาดกฺศลฺ จิราตฺรณํ	10.1
พลวิรฺยพฺโล ทิโต	พลวิรฺยพฺโลทิโต	พลวิรฺยพฺโลทิโต	10.5
ปฺรทฺทิตฺวา	ปฺรทฺทิตฺวา	ปฺรทฺทิตฺวา	10.8
พฺรทฺทณฺยตา	พฺรทฺทณฺยตา	พฺรทฺทณฺยตา	10.8
ทฺรเศษฺยลฺ โปธิสจฺริตฺม	ทฺรเศษฺยลฺ โปธิสจฺริตฺวจฺริม	ทฺรเศษฺยลฺ โปธิสจฺริตฺวจฺริม	10.10
ศฺรีมณฺ	ศฺรีมณฺ	ศฺรีมณฺ	10.11
ทฺวิตฺติโย	ทฺวิตฺติโยธฺยายะ	ทฺวิตฺติโยธฺยายะ	10.15
สมฺตฺสทฺทปฺริวัรฺโต	สมฺตฺสทฺทปฺริวัรฺโต	สมฺตฺสทฺทปฺริวัรฺโต	10.15
อฺนฺนทฺทโกฏฺทิสฺสพฺริวาระ	อิตฺติ อฺนฺนทฺทโกฏฺทิสฺสพฺริวาระ	อฺนฺนทฺทโกฏฺทิสฺสพฺริวาระ	11.7
วฺรณฺนทฺทฐาย	วฺรณฺนทฺทฐาย	วฺรณฺนทฺทฐาย	11.9
เอวฺรฺปา	ยสฺโยวฺรฺปา	ยสฺโยวฺรฺปา	11.10
โปษฺเชยฺ	โปษฺเชยฺ จ	โปษฺเชยฺ จ	11.16
สฺวฺรณฺนทฺทมาลฺกฺกตํ	สฺวฺรณฺนทฺทมาลฺกฺกตํ	สฺวฺรณฺนทฺทมาลฺกฺกตํ	11.18
จกฺรฺรตฺนเมว	จกฺรฺรตฺนเมว	จกฺรฺรตฺนเมว	11.19
ยฺนฺนทฺท	ยฺนฺนทฺท	ยฺนฺนทฺท	11.21
ภกฺตะ ทิวฺย	ภกฺท ทิวฺย	ภกฺท ทิวฺย	11.23
กฺทฺธโย	กฺทฺธธา	กฺทฺธธา	11.25

ฉบับของมิตระ	ฉบับของเลขพัถัมภ์	ฉบับของไททยะ	ที่มา
ยตุร	ยตุร จ	ยตุร จ	11.25
อถ เย เย	อถ เย เต	อถ เย เต	11.27
เต รูปยุปาตริ	เต รูปยุปาตริ วา	เต รูปยุปาตริ วา	11.22
ราชโย	ตามุ ราชโย	ตามุ ราชโย	12.4
มา ทตุดา ทาสยถ	มากตุดาทาสยถ	มากตุดาทาสยถ	12.5
มถษา	มถษา	มถษา	12.5
โรจถ	โรจถ	โรจถ	12.6
วิหิตยะ	วิหิตะ	วิหิตะ	12.7
ทกษิมัว	ทกษิมัวเมว	ทกษิมัวเมว	12.9
สุวรรณลการ เหมชาลปรดิจณัน	สุวรรณลการ เหมชาล-	สุวรรณลการ เหมชาล-	12.14-15
วิกุรวณธรมิม	วิกุรวณธรมิม	วิกุรวณธรมิม	12.15
นาคราชา	นาคราชา	นาคราชา	12.15
สุวรรณธานีมาคตย	สุวรรณธานีมาคตย	สุวรรณธานีมาคตย	12.17-18
สุวรรณิลกษณศิริส	สุวรรณิล กษณศิริส	สุวรรณิล กษณศิริส	12.20
วิกุรวณธรมิม	วิกุรวณธรมิม	วิกุรวณธรมิม	12.21
ยทา	ยทา จ	ยทา จ	12.22
สุรยสยัตยุมมเวลายาม-	สุรยสยัตยุมมเวลายาม-	สุรยสยัตยุมมเวลายาม-	12.23
พาลาหโก	พาลาหโก	พาลาหโก	12.22
ศุทธนิลาไวฑูรยฆฎาค	ศุทธนิลาไวฑูรยฆฎาค	ศุทธนิลาไวฑูรยฆฎาค	12.27
สุวรรณนตะปรวมภาสเยว	สุวรรณนตะปรวมภาสเยว	สุวรรณนตะปรวมภาสเยว	22.28
อุจญาปิตวา	อุจญาปิตวา	อุจญาปิตวา	13.2
ตสย ตสย	ตสย	ตสย	13.2
ตสย	ปนสตสย	ปนสตสย	13.3

ฉบับของมิตระ	ฉบับของ เล่มพิมพ์	ฉบับของ ไททยะ	ที่มา
กึ การณ์ ที	การณ์	การณ์	14.19
ปุกุกสกุเล	ปุกุกสกุเล	ปุกุกสกุเล	14.20
-	โลกะ	โลกะ	14.23
ตมรุด์	สมรุด์	ตมรุด์	14.23
สผู้ตักเขม	สผู้ตัก	สผู้ตัก	14.27
อปลุด์	อปลุด์	อปลุด์	15.1
ปริตตปญยามิษุณนุทิต	ปริตตปญยามิษุณนุทิต	ปริตตปญยามิษุณนุทิต	15.1
กรฎมิว	กรฎมิว	กรฎมิว	15.2
อปเร ตวาทะ	อปเรปฺยาหะ	อปเรปฺยาหะ	15.4
ปฺรทโยตถกั	ปฺรทโยตถกั	ปฺรทโยตถกั	15.18
กรมทริศินะ	กรมทริศินะ	กรมทริศินะ	15.20
สูกุลสฺย	กัศกุลสฺย	กัศกุลสฺย	15.23
ทสฺยราชา	ทสฺยราชา	ทสฺยราชา	15.25
ปฺนรมฺเย ตวาทะ	อปเรปฺยาหะ	อปเรปฺยาหะ	15.27
ปาดทวุกุลวตฺปฺรสุตตะ	ปาดทวุกุลวตฺปฺรสุตตะ	ปาดทวุกุลวตฺปฺรสุตตะ	15.26
ตทปฺรติรูปมฺสฺติ	ตทปฺรติรูปมฺ	ตทปฺรติรูปมฺ	16.6
-	สรวาณิ	สรวาณิ	16.10
ปฺรจุณามะ	ปฺรปฺรกุชยามะ	ปฺรปฺรกุชยามะ	16.12
กาโรรมานะ	กาโรรมานะ	กาโรรมานะ	16.17
สํปนฺน กุ	สํปนฺนกุ	สํปนฺนกุ	16.17
อติชฺญาต	อติชฺญาต	อติชฺญาต	16.18
-	โคตฺรสํปนฺน จ ตตฺถกั ภาติ	โคตฺรสํปนฺน จ ตตฺถกั ภาติ	16.19
วฺรตวจจ	ปฺรทชฺญาวจจ	ปฺรทชฺญาวจจ	16.23

ฉบับของมิตระ	ฉบับของ เสฟมันน์	ฉบับของ ไทยะ	ที่เภา
อ วรุษานีเวคิต์	อนุชยาสิลปิมีเวคัน	อนุชยาสิลปิมีเวคัน	16.24
-	โภคานู ปริภมกุตติ	โภคานู ปริภมกุตติ	16.24
-	กฤตเวทิต์ จ	กฤตเวทิต์ จ	16.25
สัจจนุภาคามินี	อจจนุภาคามินี	อจจนุภาคามินี	16.26
กนทกยมิกรุ	กนทกยมิกรุ	กนทกยมิกรุ	16.27
เอภีรุมารุโษศัจตุมหุชญาภาโร	เอภีรุมารุโษศัจตุมหุชญาภาโร	เอภีรุมารุโษศัจตุมหุชญาภาโร	17.13
ยสยาศุจรัมมะ	ยสยาศุจรัมมะ	ยสยาศุจรัมมะ	17.13
อภิษฎาตายาะ สุตริยาะ	อภิษฎาตาย่า สุตริย่า	อภิษฎาตาย่า สุตริย่า	17.16
สมิตมุชยาะ	สมิตมุชยาะ	สมิตมุชยาะ	17.18
วิศาลทายาะ	วิศาลทายา	วิศาลทายา	17.19
โพธิสตุตวาสุเต	โพธิสตุตวาสุเต จ	โพธิสตุตวาสุเต จ	17.27
ปรัศุกุโธปรักรณุสัปนุมายาะ	ปรัศุกุโธปรักรณุสัปนุมายาะ	-ปรักรณุสัปนุมายาะ	18.1
มหตสัมตกุล	มหาสัมตกุล	มหาสัมตกุล	18.1
ใจโรก ราชา	ใจกรราชา	ใจกรราชา	18.3
นาตัตรุโณมิรูปะ	นาตัตรุโณมิรูปะ	นาตัตรุโณมิรูปะ	18.4
มายาเทวี	มายา นาม เทวี	มายา นาม เทวี	18.6
สมสัหตศิระกรณูมาสา	สมสัหตศิระกรณูมาสา	สมสัหตศิระกรณูมาสา	18.18-19
กาจิจิฏิกัสขัสสปรัศ	กาจิลิฏิกัสขัสสปรัศ	กาจิลิฏิกัสขัสสปรัศ	18.14
รฤตตุงคณาสา	รฤตตุงคณาสา	รฤตตุงคณาสา	18.15
-	โอยเณมฤคสัฏกษังคูลา ลากุษาเรส-	-มฤคสัฏกษังคูลา ลากุษาเรส	18.18-19
นยนาติริมยา	นยนาติริมยา	นยนาติริมยา	18.19
มายานามสักถิตา	มายานามสักถิตา	มายานามสักถิตา	18.20
ทกศุยเต	สัทศุยเต	สัทศุยเต	18.22

ฉบับของมิตระ	ฉบับของเลขหมาย	ฉบับของไวทยะ	ที่มา
เตทรุยานุสมฤติ-	ธรมานุสมฤติจรรยาเสาศาสนิ	ธรมานุสมฤติจรรยาเสาศาสนิ	22.4
ปญฺจิมํ	ปญฺจิมํ	ปญฺจิมํ	22.4
จตุรุมหาทวิปโลก-	จตุรุมหาทวิปเก โลก-	จตุรุมหาทวิปเก โลก	22.7
สุเวษุ สุเวษุ	สุเวษุ	สุเวษุ	22.9
อเนกมณิรตนกฤตสหสร-	อเนกมณิรตนศตสหสร-	อเนกมณิรตนศตสหสร-	22.15
-คิตวาทิตปริคิตเต	-คิตวาทิตปริคิตเต	-คิตวาทิตปริคิตเต	22.14-15
อเนกโพธิสตุตวศตสหสร	อเนกปญฺญานมมาลยศตสหสร-	-ปญฺญานมมาลยศตสหสร-	22.15
จยวนกาลํ	จยวนาการํ	จยวนาการํ	22.22
สํปรกาศยโตทรากฤษะ	สํปรกาศยมนุติ	สํปรกาศยมนุติ	22.25
ทฤษฎวาท	ทฤษฎวาท จ	ทฤษฎวาท จ	22.25
โพธิสตุตวสุเตนยขลิ	โพธิสตุตวสุเตน สาณฺฐก	โพธิสตุตวสุเตน สาณฺฐก	22.24
โยนิโศธนธรมปรตย-	โยนิโศธนธรมปรตย-	โยนิโศธนธรมปรตย-	23.3
นามรูปปริชญาณํ	นามรูปปริชญา	นามรูปปริชญา	23.4
สํปรกาศิตํ	สํปรกาศิตยขยมุ	สํปรกาศิตยขยมุ	23.6
อภิธวาทยา-	อภิธวาทยา-	อภิธวาทยา-	23.10
พุทธศาสนวิศย	พุทธศาสนวิศย	พุทธศาสนวิศย	23.10
นุยายาวกวมตตไย	นุยายากวมตตไย	นุยายากวมตตไย	23.12
สรวิปาทิ-	สรวิปาทิ-	สรวิปาทิ-	23.12
อมทิสสปรมตตไย	อมทิสสปรมตตไย	อมทิสสปรมตตไย	23.15
มณฺญยาสํกษณตตไย	มณฺญยาสํกษณตตไย	มณฺญยาสํกษณตตไย	23.19
มหิรฐาปรสมาย	มหิรฐาปรสมาย	มหิรฐาปรสมาย	23.20
ปฺรทตสมตตไย	ปฺรทตสมตตไย	ปฺรทตสมตตไย	23.24
อธิมุกโตธรมมาโลกมฺขํ	อธิมุกโต ธรมมามฺขํ	อธิมุกโต ธรมมามฺขํ	23.28

ฉบับของมิตระ	ฉบับของเลพมันน์	ฉบับของไวทยะ	ที่มา
อนุตฺตปมฺมตคานมฺมตฺตํ	อนุตฺตมวาทนมนตฺตํ	อนุตฺตมวาทนมนตฺตํ	24.5
สรววาทิต-	สรววาทิต-	สรววาทิต-	24.9
อนวมกฺคยตฺตํ	อนวมกฺคยตฺตํ	อนวมกฺคยตฺตํ	24.17
สรววธรมฺปฺริตฺตํ	สรววธรมฺปฺริตฺตํ	สรววธรมฺปฺริตฺตํ	24.14
นุยายาวกฺรฺมตฺตํ	นุยายาตฺรฺมตฺตํ	นุยายาตฺรฺมตฺตํ	24.22
สรววหฺรณฺปฺริต-	สรววหฺรณฺปฺริต-	สรววหฺรณฺปฺริต-	24.25
อวสุมกฺคยมนสิตฺตํ	อวสุมกฺคยมนสิการตฺตํ	อวสุมกฺคยมนสิการตฺตํ	24.26
ตฺริวิคํสํปฺจฺเจทฺย	ตฺริวิคํสํปฺจฺเจทฺย	ตฺริวิคํสํปฺจฺเจทฺย	24.27-28
อธฺยาสโยค-	อธฺยาสโยค	อธฺยาสโยค	24.23
-พฺทฺธธรมวาลมฺพตฺตํ	-พฺทฺธธรมวาลมฺพตฺตํ	-พฺทฺธธรมวาลมฺพตฺตํ	25.1
-พฺทฺธกฺษตฺร-	-พฺทฺธกฺษตฺร-	-พฺทฺธกฺษตฺร	25.2
สรววกฺษณฺปายสมตฺติกรฺม	สรววกฺษณฺปายสมตฺติกรฺม	สรววกฺษณฺปายสมตฺติกรฺม	25.3
อนุตฺตปมฺมตคเณมฺมตฺตํ	อนุตฺตมวาทนมนตฺตํ	อนุตฺตมวาทนมนตฺตํ	24.5
สรววาทิต-	สรววาทิต-	สรววาทิต-	24.9
อนวมกฺคยตฺตํ	อนวมกฺคยตฺตํ	อนวมกฺคยตฺตํ	24.17
สรววธรมฺปฺริตฺตํ	สรววธรมฺปฺริตฺตํ	สรววธรมฺปฺริตฺตํ	24.14
นุยายาวกฺรฺมตฺตํ	นุยายาตฺรฺมตฺตํ	นุยายาตฺรฺมตฺตํ	24.22
สรววหฺรณฺปฺริต-	สรววหฺรณฺปฺริต-	สรววหฺรณฺปฺริต-	24.25
อวสุมกฺคยมนสิตฺตํ	อวสุมกฺคยมนสิการตฺตํ	อวสุมกฺคยมนสิการตฺตํ	24.26
ตฺริวิคํสํปฺจฺเจทฺย	ตฺริวิคํสํปฺจฺเจทฺย	ตฺริวิคํสํปฺจฺเจทฺย	24.27-28
อธฺยาสโยค-	อธฺยาสโยค	อธฺยาสโยค	24.23
-พฺทฺธธรมวาลมฺพตฺตํ	-พฺทฺธธรมวาลมฺพตฺตํ	-พฺทฺธธรมวาลมฺพตฺตํ	25.1
-พฺทฺธกฺษตฺร-	-พฺทฺธกฺษตฺร-	-พฺทฺธกฺษตฺร	25.2

ฉบับของมิตระ	ฉบับของเลขพัมม์	ฉบับของไททะยะ	ที่มา
สรุวกุณฑาปายสมติกรมาย	สรุวกุณฑาปายสมติกรมาย	สรุวกุณฑาปายสมติกรมาย	25.3
สรุววุยาปาทาซิล-	สรุววุยาปาทาซิล-	สรุววุยาปาทาซิล-	25.4
ยถาโธมกุตสตุตฺวาปายปย-	ยถาโธมกุตสตุตฺวาเรยาปย-	ยถาโธมกุตสตุตฺวาเรยาปย-	25.8
สัพเพธิปฺรอปฺตศฺจ	สัพเพธิปฺรอปฺตสฺย	สัพเพธิปฺรอปฺตสฺย	25.9
อาตมสฺขาน-	อาตมสฺขาน-	อาตมสฺขาน-	25.10
สมรุตสภาวโร	สมรุตสภาวโร	สมรุตสภาวโร	25.12
สํหฺวณํ	สํหฺวณารุถํ	สํหฺวณารุถํ	25.28
ศกฺขสฺย	ศกฺขสฺย	ศกฺขสฺย	26.4
อธฺรฺว	อธฺรฺว	อธฺรฺว	26.9
อนฺโชนฺยคฺมณฺยกฺกฺตา	อนฺโชนฺยคฺมณฺยกฺกฺตา	อนฺโชนฺยคฺมณฺยกฺกฺตา	26.14
อิมํ ธรฺมํ	อิมํ ธรฺมา	อิมํ ธรฺมา	26.21
ทานมฺมสํยํเมนา	ทานมฺมสํยํเมนา	ทานมฺมสํยํเมนา	26.26
ปฺรูวํ	ปฺรูเว	ปฺรูเว	27.1
สํสํเร จิรฺมณฺฑลํ	สํสํเร จิรฺมณฺฑลํ	สํสํเร จิรฺมณฺฑลํ	27.1
ศฺเมถ	ศฺเมถ	ศฺเมถ	27.4
สํการชฺวามฺภวาวศฺจ	สํการชฺวามฺภวาวศฺจ	สํการชฺวามฺภวาวศฺจ	27.5
กิมฺปิ	กิมฺปิ	กิมฺปิ	27.9
ยตฺตร ต	ยตฺตร	ยตฺตร	27.10
ปฺรวรฺชเยต	ปฺรวรฺชเยต	ปฺรวรฺชเยต	27.11
จตฺตรโถ	จตฺตรโถ'ธฺยาเย	จตฺตรโถ'ธฺยาเย	27.13

พิจารณาข้อแตกต่างทั้ง 3 ส่วน จะเห็นว่าฉบับพิมพ์ที่หลังคือของไททะยะ มีแนวโน้มนำ
ไปทางกรอบของไวยากรณ์สันสกฤตของปาลินิมิตมากขึ้น ฉบับที่แตกออกมาถึงจึงถูกนักปราชญ์แก้ไขหน่วย
เสียงไปไม่น้อยแล้ว

ภาคผนวก ก.

แปลอรรถาธิบายที่ 1-4 แห่งคัมภีร์กถิตติวิสูตร

นิทานปริวรรต ประถม

โอ โนโม ทศกัณฐดาปยุตตโลกธาดุปริยัติสรวพาทธโพธิสตุตวาวรยสุรวากปรตแยกพท-
ธะโย' ตีตามาคตปรตยตปุ่นเนมาเยะ||

[1] เหว มยา สรุตม เอกสมินสมเพ ภควาน สุรวาสตุย้า วิหริติ สม เซตวเน'นาก
ปิตทาส-ยาราเม มหตา ภิกษุสเมฆ สารุธ ทวาทเทวิโร ภิกษุสทโสระ ตทยถา- อายุมตจ จ ชัญญ
เกาฐิเนน|| อายุมตจ จาคูวิตา || อายุมตจ จ นามเนน|| อายุมตจ มหานามน||
อายุมตจ จ ภทริเนน|| อายุมตจ จ ยโสเกเนน || อายุมตจ จ วิมเนน|| อายุมตจ จ
สุพาทนา|| อายุมตจ จ ปุระเนน|| อายุมตจ จ ลวาทิตมา || อายุมตจ โจระพิลวากาศยเนน||
อายุมตจ จ นทีกาศยเนน|| อายุมตจ จ คยากาศยเนน|| อายุมตจ จ สารีปเตเนน|| อายุมตจ
จ มหาเมทคฺลยายเนน|| อายุมตจ จ มหากาศยเนน || อายุมตจ จ มหากาศยายเนน ||
อายุมตจ จ กมิเนน|| อายุมตจ จ เกาฐิเนน|| อายุมตจ จ จนนเนน|| อายุมตจ จ
ปุระนโมตฺตรายณิปเตเนน|| อายุมตจ จามิรุตเนน|| อายุมตจ จ นนทิกเนน|| อายุมตจ จ กสมิเนน||
อายุมตจ จ สุกตินา|| อายุมตจ จ เรวเนน|| อายุมตจ จ ชทริเนน|| อายุมตจ จาโมฆ-
ราเชน|| อายุมตจ จ มหาปารนิเนน|| อายุมตจ จ พุกุเนน|| อายุมตจ จ นนเนน|| อายุมตจ
จ ราหุเนน|| อายุมตจ จ สุวาคเนน|| อายุมตจ จ นนเนน เหวปรมุไซรุ ทวาทคิริ
ภิกษุสทโสระ สารุธ ทวาทตรศตา จ โพธิสตุตวาทโจระสรุไวเวกชาติปริตพิทโยะ สรวโพธิสตุตว-
ปารมิตานิรฐาโยะ สรวโพธิสตุตวามิชฺญตาวิกิริโยะ สรวโพธิสตุตวธารณิปฺติทานปฺติลพโยะ
สรวโพธิสตุตวธารณิปฺติลพโยะ สรวโพธิสตุตวปฺริยตวเลปฺปิปุโรโยะ สรวโพธิสตุตวปฺริยตวคฺคิกโยะ
สรวโพธิสตุตวสมาธิวศิตาปฺราปโยะ สรวโพธิสตุตวศิตาปฺริยตวโยะ สรวโพธิสตุตวทฺษณคฺคย-
กิริโยะ สรวโพธิสตุตวภูมิปฺริปุโรโยะ ตทยถา โมเตเรเยน จ โพธิสตุเตวน มหาสตุเตวนธเนศฺว-
ราเชน จ โพธิสตุเตวน มหาสตุเตวน สิทเทตฺตนา จ โพธิสตุเตวน มหาสตุเตวน สิทธารณมิตินา
จ โพธิสตุเตวน มหาสตุเตวน ปุระนคจาวิตฺตงฺเกมา จ โพธิสตุเตวน ปฺริยตวปฺราปเตน จ
โพธิสตุเตวน มหาสตุเตวน นิโตยทฺตเตน จ โพธิสตุเตวน มหาสตุเตวน มหากรณาจฺทริยา
จ โพธิสตุเตวน มหาสตุเตวน เหวปรมุไซรุ ทวาทริศตา จ โพธิสตุตวสทโสระ||

[2] เตน ชลฺ ปุณะ สมเชน ภควานํ สุรวาสฺติ มหานคริมฺปิศฺริตฺย วิหริติ สฺม สตฺกถโต
 คุรฺกถโต มานิตะ ปุชิตศฺจ ติสถณํ ปริชกํ ราชญํ ราชกุมารานํ ราชมนฺตริณํ ราชมหา-
 มาตฺรานํ ราชปาลมฺลิกานํ กษตฺริยพฺรหฺมณฺคฤทฺปตฺยมาตฺยปารุทฺธานํ เปารชานปทา-
 นามนฺยตฺริภิกศฺรมณพฺรหฺมณฺจรกปรีวฺรชกานามฯ ลภี จ ภควานํ ปฺรภูตานํ ชานีเย โภชนีเย-
 มาสฺวาทนียากลฺปิกานํ จีวรปิตฺทปาทฺรศฺยนาสนคฺลานปฺรตฺยโยทฺยชฺยปฺริชการานาม|| ลภคฺรุยเย-
 โศศฺรยปฺรปฺตศฺจ ภควานํ สุวตฺร จานฺปฺลิตฺตะ ปทฺม อิว ชฺเลน|| อุกฺรรศฺจ ภคฺคเต กิรฺตติศฺท-
 โศศฺลโก โลเก'ภฺยฺยทฺโต'รฺทฺน สมฺยกฺสํพฺทโธ วิชฺยาจรณสํปฺนนะ สฺคโต โลกวิทฺยประ ปฺรทฺมมฺยสารณะ
 ศาสฺตฺตา เทวานํ จ มนฺุชฺยานํ จ พฺทโธ ภควานํ ปญฺจจกฺษะสมฺมวาคเต|| ส อิมํ จ โลกํ ปฺร จ
 โลกํ สเทวํ สมารํ สพฺรหฺมํ สศฺรมณพฺรหฺมณฺมณฺ ปฺรชานํ สเทวมานฺุชานํ สฺวยํ วิชฺญาย สาธุชฺค
 กถฺย อฺปสํปฺทย วิหริติ สฺม|| สํวธฺมํ เทศฺยติ สฺม อาเทท กฺลฺยณํ มธฺเย กฺลฺยณํ ปฺรยวสฺวเน
 กฺลฺยณํสฺวธฺมํ สฺวยญฺชนํ เกวลํ ปฺริปฺรณํ ปฺริศฺกฺธํ ปฺรยวทาทํ พฺรหฺมจฺรยํ สंपฺรกาศฺยติ สฺม||

[3] เตน ชลฺ ปุณะ สมเชน ภควานํ ราชตฺรยํ มธฺเย ยามะ พฺทฺชาลํการวฺยฺหํ นาม สฺมาธิ
 สฺมาปฺนโต'ภูตฺ|| สมฺมตฺรสมฺมาปฺนตฺสย จ ภควต อิมํ พฺทฺชาลํการวฺยฺหํ นาม สฺมาธิมถ ตตฺกฺษณเมว
 ภควต อฺปฺริชฺญาณมฺมฺรฺทฺนํ สํชาวณฺมวิวราตฺรเวทํ ปฺรพฺทฺชานสมฺกถฺยสงฺคาสฺชฺญาณมาโลกาลํการํ นาม
 รศฺมิศฺจการ|| สํ สุววา ศฺกฺชวาสาณํ เทวภรณานฺยวาทสฺย มเหศฺวรเทวปฺตฺรปฺรชานปฺรเวชยานํ
 เทวปฺตฺรานํ สํโฆทฺยามาส ตตศฺจ ตถาคตฺรศฺมิชฺวาลาณิสฺจการย อิมะ สํโฆทฺยามาถา นิสฺจรมฺติ สฺม

ชฺญาณปฺรภํ ทตฺตมสํ ปฺรภากร
 ศฺกฺรปฺรภํ ศฺกฺวิมลาคฺรเตชฺสํ
 ปฺรศฺนตฺกายํ ศฺกฺศฺนตฺมานสํ
 มฺณี สฺมาศฺลิสฺหยต ศํกฺยสฺหม|| 1||
 ชฺญาโนทฺธิ ศฺกฺธมทานุภาวํ
 ธฺรเมศฺวํ สฺริวาทํ มฺลิสฺม|
 เทวาทิตฺเทวํ นรเทวปฺรชฺยํ
 ธฺรเม สฺวยํ วคฺนํ ศฺรยธฺม|| 2||
 โยทฺรทฺมํ จิตฺตมวฺรตฺยทวเส
 โย มารปฺปาไศรวมฺกตฺมานสะ|

สมยถิมุกติมุกตีกฤตวตะ จตุวารริศตสุ พุทธโกณินียุตศตสหัสเรหาขุมปรวุทธิตวตะ ปญญาญจาศตสุพุทธ-
 โกณินียุตศตสหัสเรหุ ทานานิ ทตตวตะ อรรถจตุรเกษุ ปรดุยกพุทธโกณีสเตษุกฤตาทิกาวตะ
 อปรเมยาส์เชยยานุ สตตวามุ สวรรคโมกษมารคปริชาติวตะ ฆนตตุตรา สมยกุลโพธิมภัสสิพัทธ-
 กามไสยบชาตีปริตพิทสุย อิตศุจยตุวา ตัมบริตวรวาเน สติตสุย เสวตเกตุนามุโน เทวปุโรหิตตมสุย
 สรวุเทวสัโฆะ สัมพูฆมานสุย รศุมยยามปรมิตศุจยโต มรตตยสุย โลกโกตปนุโน น จิราทนต์ตุตรา
 สมยกุลโพธิมภัสสิโกตสุยตติ||

[10] ตสมินุ มหาวิมาเน สุโขปวิญญสุย ทวาตริศทภูมิสหสวปฺรติสส์ถิตเต วิตรทิมิรยุทโตรณ-
 ความกษุภาคารปราสาทลสมล็กฤเต อุจุนริตจตุรฐวปฏากรตุมกิงกัณเฑาะล วิตานวิตเต มณฑารว-
 มทานมทการปฐปสัศตวรรษสัศตฤเต อปฺสรัสสะโกณินียุตศตสหัสสัศตีสปฺรจลิตเต อติมุกตกจุมปภาณล-
 โภวิทการมุจลินทามหามุจลินทาทาโสทณยโคธธิตทภาสานกรทิมการ เกศรสาลรตุนวฤโษปโศภิตเต เหมษาล-
 สัณเณ มหตา ปฺรณกมุโษปโศภิตเต สมตลวยุโษปโศภิตเต โษยติรุมาลิกาสุมโนวาเต เทวโกณินียุต-
 ศตสหัสสวามิฆนยนาวโลกิตาโลเก มหาวิปฺลธรมลลิติสรวุทการมริเวคเกลศุเจกเน วุยปคตาซิล-
 โกรธปฺรติฆมานมทการปาปนยเน ปฺริตปฺรสาทปฺราโฆโยตตปฺตวิปฺลสมฤตีสจเจ สุโขปวิญญสุย ตสมินุ
 มหาธรรมสัากเอย ปฺรวฤเตเต เตภยศุจตุรศิติมุยสฺหุรยลลิติสหสวามิรนาทิมโย โพิธสตตวสุย ปฺรว-
 ศุกกรโหมปจเขณามาจะ สัโฆทนาคาธา นิศุจจรมติ สะ||

สมฺร วิปฺลปญฺญนิจย สมฤติมติคติมณฺเฑปฺรชฺญาปฺรภากริน|
 อตฺลพลวิปฺลวิกรม วุยากรณั ทิปกรสุยปิ||1||
 สมฺร วิปฺลนิรมลณนสฺ ตฺริมลมลปฺรหึณส่านตมกาทิม|
 ศุภวิมลศุภุจิตตา ทามจรี ยากฤศา ตี ปฺเร||2||
 สมฺรกุลกสิณา สมถั ศีลวฺรต กุฆมา วมุ โจว|
 วิรยพลธฺยานปฺรชฺญา นิเนวิตา กลฺป(โกณิ)นิยุตานิ||3||
 สมฺร สมฺร ฆนตกีรเต สัมปิตา เย ตี พุทธนิยุตานิ|
 สรวุทามุ กรุณายมานะ กาโล'ย มา อุเปกฺษสว||4||
 จยว จยว ทิ จยติวิธิชฺญา ชฺรรมรณเกลศุสฺทานา วิรชา|
 สมฺกัณฺเฑเต พหโว เทวาสวณาคยภาคนธฺรวา||5||
 กลฺปสฺหสฺร รमितวา ตกฺปติรนาสฺตยฆนสิว สมฺกฺเร|

สาธุ ภว ปุรชฎาตฤๅต ตรๅปย ชนตํ จิรตณๅรๅตามุ||6||

กิ จาๅปยมิๅกิตยศ(สๅตุว) ๅรๅมรๅติวๅโต น จาสิ กามรๅตๅ|

อถ จ ปๅนรๅมลนๅยนา อๅนๅกๅปๅ สๅเทวๅกั โลกๅมุ||7||

กิ จาๅปิ เทวๅนๅยๅตาๅ สๅรๅตุวๅ ๅรๅมํ น เต วิตๅนๅยๅนๅเต|

อถ จ ปๅน รๅกๅนๅคๅตๅนๅปๅยสๅสๅถิตๅนๅเปๅกๅษๅสุว||8||

กิ จาๅปิ วิมลจๅกๅโษ ปๅศๅยสิ พๅกๅธๅนๅ ทๅศๅทิสิ โลกๅ|

ๅรๅมํ ศๅเๅโณมิ จ ตๅตๅสๅตๅ ๅรๅมวๅรๅ วิๅฆๅ โลกๅ||9||

กิ จาๅปิ ตๅพิๅทๅวๅนๅ ตว ปๅนๅยๅสิริๅยาๅมิๅโศๅนๅเต สๅริๅมๅนๅ|

อถ จ ปๅน กๅรๅณๅนๅสๅ ปๅรวๅรๅชๅ ปๅรๅมๅชๅวๅเชๅ วๅรๅนๅมุ||10||

สมๅติๅตๅยๅ กๅมๅธๅตๅ เทวๅ ยๅ รูๅปๅธๅมๅกาๅเนๅเก|

สๅรๅเว ตๅยๅมิๅนๅกๅนๅเต สๅปๅกๅศๅยๅ สิๅริๅธๅวๅรๅเต โหๅธๅมๅ||11||

นิๅหๅตา ติ มๅรๅกๅรๅมา ชิตๅสๅอๅยๅวๅนๅยๅ กๅสิๅริๅธๅกาๅ นาๅถๅ|

เทๅน สๅกๅลๅคๅตๅ ติ โหๅธๅ กๅโลๅ'ยๅ มา อๅเปๅกๅษๅสุว||12||

เกๅลๅศๅศๅณๅปๅ ปๅรๅทๅปๅเต โลกๅ สๅวๅ วิๅรๅ เมๅวๅตๅ วๅยๅปๅยๅ|

อๅกๅวๅรๅนๅมๅกๅตๅวๅรๅนๅ สๅมๅยๅ เกๅลๅศๅนๅนๅรๅมๅรๅนๅมๅ||13||

ตๅวๅ ไทๅยๅ ๅธๅคๅกๅสๅลๅ จิๅรๅตๅรๅนๅ เๅตๅยๅไวๅทๅยๅ สๅตๅยๅวๅนๅ|

ตๅริๅวิๅโมๅกๅษๅคๅทๅโยๅเคๅวๅรๅนิๅรๅวๅณๅสๅเชๅ สๅกๅปๅยๅ สๅิๅมๅรๅมๅ||14||

อๅศๅรๅตๅวๅ สิๅหนๅกๅ โๅกๅรๅนๅกๅนๅทๅ นๅกๅนๅคๅยๅนๅคๅรๅนๅนๅ|

นๅทๅ พๅกๅธๅสิๅหนๅกๅ ตๅรๅสๅยๅ ปๅรๅตๅริๅธๅกๅสๅกๅลๅนๅ||15||

ปุๅรๅชๅฎๅนๅปๅรๅทๅปๅสๅโตๅ พๅลๅวิๅรๅยๅพๅโลๅกๅ'จๅ ๅรๅธๅนๅนๅเต!

กๅรๅตๅลๅวๅเรๅณๅ ๅรๅธๅนิๅ ปๅรๅทๅนๅคๅวๅ ชๅนๅทๅ มๅวๅรๅ||16||

สมๅกๅทๅกๅนๅนๅเตๅ ปๅลาๅศๅจๅตๅโรๅ ยๅ ตๅนๅยๅ ทๅสๅยๅเตๅ ปๅตๅรๅมๅ|

ศๅกๅรๅศๅจๅ พๅรๅหมๅ นๅยๅคๅ ยๅ ชๅคๅคๅ ๅยๅวๅ ๅคๅริๅทๅษๅนๅนๅเต||17||

วๅยๅวๅโลๅกๅยๅมิๅยๅศๅ กๅลๅรๅตๅนๅกๅโลๅกๅคๅทๅ กๅลๅกๅสิๅนๅ|

ยๅตๅรๅ สๅถิตๅวๅ สๅมๅเตๅ ทๅรๅศๅษๅยๅสิๅ โหๅธๅสๅตๅตๅวๅจๅริๅมๅ||18||

ยๅตๅโรๅวๅ ๅกๅษๅเนๅ'สๅมิๅนๅ มๅณๅรๅตๅนๅ ตๅกๅษๅนๅนๅเตๅ ๅกๅทๅติๅ สๅริๅมๅนๅ|

มณิรตน์ วิมลพทุเช ปุรวรช ชมพทุเช วรชม||19||

เอว พทุปรการา สัตติรวาณิสจุรา กาดา!

โจเทนุติ กรณามนส์ อัย ส กาลิ มา อูเปกษสุว||อติ||20||

อติ สุริลลิตวิสุตเร สมตฺสากปวิรวโต นาม ทวิตฺโย'ธยาเย

กลศกัธิปวิรวตสฤตฺยเย

[11] อติ ทิ ภิกษุโว โพิธสตุตฺว เอว ธรรมกาลลํจกิตะ สํสุตโต มหาวิมานาณ-
นิกฺขมฺมย ธรรมจโย นาม มหาปราสาโท ยตฺร นิกฺขย โพิธสตุตฺวสุตาเตนโย เทเวกโย ธรรม'
เทศยติ สุม, ตํ โพิธสตุตฺว'ภิวโรหติ สุม, อมฺริหฺย จ สุตฺตเม สิวาณเน นิชิตติ สุม|| อหฺ เย
เทวปุตฺรา โพิธสตุตฺวสุย สภาคาะ สมยानลํปฺรสุทิตาสฺเต'ปํ คเมว ปฺราสาทาณานิโรหติ สุม||เย จ
ทลิกฺกสัมปิตตา โพิธสตุตฺวาเย สภาคจริตา โพิธสตุตฺวสุย เทวปุตฺราสุจ, เต 'ปํ ตํ ปฺราสาทนิกรฺหฺย
ยถาปฺรตฺยรฺเหสุ สิวาสเนสุ สวกสฺวเกสุ นิกฺขนฺติ สุม อปฺลตฺวาปฺลโรคฺคา ยปฺลตฺวาปฺลคฺคาเทวปุตฺรา
สมานาธฺยาศยปฺริวารว อชฺฐนฺนฺนิโกณิสสรปฺริวารว||

[12] อติ ทิ ภิกษุโว ทฺวาทศวิรวรฺวโร'พิธสตุตฺว มาตฺเต กุณฺนิมวกรฺมิมฺยติติ||

[13] อถ ศฺฐาธาสาทายิกา เทวปุตฺรา ชมพทุเชปมาคตฺย ทิวฺยํ วรณฺนคฺคฺชฺยาปฺย พฺราหฺมณ-
เวเนน พฺราหฺมณานํ เวทานธฺยาปณฺติ สุมหะสฺวิยวฺฐาปํ คฺรภาวกรฺวานฺติรฺภาติ, ส ทฺวาตฺริศฺคา มหา-
ปฺรชฺลกฺษโรเช สมนฺวาคโต ภาติ|| โยเช สมนฺวาคตฺสย เทว คตี ภาโต น คฤติยา|| สเจทวาม-
ธฺยวาสติ, ราชา ภาติ จกรฺวรฺตี จตฺรจฺโค วิชิตฺวานํ สารฺมิโก ธรรมราชะ สปฺตรคฺคฺชฺยาคตฺเช ||
ตสฺยเมมานิ สฺปฺต รตฺนานิ ภาวนฺติ|| ตถฺยถา จกรฺรตฺนํ ทสฺติรตฺนํ อศฺวรตฺนํ สตฺรํรตฺนํ มณิรตฺนํ
คฤทฺปิตฺรตฺนํ ปรีณายกรตฺนเมว สฺปฺตมม||

[14] กถํเบณ ราชา จกรฺวรฺตี จกรฺรตฺนเม สมนฺวาคโต ภาติ? อิท ราชฺเฐ ฤษฺตฺริยสฺย
มูรฺธานิกฺกตฺสยคเทว โปษเฐยํ จ ปญฺจาศฺยา ศิระสนฺวาคโสปวาโสชิตฺสฺยปฺริปฺราสาทคคฺคฺชฺย
สฺตฺรยาคารปวิรวตฺสย ปูรวสฺยา ทิสิ ทิวฺยํ จกรฺรตฺนํ ปฺรภาทฺรภาติ|| สหฺสฺวาระ เณานิกํ สุวณฺน-
กรมालกฺเกตํ สฺปฺตคาลมฺจฺโจเช สมนฺตาทํ ทกฺษณฺวานคฺเชปฺรํ ราชฺเฐ กษฺตฺริยสฺย มูรฺธานิกฺกตฺสย คฤทฺทิวฺยํ
จกรฺรตฺนเมว ภาติ||ศฺรุตํ ชลฺ มยา ยสฺย กิล ราชฺเฐ กษฺตฺริยสฺย มูรฺธานิกฺกตฺสย คเทว โปษเฐยํ
ปญฺจาศฺยา ศิระสนฺวาคโสปวาโสชิตฺสฺยปฺริปฺราสาทคคฺคฺชฺย สฺตฺรยาคารปวิรวตฺสย ปูรวสฺยา ทิสิ
ทิวฺยํ จกรฺรตฺนํ ปฺรภาทฺรภาติ ส ภาติ ราชา จกรฺวรฺตี|| นูมทํ ราชา จกรฺวรฺตี ยนฺนทํ ทิวฺยํ

จกัรรตน์ มีมาสเยยม||อด ราชากษัตริโย มุรธามิทธิกต เอก้าสมุตตราสังค กถตุวา ทกษิณห์กมณตลั
 ปถถิวยา ปุริตฺยฐาปย ทกษิณเณ ปาณินาตทกิวย จกัรรตน์ ปุรารถยเทว จาเวทเขตฺ ปุรเวตยสว
 ภณฺณ ทิวย จกัรรตน์ ฐรเมณ มาธรฺเมณ|| อด ตทกิวย จกัรรตน์ ราชญา กษตฺริเยณ มุรธามิทธิกเตน
 ปุรเวตฺตํ สมยเคว กทฺเตา วิหายสา ปุรเวณ วุรชติ|| อนุเวติ ราช่า จกัรรวฺรตี สาร์ธ จตฺรงฺเคน
 พลกาเยน|| ยตฺร จ ปถถิวปรเทเศ ตทกิวย จกัรรตน์ สติปฺรฺเต, ตตฺร ราช่า กษตฺริโย
 มุรธามิทธิกโต วาส กสฺปยติ สาร์ธ จตฺรงฺเคน พลกาเยน|| อด เย เต ภวนฺติ ปุรเวสฺยา ทิศิ
 ราชานิน มณฺทลिनะ, เต รุปรยาตฺริ วา สฺวรณฺจฺรณฺปฺริปฺรณฺมาทากาย สฺวรณฺปาตฺริ วา รุปรยจฺรณ-
 ปฺริปฺรณฺมาทากาย ราชานํ จกัรรวฺรตีํ ปฺรตฺยตฺติยฺฐนฺติ เอหิ เทว สฺวาคนฺตํ เทวาย อิกํ เทวสฺย
 ราชย์มกฺทํ จ สมิตํ จ เกษมํ จ สฺกิกษํ จ รมณฺยํ จากิรณฺทพฺพนฺมกฺษย์ จ || อดฺยาวาสตฺ เทว สฺวกํ
 วิชิตมกฺปรารปฺตํ|| ภาวมกฺเต ราช่า กษตฺริโย มุรธามิทธิกตราดา ตานํ ราชฺโย มณฺทลिन เอตทโวจตฺ
 การณฺตฺ ภวนฺตะ สฺวกานิ ราชฺยานิ ฐรเมณเ หนต ภวนฺโต มา ปฺราณินํ มาตยิษฺยณ, มาทตฺตา-
 ทาสฺยณ, มา กาเมษฺ มิดฺยา จริษฺยณ, มา มกฺษา วกฺษฺยณ, ยาวินฺมา เม วิชิตเ อดฺรฺมมตฺทกฺยเต,
 มาธรมจาร์วิน โรเจณ||

[15] เอวํ ชลฺ ราช่า กษตฺริโย มุรธามิทธิกต ปุรว่า ทิศิ วิชยติ|| ปุรว่า ทิศิ วิชิตะ
 ปุรว่า สมฺกฺตรมวาคทฺย ปุรว่า สมฺกฺตรวตฺรติ|| ปุรว่า สมฺกฺตรมวตฺริย สมยเคว กทฺธยา วิหายสา ทกษิณเณ
 วุรชติ|| อนุเวติ ราช่า จกัรรวฺรตี สาร์ธ จตฺรงฺเคน พลกาเยน || ปุรเวเทว ทกษิณห์ ทิศิ วิชยติ||
 ยถาทกษิณห์เมวํ ปศฺจิมามตฺตรํ ทิศิ วิชยติ|| อดฺตรว่า ทิศิ วิชิตย อดฺตรสมฺกฺตรมวาทเต|| อดฺคเวยตฺ-
 ตราตสมฺกฺตราตปฺรตฺยตฺตรติ|| ปฺรตฺยตฺตฺริย สมยเคว กทฺธยา วิหายสา ราชานินมาคโถยปฺริ ษนฺตะ-
 ปฺรทวาเร'กษตเมवासฺถาตฺ|| เอวํรุเปณ ราช่า กษตฺริโย มุรธามิทธิกตสจกัรรตฺเนน สมฺนวาคโต
 ภวติ||

[16] กถฺรุเปณ ราช่า จกัรรวฺรตี หสฺติรตฺเนน สมฺนวาคโต ภวติ? อิห ราชญะ
 กษตฺริยสฺย มุรธามิทธิกตสฺย ปุรเวทกษตฺริตมตฺตปายเต|| สรวเศวตํ สปฺตงฺกสฺปฺริตฺยฺฐิตํ สฺวรณฺจฺกํ
 สฺวรณฺธวํ สฺวรณฺลํการํ เหมษ่าสฺปฺริตฺจณฺนํ กทฺธิมมตํ วิหายสา คามินิ วิกฺรฺวษาธรมินิ ยกฺต โฟธิร
 นาม นาคราช่า|| ยทา จ ราช่า กษตฺริโย มุรธามิทธิกตสฺตทฺธสฺติรตฺนํ มีมาสิตฺกาโม ภวติ, อด
 สฺวสฺยสาภฺยทฺมณเวลาย่า ตทฺธสฺติรตฺนํภิริหฺย อิมามเว มหาปถถิว สมฺกฺตรปฺริชา สมฺกฺตรปฺรยฺนตฺา
 สมฺกตโต'นวาทินฺทฺย ปฺรศาสนฺรติะ ปฺรตฺยภวติ|| เอวํรุเปณ ราช่า จกัรรวฺรตี หสฺติรตฺเนน

สยานิ ตานิ ภวานติ อสวามิกานิ, ไต ราชญุศุจกรวรวรุตินิ ธเนน กรณียํ กโรติ|| เอวรूपेณ ราช่า
จกรวรวรุตี คณปิตรตฺเนน สมณฺวาคโต ภวติ||

[21] กถํรูปेณ ราช่า จกรวรวรุตี ปริณายกตฺเนน สมณฺวาคโต ภวติ? อิห ราชญุ
กษตฺริยสฺย มูรฺธานิกิภูตสฺย ปุรฺววตฺปริณายกตฺนํมตฺนุทฺทํยเด ปณฺธิโต วุยกฺโต เมธาวี|| ราชญุจกร-
วรวรุตินสฺจินฺติตมาตฺเรณ อุทฺโยชฺยิตวฺยํ เสนามฺกฺโยชฺยติ สฺม|| เอวรूपेณ ราช่า จกรวรวรุตี ปริณายก-
ตฺเนน สมณฺวาคโต ภวติ|| เอภีะ สฺปตฺรตฺไนะ สมณฺวาคโต ภวีสฺยติ|| ภวติ จาสฺย ปุตฺรเสหฺสฺว
ศฺรฺวณํ วิรฺวณํ วรฺวณฺครูปิณํ ปฺรโสนฺยปฺรฺมรฺทากานมฺ|| ส อิมํ มหาปณฺธิวิ สสาครปฺรยฺนตฺตาม-
ชิลามกณฺฑกานกณฺฑเทนาศฺสฺเตรณานิรฺชิตฺยาธฺยาสฺยติ|| สเจตฺตาราทนคฺวาริกํ ปฺรฺวฺรชฺชิสฺยติ, วานฺถ-
ณฺทาราโค เนตา อมฺนฺยเทวะ ศาสฺตฺตา เทวานํ จ มนุสฺสฺยณํ เจติ||

[22] ตถา ญมฺเย’ปิ เท ปตฺตรา ชมฺกฺวํปมาคตฺย ปฺรตฺเยกพฺทฺเชภฺย อารโจะยฺนติ สฺม
ริญฺจต มารฺชยา พุทฺธเกษฺตรมฺ|| อิตฺ ทุวาทเสวคฺสเร โหริสฺสโตว มาคฺะ กุณฺนิมวกรฺมึชฺยติ||

[23] เตน ชลฺ ปนฺรภิกฺษวะ ๗เยน ราชคฺเญ มหาเนเร โคปํจคฺลปฺริวฺรตฺเน
ปฺรวเต มาตฺงฺโค นาม ปฺรตฺเยกพฺทฺโธ วิหริติ สฺม|| ส ตํ ศพฺทํ ศฺรุตฺวา กรฺทม อิว ศิลาช่า
ปฺรฺสฺถาย วิหાયส่า สฺปตฺตลมาตฺรํมตฺยฺกมฺย จ เตชฺชธํ สฺมาปฺทฺโยลฺเกว ปฺริณิรฺวาวณฺ’ยมฺ||
ยตฺตสฺย ปิตฺตเสฺลฺยมฺสํนายวฺสฺติมาศฺรฺชฺริ จาสฺสฺ, ตตฺสฺรฺวํ เตชฺส่า ปฺรยวาทนํมคฺจตฺ|| ศฺกฺชฺริรฺวณฺเยว
ภูเมว ปฺรฺราปฺตมฺ|| อุทฺยํปิ จ ตานิ กฺธิปทานฺเยว สํชฺญาณฺเต||

[24] เตน ชลฺ ปนฺรภิกฺษวะ ๗เยน วารณฺจย่า กฺธิปตฺเนน มฤทฺทาเว ปญฺจปฺรตฺเยก-
พฺทฺธศฺตานิ วิหริตฺติ สฺม|| เต’ปิ ตํ ศพฺทํ ศฺรุตฺวา วิหાયส่า สฺปตฺตลมาตฺรํมตฺยฺกมฺย เตชฺชธํ
สฺมาปฺทฺโยลฺเกว ปฺริณิรฺวาวณฺติ สฺม|| ยตฺเตทํ ปิตฺตเสฺลฺยมฺสํนายวฺสฺติมาศฺรฺชฺริ จานฺตุ, ตตฺสฺรฺวํ
เตชฺส่า ปฺรยวาทนํมคฺจตฺ|| ศฺกฺชฺริรฺวณฺเยว ภูเมว ปฺรฺราปฺตมฺฯ อสมฺมิทฺนฺกษะ ปิตฺตา อิติ คฺสฺมาตฺ
ปฺรภกฺติ กฺธิปตฺนสํชฺญาทฺปาถิ|| อภยตฺตาคฺจ คฺสฺมิทฺนฺ มฤคาะ ปฺรติวสนฺติ อิติ ตทคฺเรณ มฤคทาวสฺย||
มฤคทาว อิติ สํชฺญาทฺปาถิ||

[25] อิติ ทิ ภิกฺษโว โหริสฺสตฺตวฺลตฺตฺติตฺตวฺรณสฺถิตฺตฺจตฺตวฺริ มหาวิลกิตฺตานิ วิลกยฺหิ
สฺม|| กตฺมานิ จตฺตวฺริ? ตทฺยถา กาลวิลกิตํ ทฺวิปวิลกิตํ เทศฺวิลกิตํ กฺลวิลกิตมฺ||

[26] ทิ การณํ ภิกฺษโว โหริสฺสตฺตวฺระ กาลวิลกิตํ วิลกยฺติ สฺม? น โหริสฺสตฺตวฺ ภาถิ-
ปฺรวกฺตฺเต โลเก สตฺตวฺสํวฺรตฺนิกาลสฺมเย มาคฺะ กุณฺนิมวกรฺมณฺติ, อถ ตฺรฺหิ ยทา วุยกฺโต โลกะ

ราชกุล ปุราภคต จ ฉนท จ น โฉษชวลิตเตชส ปุรปุรุษษามาวุคต จ น มาตถปิตตสุวเตชช-
กรมาภินิรวุคตต จ || อจุฉนทวาทิ จ ตตฺร ราชธา|| เตน ตทปฺยปรตฺติรูปมฺ||

[33] อปเร ปฺยาหะ อัย โวศาลิ มหานคริ เทฐธา จ สมิตทา จ เกษมา จ สภิกษา
จ รมณียา จากิรณพพษนมนุชยา จ วิตถวินิรยุทโตรณควาณหรมยภูณาคารปฺราสาทตลสมล็กกฤตา จ
ปฺชุปวาณิกาวนราชิสักสมิตทา จ อมรภวณปฺรพฺราภาศฺยา|| สธา ปฺรตฺติรูปาสฺย โพิธิสตฺตวสฺย ครมฺปฺรตฺติ
สํสฺถานาเยติ|| อปร อาหะ สธาปฺยปรตฺติรฺปา|| กิ การณมฺ? ตถา ทิ เตษธา นาสฺติ ปฺรศ-
ปฺรณฺยายวาทิตา นาสฺติ ธรรมจรรณมฺ, โนจจมธยวาทุชเชษฺฐธาปฺธาเกิตทา|| เอโกถ เอว มนฺยเต
อหํ ราชธา อหํ ราชธาติ|| น จกสฺยจิจฉินฺยตฺวมภฺยปกจฉนติ น ธรรมตฺวม|| เตน สธาปฺยปรตฺติรฺปา||

[34] อปเร เตวมาหะ อิทํ ปฺรทฺตโยตถกุลํ มหาวลํ จ เมหาวทณํ จ ปฺรจฺมุ สิริสิ
วิษยลพฺทํ จฯ ตตฺปฺรตฺติรฺปมฺสฺย โพิธิสตฺตวสฺย ครมฺปฺรตฺติสํสฺถานาเยติ|| อปเร เตวมาหะ ตทปฺยปรตฺติ
รฺปมฺ|| กิ การณมฺ? ตถา ทิ เต จฉนทาศฺจ จปลาศฺจ เรททฺรธาศฺจปฺรณาสฺจ สธาสิกาศฺจ, น จ
กรมฺทฺรศินะ|| เตน ตทปฺยปรตฺติรฺปมฺสฺย โพิธิสตฺตวสฺย ครมฺปฺรตฺติสํสฺถานาเยติ||

[35] อปร เอวมาหะ อัย มธุรา นคริ เทฐธา จ สมิตทา จ เกษมา จ สภิกษา
จากิรณพพษนมนุชยา จ|| ราชญะ สฺพาโหชะ กัสกุลสฺย สฺฐเสเนศฺวราชฺย ราชธาณิชะ|| สธา ปฺรตฺติรฺปาาสฺย
โพิธิสตฺตวสฺย ครมฺปฺรตฺติสํสฺถานาเยติ|| อปเร เตวมาหะ สธาปฺยปรตฺติรฺปา|| กิ การณมฺ? ตถา ทิ ส
ราชธา มิถฺยทาณฺญิกุลวํศปฺรสุโต ทสฺยราชธา|| น ยชฺชเต จรมภวิกสฺย โพิธิสตฺตวสฺย มิถฺยทา-
ทาณฺญิกเล อฺปฺปตฺตมฺฯ เตน สธาปฺยปรตฺติรฺปา||

[36] อปเร ปฺยาหะ อัย หสฺติณานฺปเร มหานคริ ราชธา ปาณฺทวทกุลวํศปฺรสุตชะ วิธฺยานุ
วราชฺจรูปสํปฺนนะ ปฺรโสณฺยปฺรมฺรธาทานา ตตฺถกุลํ ปฺรตฺติรฺปมฺสฺย โพิธิสตฺตวสฺย ครมฺปฺรตฺติสํสฺถานาเยติ||
อปเร ปฺยาหะ ตทปฺยปรตฺติรฺปมฺ|| กิ การณมฺ? ตถา ทิ ปาณฺทวทกุลปฺรสุโตชะ กุลวํโส'ติวฺยทาณฺสิภฺทโต
ยฺธิษฺฐิโร ธรรมสฺย ปฺตฺร อิติ กถยติ, ภูมิภาคิน วาโยชะ, อรชฺชน อิงฺทฺรสฺย, นกุลสฺทเทวาวศฺวิโนริติ||
เตน ตทปฺย กุลมฺปฺรตฺติรฺปมฺสฺย โพิธิสตฺตวสฺย ครมฺปฺรตฺติสํสฺถานาเยติ||

[37] อปร อาหะ อัย มิถิลาน นคริ อตีว รมณียา ไมถิลนฺย ราชญะ สฺมิตรสฺย นิवासฺญนิชะ||
ส ราชธา ปฺรภูตหสฺตยศฺวรณปภาติพลกายสภฺนิวิตะ ปฺรภูตหิรชฺยศฺวรณณิมฺกฤตาไวทฺรยศฺงขศิลาปฺรวาลชธา
สตรปฺรชตฺวิคฺโตปฺกรณะ สรวสภนฺตรราชธา'นิตพลปฺรากรโม มิตรवानุ ธรรมตฺตลชะ|| ตตฺถกุลํ ปฺรตฺติรฺปมฺสฺย
โพิธิสตฺตวสฺย ครมฺปฺรตฺติสํสฺถานาเยติ|| อนฺย อฺจชะ ตทปฺยปรตฺติรฺปมฺ|| ภูตฺตยเสธา ราชธา สฺมิตร เอวํคฺณ-

ยุคตะ ก็ ตูตติวฤทโธ น สมรณะ ปุระชาตูปากยิตมตติพทตฺรศจ ฉสมาคตตป กุลมปฺรติฐุมสฺย โโพธิ-
สตตวสฺย ครมปฺรติสฺสํถานาเขตติ||

[38] เหว่ ภิกฺขวาสฺเต โโพธิสตตฺวา เทวปฺตราศจ สรวาสฺมิณ ชมฺพทวี่เป โยทศขานปเทญฺ ยานี
กานิจิกฺขุจโจจจานี ราชกุลานี, ตานี สรวาณิ วุยวโลกยนฺตะ (ตานิ) สรวาณิ สโทษานญฺทราภุชะ||
เตษ่า จินฺตามนสฺการปฺรยุกตนาฯ ชญานเกศธวโธ นาม เทวปฺตรโธ วัวรฺตติโก โพธาย กถณินศฺจโย'
สฺมิณฺมหาบายเน|| ส ต่า มหตี โโพธิสตตฺวเทวปฺรชกเมตทวโจจตุ เอตฺนมารุษา เอตเมว โโพธิสตตฺว-
มฺปลํกรมฺย ปวิปฺรชฺชยามะ กีกถคฺคณสํปนฺเน กุเล จรมภวิโก โโพธิสตตฺวะ ปฺรตฺยาชายต อิติ|| สาธฺวตี
เต สรวเว กถตาณฺชลิปฺฐา โโพธิสตตฺวมฺปลํกรมฺย ปฺรยปฺรชฺชเย กีกถคฺคณสํปนฺเน สตฺปฺรชฺชกุลรตฺเน จรม-
ภวิโก โโพธิสตตฺวะ ปฺรตฺยาชายต อิติ||

[39] ตโต โโพธิสตตฺวสฺตํ มหานตํ โโพธิสตตฺวคณํ เทวคณํ จ วุยวโลกย เอตทวโจจตุ
จตฺตฺนญฺญายากาโรรมารุษา สมนฺปนฺนกุลํ ภวตี ยตฺร จรมภวิโก โโพธิสตตฺวะ ปฺรตฺยาชายเต|| กตโมศ-
จตฺตฺนญฺญายากาโรระ? ตตฺยถา อภิชฺญาตํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| อญฺชฺรชฺรณปฺมาตี จ ตตฺกุลํ ภวตี|| ชชาติ-
สํปนฺนํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| โคตฺรสํปนฺนํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| อภิชฺชาติปฺรชฺชยคฺคณสํปนฺนํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| อภิลกฺษิต-
ปฺรชฺชยคฺคณสํปนฺนํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| มเหศฺชชฺชปฺรชฺชยคฺคณสํปนฺนํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| พหุสฺตรีกํ จ ตตฺกุลํ ภวตี||
พหุปฺรชฺชํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| อภิตํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| ยินาสินํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| ปฺรชฺชญาจจ ตตฺกุลํ ภวตี
อมาตฺยาเวภฺชิตํ จ ตตฺกุลํ ภวตี โภคานํ ปรีภฺนุกฺติ|| อวณฺชฺชยสิลฺปนินเวสนํ จ ตตฺกุลํ ภวตี โภคานํ
ปรีภฺนุกฺติ|| ทถณฺนิตรํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| ติริยคฺคณโยนิคตฺปฺรชฺชานํปโรธกรํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| กถตฺชฺญํ จ
กถตเวกิตํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| อจฺจนฺทคามินํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| อโทยคามินํ จ ตตฺกุลํ ภวตีฯ อโมหคามินํ
จ ตตฺกุลํ ภวตี|| อภยคามินํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| อวณฺชฺชยสิลฺปนินเวสนํ จ ตตฺกุลํ ภวตีฯ อโมหวิหารี จ ตตฺกุลํ
ภวตี|| สฺถฺนภิกฺษุํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| กิริยาริมฺภตํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| ตฺยาคาธิมฺภตํ จ ตตฺกุลํ ภวตี||
ทานาธิมฺภตํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| ปฺรชฺชการเมถิ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| ทถณฺนิทฺรํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| พลวิกฺกรมํ จ
ตตฺกุลํ ภวตี|| เสวฺชฺชวิกรมํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| กฺษิปฺชกํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| เทวตาปฺชกํ จ ตตฺกุลํ ภวตี||
โจตฺยปฺชกํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| ปฺรชฺชเวปฺชกํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| อปฺรติพทฺธวโร จ ตตฺกุลํ ภวตี|| ทศนิกฺ-
วิญฺญตฺสพฺทํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| มหาปรีวารํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| อภณฺชฺชยปรีวารํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| อณฺชฺช-
ปรีวารํ จ ตตฺกุลํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| กุลเชวฺชฺชจฺจํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| กุลเสวฺชฺชจฺจํ จ ตตฺกุลํ ภวตี||
กุลวศิตาปฺรชฺชิตํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| มเหศฺชชฺชยํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| มาคถชฺชฺญํ จ ตตฺกุลํ ภวตี|| ปิตถชฺชฺญํ จ

ตตกุล ภาติ|| สุรามณย์ จ ตตกุล ภาติ|| พุราหมณย์ จ ตตกุล ภาติ|| ปุรภูตธนธานยโกษะโกษะราคาร
 จ ตตกุล ภาติ|| ปุรภูตทิรณยสารณมฤตาชาตรูปรัชตวิคโตปกรณ ๑ ตตกุล ภาติ|| ปุรภูตทสฺต-
 ยโคษะภูธรคเวทก ๑ ตตกุล ภาติ|| ปุรภูตทาสีทาสกรมกรเปารุเซย์ ๑ ตตกุล ภาติ|| ทุขปุรธรช ๑
 ตตกุล ภาติ|| สรวารุณสิท ๑ ตตกุล ภาติ|| จกรวรวตีกุล ๑ ตตกุล ภาติ|| ปุรวกุลศลมุลสหาโยปดิ
 ๑ ตตกุล ภาติ|| โพธิสตุตวกุลโลกิต ๑ ตตกุล ภาติ|| อนทช ๑ ตตกุล ภาติ สรวชาติวาทโกไช
 สเทเวเก โลเก สมารเก สพรหมเก สสุรมณพราหมณิกายา ปุรชายาม|| เวกิรุมารุชาศจสุ-
 ษญายากาไระ สมนวาคค ๑ ตตกุล ภาติ ยสมิศจระมะ กวิโก โพธิสตุตว อุตปุชเยเต||

[40] ทวาตริศตา มารุชา คคณากาไระ สมนิวาคตาะ สว สตุริ ภาติ ยสฺยาะ สตุริยาศ
 จรมกวิโก โพธิสตุตวะ กุชยาววกรามติ|| กตโมรทวาตริศตา? ยทต อภิษญาตายา สตุริยา กุชเย
 จรมกวิโก โพธิสตุตว'วกรามติ||

[41] น ชล ปุรุมารุชาะ กฤษณปกุเช โพธิสตุตว มาตตะ กุชยาววกรามติ, อปี
 ศกุลปกุเช|| เหว ปญจาศุยา ปุระณายา ปุริณายา ปุชยมกษตรโยเค โปนธปรีคฤทิตายา มาตตะ
 กุชเย จรมกวิโก โพธิสตุตว'วกรามติ||

[42] อถ ชล เต โพธิสตุตวาสเต ๑ เทวปุตฺรา โพธิสตุตวสฺยานุติกากิมาเมวรูปา
 กุรปรีศุทธิ มาตกปรีศุทธิ ๑ สฺรุตวา จินตามนการา อญน|| กตม กุล เหวคณสมนวาคค
 กเวทยาวทวิธมเนม สตุปุรเชณ นีรทิกญม? เตช่า จินตามนสการปรยุกตนาเมตทามุต อิท ชลวปี
 ศากุยกุล ฤท ๑ สมิต ๑ เกษม ๑ สกิกษ ๑ รรมณย์ จากิระณทชมนมณย์ ๑ || ราชา ศุโกธาโน
 มาตกศุทธะ ปิตกศุทธะ ปตนิศุโก'ปรีกณญสมนภนายาะ สวการสฺวิชฺญาปกะ ปุชยเตชฺสเตชิต
 มหาสมตกุลเอ ปุรภูตศจกรวรวติวศกุลโลกิต'ปรีมิตธณนिरตฺนสมนวาคตะ กรมทกกุล วิตปาป-
 ทุชฎิกศจฯ สรวศากุชยชเย โจนราชา ปุริโต มานิตะ เศรษฐีคทุปลตยมาตยปรีชกยาคเ
 ปุราสาทิโก ทรศนีโย นาคิวฤเช นาคิตริโย'กิริปะ สรวคโยเปตะ ศิลปชฺญะ กาลชฺญ อาตมชฺญ
 ธรรมชฺญสตุตตวชฺญ โลกชฺญ ลกษณชฺญ ธรรมวโรช ธรรมณานศาสฺตา ยวโรปิตกศลมุลานา ๑
 สตุตวานา กปิลวสฺตมทานิลยะ|| เย'ปี ตตโรปนภนาสฺเต'ปี ตตสฺวภาวา เหว|| ราชฺญศจ
 ศุโกธานศย มายา นาม เทวี สฺปุรพุทธสฺย ศากุยาธิปเตรทิตา นวตฺรณี รูปเยวณสมนภนา
 อปฺรสุตา อปคตปุตฺรทิตกกา สฺรูปา สลฺเลชยวิจิตฺเรว ทรศนียา เทวณเยว สรวาลงการกฺษิตา
 อปคตมาตกคุรามโกษา สตุยวาทินยกรกศา อปฺรษา อจปลานทชยา โกกิลสฺวรา อปฺรลาปนี

มธฺรปริยวาทินี วุญปลตาศิลโกธธมมาถารุปรดิมา อธิรฐกา กาลวาทินี ตูยาคสมุญญา คีลวตี
 บติสัฒญา ปติวธตา ปรปรุญจินตามนลการาปลตาศา สมสัทธิระกรณาศา ภูมธวธสภุศเกสี
 สุลลามี สุมธรวุญปลตมธฺกฏิกาศา สมิธมยี่ ปรุวาทิลานินี สุลกษณมธฺธวณนา ปรุทธากษิณคฺรทธี ฤษวี
 อภฺกฏิลลา อคฺฐา อมายาวินี ทรุญปลตฺรารุญปลตฺรนา กรจรณนยสวาทกรษิณคฺรทธี มฤคฺตรลคฺรลปภา
 กาจสิณภิกษุสัสปฺรศาศา นวนลิลเนทิวรปตฺรสิวิศุทธนยนา รกฺตตฺยคฺรณาสวสฺปฺริตฺยฺฐิตฺยํคฺติ เลนทฺรารุญมิว
 ษฺญี สฺวินิตา สฺวิกถตฺยคฺรตฺยงฺคาศา อธิภิกษิตฺยํคฺติ พิมโพษฺฐี จารุทเนนา ษฺญปฺรฺวคฺฐีวา สฺวลกฺกฏ
 สุมมา วารุชีกี สฺวิศุทธาทฺรศฺนา สฺวินิตาสา ษฺญปฺรฺวคฺฐีวาตพาทศฺจวาโภทรี ษฺญปฺรคฺปารุศฺวา คเมธีรนาถิ-
 มธฺลลา วฤตตฺยสิวิศุทธิรณคฺรณภิกษิตฺยํคฺติวธฺรลัทธิมกฺลปฺสภุศคฺคาคฺฐา คชภุสฺสสมภิตสภุศคฺค
 ไอณยมฤคสภุศคฺคชฺฆมา ลากษารสสภุศคฺคปานิปาทา ษฺลติ นยนาถิรมุยา ษฺปฺริตฺยคฺรณภิกษิตฺยํคฺติ
 ปฺริยารุศฺมา สฺตฺริธธมธฺรปฺริตฺยคฺคฺฐา มายาทิรมิธมิว ธิลพฺ ฆายานนลเสกฺคตา กภวิจกฺกณนา ษฺญ
 อิวาปฺสธฺรปฺรภาศาศา ศฺกฺโธทณสฺย มหาธาสฺยขานตฺยปฺรธมธฺคคฺคาศา ปฺรคฺคฺฐา โภทรีคฺคฺฐย ษฺญ
 ยา เจยฺ กุสฺปฺริศฺกฺธิรโพธิสฺตฺยเวโนทาทฤคฺคฺฐา, สว ศากฺยกุล เอว สภุศคฺคฺฐยเต ๥ จตุรทมฺคฺฐยเต

ปฺรธาสาถิ ฐรโมจฺยยิ ศฺกฺฐสฺตฺยว

สฺฐธมฺสึทาสิน สัทธิธฺค

สภุศคฺคทเว ปรุวาริธ ฤษี

สัทธิโพธิสฺตฺยเวท มหายโศภี ๥ 1 ๥

คคฺฐปฺริยญาน อภฺษิ จินฺตา

กตมคฺคกฺล ศฺกฺฐสฺสัปรุชาน

ษฺญโพธิสฺตฺยเว ปฺริตฺยคฺคฺฐนเม

มาตาศา ปิตาศา กุศฺร จ ศฺกฺฐภาวเว ๥ 2 ๥

วฺยวโลกยณตฺย ษฺล ษฺมพฺสทฺย

ยธ ษฺญคฺฐริโย ราชกฺโกล มหาตฺมา

สฺรฺวณ สัทธิษานนุจินตยณตฺย

ศากฺย กุล จาทฤศ วิตโทยม ๥ 3 ๥

ศฺกฺโธทโน ราชกฺเล กุสิโน

นเรทฺรทเวศ สฺวิศุทธคาคฺฐ

ฤๅธ จ สนิต์ จ นิรากุล จ
 สเครว สชชนธามิก จ||4||
 อนุเย'ปิ สดตวาระ กฬาทวเย ปุเร
 สรุเว สุกุธาสย ธรรมยุกตะ|
 อุกุยานอารามวิหารมณฑิตา
 กฬาทวเย โศภิตี ชามภูมิะ||5||
 สรุเว มหามคณ พโลรุเปตา
 วิสตุริณหสฺตี นวรัตนวดี|
 อธิวาสฺตฺรศึกษาส จ ปารมิ คตา
 น จาปรํ หิสฺสิ ชีวิตารุณ||6||
 ศุภโธกนสฺย ปุรมทา ปุรธามา
 นาริสฺหสฺเรษุ หิ สาคุรปุราทา|
 มโนรมา มายกฤเตว พิมพ์
 นาเมณ ส่า อจฺยติ มายาเทวี||7||
 สรุปรุปา ยถ เทวกนฺยา
 สฺวิภกตคาคตรา ศุภนิรมลางฺคิ|
 น โส'สฺติ เทโว น จ มานุโษ วา
 โย มาย ทกษฺฎวาท ลภต ตฤปฺติม||8||
 น ราชรกฺตา น จ โทษกษฺฎา
 ศุภกษฺณา มกฺฏ ส่า กษฺฐนิกฺธวากฺยา|
 อกรุกฺศา จาปรุษา จ เสามฺยา
 สฺมิติมฺชา ส่า ภูรุณฺเฎีปรุหิณา||9||
 หุริมา วุยฺบตฺตรูปิณิ ธรรมจาริณี
 นิรฺมาณ อสฺตพฺธ อจฺญจลา จ|
 อธิรฺษกา จาปรุยฺศาฐา อมายา
 ตฺยาคานฺรูกฺตา สหไมตรฺจิตฺตา||10||

กรเมกษิณี มิถุยปรโยคสีนา
 สดฺเย สฺถิตา กายมณะสฺสํวฤตา|
 สฺตวีโรทฺธชาลํ ภฺวี ยตฺปรภฺตํ
 สรฺวํ ตโต'สฺยาะ ชลฺ ไนว วิภฺยเต||11||
 น วิภฺยเต กนฺย มนฺุชฺยโลเก
 คนฺุชฺรวโลเก'ถ จ เทวโลเก|
 มายาย เทวีย สฺมา กุโธ'นฺตริ
 ปฺรติรูปฺ สา โว ชนฺนี มหฺรเช๓||12||
 ชาตฺศตํ ปญฺจมนฺุณการิ
 สา โพิตฺตตฺวสฺย พฺภูว มาตฺา!
 ปิตา จ ศฺกุโรทฺถนุ ตตฺร ตตฺร
 ปฺรติรูปฺ ตสฺมาชฺชนฺนี คนฺานวิตา||13||
 วฺรตสฺถ สา ติษฺฐติ ตาปสีว
 วฺรตานฺจาริ สหฺธรมฺจาริณิ|
 ราชฺญานฺุณนฺุญฺาต วรฺปฺรลพฺธา
 ทฺวาทฺริศ มาสามว กาม เสวหิ||14||
 ยตฺร ปฺรเทศํ สฺถิตเต นิชฺฐาเต
 ศยฺยาตฺตา จ กุรมณฺ์ จ ตสฺยาะ|
 โอบาสิตโต โภติ สเทวมาโค
 อมาย ตสฺยาะ ศฺกกรฺมมิษฺฐยา||15||
 น โส'สฺติ เทवासฺสุร มานุโษ วา
 โย รากจิตฺเตน สมฺรฺถ เปฺรภูษิตฺเต!
 ปศฺุณฺนติ มาตํ ทฺุหิตํ จ สรฺเว
 อิริยาปเตษฺฐารยฺคุโณปเปตา||16||
 มายาย เทวฺยาะ ศฺกกรฺมเทตฺวา
 วิวฺรฺชเต ราชฺกุลํ วิศาลมฺ|

ปุรเทศราชญาณปิ จาปุระจาโร
 วิวรุทธเต กิรติ ยศศุจ ปารุถิเว||17||
 ยถา จ มายา ปุริตฺตูปภาชนํ
 ยถารยสตุตฺตวะ ปรมํ วิราชเต|
 ปศฺเยต เอวาวธิกํ คณานูวิตา
 ทยา สุตฺตา ส่า ชนฺนี จ มายา||18||
 ชมฺพฺพชฺวเช'นฺยา น ทิ ส่าสฺติ นารี
 ยสมฺมา สมฺรุธา ธริตฺตํ นโรตฺตมะ|
 อนุยตุร เทวยาติคณานูวิตายา
 ทศนาคสาหลฺลหฺลํ ทิ ยลฺยยะ||19||
 เอวํ ทิ เต เทวสุตฺตา มหาตฺตมา
 สํโพธิสตุตฺตวาศุจ วิศาลปฺรชฺญา|
 วรณฺนติ มาย่า ชนฺนี คณานูวิต่า
 ปุริตฺตูป ส่า ศากฺยกฺกณฺนทฺนสฺย |อิติ||20||
 อิติ ศรีลลิตฺตวิสฺตเร กฺลปฺริศฺศาริปฺรวิวรุตฺโต นาม ตถฺติโย'ธฺยายะ||

ธรรมาโลกมชปรีวระศจตรณะ

[43] อิติ ทิ ภิกฺษโว โพธิสจฺจโว ชนฺมกฺลํ วุยวโลกฺย อุจฺจชฺวชํ นาม ตฺริตฺตาลเย
 มหาวิมานํ จตฺตะชฺชฺญิโยชฺชานนฺยายามวิสฺตาราณ, ยลฺยนิญฺ โพธิสตุตฺตวะ สํภิกฺขย ตฺมิเตภฺปิโยชฺช ตฺรุมํ
 เทศฺยติ สฺม, ตํ มหาวิมานํโพธิสตุตฺตว'ภิกฺษติ สฺม|| อภิรฺหุย จ สรฺวานํ ตฺริตฺตกาธิกาณฺ เทว-
 ปุตฺตรานามนฺตรยเต สฺม- สํภิตนฺตํ ภาวนตฺตะ จยฺยคฺยาการปฺรโยคํ นาม ธรรมานํสุมฺภติจฺรฺยานํศ่างิ
 ปศฺจิมํ โพธิสตุตฺตวสุยानฺติกาณฺธรมฺสรฺวณํ โศรฺชฺยเถติ|| อิถํ ชลฺลวปี วจนํ ศรีตฺตวํ สรฺเว ตฺริตฺตกาธิกา
 เทวปุตฺตราระ สาปฺสโรคณาสุตฺตสฺมิญฺ วิมาเน สํภิตนฺตติ สฺม||

[44] ตตร โพธิสตุตฺตเวเน จตฺตรุมหาทฺวิปเก โลกธาตฺวิสฺตเรปฺรมาโณ มนฺตลมาตฺตราธิชฺริโธ'
 ภูตฺ, ตววจิตฺตเรสฺตวาทฺทศนียสฺตวาทฺตฺสวาลกฺกตฺสวาทฺตฺสฺริจโร ยาวตฺตฺสฺริเว กามาวจฺรา เทว รุปา-
 วจฺราศุจ เทวปุตฺตราระ เสวฺชฺ ภาวนาวุยฺเทชฺ สุมฺศาณํสํชฺญามฺตฺตปาทฺยามาสฺเย||

สวรรตเต|| สัมมานุสุมฤติ ธรรมาโลกมฺหํ นุยายากรมณตฺยาโย สวรรตเต|| ตฺยาคานุสุมฤติ ธรรมาโลกมฺหํ
 สรวุโปธิปริตฺตินิระสรวุคฺยาโย สวรรตเต|| ศีลานุสุมฤติ ธรรมาโลกมฺหํ ปฺริณิธานปฺริปุโรตฺย สวรรตเต||
 เทวตฺยานุสุมฤติ ธรรมาโลกมฺหํการจิตฺตตฺยาโย สวรรตเต|| ไมตรี ธรรมาโลกมฺหํ สรวุโปธิปญฺญกรฺยา-
 วสฺตฺววิภาวนตฺยาโย สวรรตเต|| กรุณา ธรรมาโลกมฺหํมวิทิสฺยาปรมตฺยาโย สวรรตเต|| มุกฺติตาธรรมาโลกมฺหํ
 สรวุวารตฺยปกรุณตฺยาโย สวรรตเต|| อุเปกฺษา ธรรมาโลกมฺหํ กามชฺคฺส
 อนิตฺยปฺรตฺยเวกฺษา ธรรมาโลกมฺหํ กามรฺูปยารฺูปยวราคสมฺติกรฺมาย สวรรตเต|| ทุชฺชปฺรตฺยเวกฺษา
 ธรรมาโลกมฺหํ ปฺริณิธานสมฺมุจฺเจทฺยาโย สวรรตเต|| อนาคตมฺปฺรตฺยเวกฺษา ธรรมาโลกมฺหํมาตฺมาภินิเวศน-
 ตฺยาโย สวรรตเต|| ศานตฺปฺรตฺยเวกฺษา ธรรมาโลกมฺหํมกฺษยาสํฤทฺทตฺยาโย สวรรตเต|| หิริ ธรรมา-
 โลกมฺหํชฺชยาตฺโถมปฺสฺมาโย สวรรตเต|| ฆตฺตราปฺยํ ธรรมาโลกมฺหํ พหฺวิธฺชาปฺรศฺมาโย สวรรตเต||
 สติยํ ธรรมาโลกมฺหํ เทวมกฺษยาวิสฺวาทฺนตฺยาโย สวรรตเต|| ภูตํ ธรรมาโลกมฺหํมาตฺมาวิสฺวาทฺนตฺยาโย
 สวรรตเต|| ธรรมจฺรณํ ธรรมาโลกมฺหํ ธรรมปฺริตฺติสฺรณตฺยาโย สวรรตเต|| ตรีสฺรณคฺคณํ ธรรมาโลกมฺหํ
 ตฺรยฺปายสมฺติกรฺมาย สวรรตเต|| กถฺตชฺฌตฺยา ธรรมาโลกมฺหํ กถฺตคฺคณฺวลาวิปฺริณาศฺยาโย สวรรตเต||
 ธรรมชฺฌตฺยา ธรรมาโลกมฺหํ ธรรมานุสุมปฺริตฺติปฺตุโดย สวรรตเต|| ภาลชฺฌตฺยา ธรรมาโลกมฺหํมโฆฆารุคฺคา-
 ตฺยาโย สวรรตเต|| นิตฺตมานตฺยา ธรรมาโลกมฺหํชฺฌานตฺยาปฺริปุโรตฺย สวรรตเต|| อคฺคฺปฺรตฺยเวกฺษา
 ธรรมาโลกมฺหํ กามวิทฺตรกฺปรหาณาย สวรรตเต|| อวฺยาปาทิ ธรรมาโลกมฺหํ วฺยาปาทวิทฺตรกฺปรหาณาย
 สวรรตเต|| อโฆโห ธรรมาโลกมฺหํ สรวุวาชฺฌานวิธฺมณตฺยาโย สวรรตเต|| ธรรมารุทฺธิกา ธรรมาโลกมฺหํมรฺุ-
 ปฺริตฺติสฺรณตฺยาโย สวรรตเต|| ธรรมกามตฺยา ธรรมาโลกมฺหํ โลกปฺริตฺติลมฺภาย สวรรตเต|| คุรุตฺตปฺริเชฏฺธิ
 ธรรมาโลกมฺหํ โยนิสฺสัธฺธปฺรตฺยเวกฺษณตฺยาโย สวรรตเต|| สมฺมยฺกปฺริชฺโยโค ธรรมาโลกมฺหํ สมฺมยฺก-
 ปฺริตฺติปฺตุโดย สวรรตเต||

[47] นามรฺูปปฺริชฺฌา ธรรมาโลกมฺหํ สรวุสงฺคสมฺติกรฺมาย สวรรตเต|| เทศฺกณฺฐิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 ธรรมาโลกมฺหํ วิทฺยาธฺมกฺติปฺริตฺติลมฺภาย สวรรตเต|| อนุยปฺริตฺติปรหาณํ ธรรมาโลกมฺหํมกฺษณานาวานน
 ตฺยาโย สวรรตเต|| สกฺนชฺเชกฺสลยํ ธรรมาโลกมฺหํ ทุชฺชปฺริชฺฌานตฺยาโย สวรรตเต|| ชาติสฺสณตฺยา ธรรมา-
 โลกมฺหํ สมฺมยฺกปรหาณาย สวรรตเต|| อายตฺนปกรุณํ ธรรมาโลกมฺหํ มารุคภาวนตฺยาโย สวรรตเต||
 อนุตฺตฺยาทกฺษานฺติธรรมาโลกมฺหํ นิโรธสํกฺษาตฺยกรฺยาโย สวรรตเต|| ภายคตฺยานุสุมฤติ ธรรมาโลกมฺหํ
 ภายวิเวกตฺยาโย สวรรตเต|| เทวณาคตฺยานุสุมฤติ ธรรมาโลกมฺหํ สรวุเทตฺยปฺริตฺติปฺริศฺรพฺุโดย สวรรตเต||
 จิตฺตคตฺยานุสุมฤติ ธรรมาโลกมฺหํ มาโยมจิตฺตปฺรตฺยเวกฺษณตฺยาโย สวรรตเต|| ธรรมคตฺยานุสุมฤติ ธรรมา-

ธรรมศุจ ยะ ศุรุโต'ย มมานุติเก เคาธรรมุขนิตฺวา |
 ตตร ปฺรติภายถา ปฺราปฺสยถ นิยตํ สุขมณฺณตมฺ 4 ||
 สรวนิตฺย กามา อธฺรวั น จ ศาสฺวตา อปี น กลฺปะาะ |
 มายามริจิสถาศา วิภยฺตฺเพโนปมา จปลาะ 5 ||
 น จ กามคฺคณฺรตีมิะ ตถปฺติรฺลวโนทกํ ยถา ปิตฺวา |
 เต ตถปฺตฺ เยช ปฺรชฺญา อารุยา โลกโกลฺลตรา วิรัชา 6 ||
 น ตรจฺจตฺตฺยกลฺปะาะ สิตฺติ จ ฆปฺสโรภี สํวาสะ |
 ฆนฺโฆยฺยคมยฺกฺตา ยโถว สามายี กามํ จ 7 ||
 น จ สํสฺกถเต สหายา น มิตร ชฺญาตฺตฺโชน จ ปริวาราะ |
 ฆนฺยตฺร กรมฺ สกฺกตาทกฺกณฺณตฺติ ปณฺธุจฺจิตฺ ยาคี 8 ||
 ตสมฺมาตฺสทิตสมฺคฺรา ฆนฺโฆนฺยํ ไมตฺรจิตฺตฺ ทิตฺจิตฺตฺตะ |
 ธรรมจรณํ จเรถาะ สจฺริตจรณา น คปฺยนฺเต 9 ||
 พุทฺธมฺนฺสุมเรถา ธรรมํ สํขํ ตถาปฺรมาทํ จ |
 ศุรุตฺสึลทาณิรตา กุชานฺตฺยา เสารุภฺยสํปฺนฺณะ 10 ||
 กุชมนิตฺยมนฺนาตฺมา นิรฺกษฺธา โยนิโส ภีมา ธรรมา |
 เหตุปฺรตฺยยฺกฺตา วรฺตฺนฺเต'สฺวามีกา ชฺชาทฺทฺธยา 11 ||
 ยา กาจิ ภาธิ มหฺยํ ปศฺยตฺ ปฺรติภ่า จ ชฺญาณคฺคณฺตา จ |
 สรวุศฺกกรมฺเหโตตะ คีเสน ศุรุเตน จาปฺรมาเทณ 12 ||
 ฆนฺคิษฺยธฺวั มหฺยํ คีเสน ศุรุเตน จาปฺรมาเทณ |
 ทานกมฺสํยเมณา สตฺตฺวารุถฺ ทิตฺารุถฺ มิตรฺารุถ 13 ||
 น จ วากฺยรฺตฺรเวณา ศกฺยาะ สํปาทิตฺุ กุสฺลธรรมานํ |
 ปฺรติปฺตฺติมารเถถา ยถา จ ภาถา ตถ กโรถา 14 ||
 มา ชลฺุ ปฺราวากสํ สฺวยํ ยตฺธฺวั สทา ปฺรคฺยเณ |
 น จ กศฺจิ กถฺตฺว ทาเต น จาปฺยกถฺตฺวา ภาวติ สิทธิชะ 15 ||
 สมนฺสุมเรถา ปฺรูเว ฆทฺทฺชะ สํสาเร จิรมนฺนฺตมฺ |
 น จ นิรวุถฺตี วิราโค สมนฺคโต มิถฺย นิยโตว 16 ||

ตสมาดุภรณ์ ลภิตวา มิตรํ ปุริตรูป เทศวาสํ จ।
 เสฐฐํ จ ธรรมศรวณํ ศเมถ รากาติกานํ เกลศานํ॥17॥
 มาฆมถารุวิคตาะ สการุชวามนทวาศุจ อศฐาสุจ।
 นิรวาณคคิปรายณ ยุชฺชยต มารุคามิสมาย๥18॥
 โฆหกฺขานธการํ ปุชฺชญาปฺรทีเนน วิธมถา สรวม।
 สานุศยโฆษชาลํ วิการยต ชุณฺณามวชฺเรณ๥19॥
 กิมฺปิ สุกฺกุ วเทยํ ธรรมํ ยุชฺชมาภมฺรตสํยุกฺตม।
 น จ ตตฺตฺรวตฺติยฺเรธา น ตตฺตฺร ธรรมสฺสย ยปฺรารธ๥20॥
 โพิธฺริยถา มิ ปฺราราปฺตา (สฺสยท) ธรรมํ จ ปฺรврฺรชเยทมถตคานิม।
 ปฺนรฺปิ วิศุทฺธจิตฺตา อุเปถ วรธรรมศรวณาย๥อิตฺติ๥21॥
 อิตฺติ ศฺริลลิตฺติสฺตเร ธรรมมาโลกมฺขปฺริวรฺโต นาม จจฺจฺโรโถ'ธฺบายะ๥

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แปลลลิตวิสตร

ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระพุทธรูปเจ้า พระโพธิสัตว์ อารยสาวก และพระปัจเจกพุทธเจ้า ทั้งในอดีต อนาคตและปัจจุบันผู้ประดิษฐ์อยู่ในโลกธาตุอันหาที่สุดมิได้ในภิกษุทั้ง 10

อถยายที่ 1 ชื่อ นิทานปวิรรต

[1] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ หนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่แล้วใน พระวิหารเชตวัน อันเป็นอารามของอนาถปิณฑกะ ในภระนครศราวาสี พร้อมด้วยหมู่ภิกษุจำนวนมาก คือ มีถึง 12,000 รูป ดังเช่น* พระชฎามเกณฑิมยะ พระอัสวีทิต พระพาปะ พระมหานาม พระ ภัทริกะ พระยโศทเวะ พระวิละ พระกุกกุ พระปุระ พระควาปติ พระโจรุลลวากาศยะ พระนทีกาศยะ พระคลากาศยะ พระมหากาตชวณะ พระกมิละ พระเกณฑิมยะ พระจันทยะ พระปุณโฆตรายณิปุตระ พระอนิรุทธะ พระนันทิกะ พระกสิณละ พระสุกิตถามเรวตะ พระชกักรนิกะ พระอโฆมราชะ พระมหาปารริกะ พระพักกุละ พระนันทะ พระราหุละ พระสวาตตะ พระอานันทะ ทำนองเดียวกัน ทรงพร้อมด้วยภิกษุ 12,000 รูป พระโพธิสัตว์ 32,000 องค์ รูป พระองค์ผู้เกี่ยวเนื่องกันโดยมีชาติอย่างเดียวกัน ผู้เกิดแต่การบิ เพ็ญปรามิตาธรรมของพระโพธิสัตว์ ทั้งปวง เป็นผู้เข้าชองในอภิษฏดาแห่งพระโพธิสัตว์ทั้งปวง เป็นผู้ได้ปรดิภาดในภนตธาริประจำพระ โพธิสัตว์ทั้งปวง เป็นผู้สมบุรณบริบูรณัตถ์พระอธิธานแห่งพระโพธิสัตว์ทั้งปวง เป็นผู้ดำเนินตามทางที่ ชอนแห่งพระโพธิสัตว์ผู้เป็นเจ้กทั้งปวง เป็นผู้เชียวชาญในสมาธิประจำตัวพระโพธิสัตว์ทั้งปวง เป็นผู้ได้ความเป็นผู้เชียวชาญตามครรองแห่งพระโพธิสัตว์ทั้งปวง โดดเด่นเป็นพิเศษด้วยภคส วลิต

* สำนวนภาษาสันสกฤตว่า "ตฤยดา" ราเช่นทระ ลาล มิตระแปลว่า "who had the following for their foremost"

ดูใน Lal.V.tr.s., p. 1.

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ในที่นี้ ภาษาไทย ควรจะแปลว่า "ยกตัวอย่างเช่น" ทั้งนี้ พิจารณาจากบริบท ด้วยตอนท้ายอนุเจกนี้ มี "เอวับุรุไชรุ" เป็นข้อสันนิษฐานว่าพระโพธิสัตว์ และภิกษุที่กล่าวถึงในบริบทเช่นนี้ เป็นระดับภิกษุหรือพระโพธิสัตว์ผู้ใหญ่

ธรรมประจำพระโพธิสัตว์ทั้งปวง* เป็นผู้บริบูรณ์ไปด้วยโพธิสัตตคุณประจำตัวพระโพธิสัตว์ทั้งปวง
 ในบรรดาพระโพธิสัตว์เหล่านั้น องค์ที่สำคัญ เช่น พระไมตรีโพธิสัตว์ผู้มหาสัตว์ พระธรรม-
 ศาสตร์โพธิสัตว์ผู้มหาสัตว์ พระสิงหนาทโพธิสัตว์ผู้มหาสัตว์ พระสิทธารถะมณีโพธิสัตว์ผู้มหาสัตว์
 พระปราณตจาริตรมณีโพธิสัตว์ผู้มหาสัตว์ พระความประติสวัตปรารถโพธิสัตว์ผู้มหาสัตว์ พระนิตโยท-
 ยุกตโพธิสัตว์ผู้มหาสัตว์ พระมหากรุณาจักรโพธิสัตว์ผู้มหาสัตว์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแวดล้อมไป
 ด้วยพระโพธิสัตว์ 32,000 พระองค์เป็นผู้ใหญ่

[2] ก็โดยสมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้า** เสด็จเข้าไปอาศัยมหานครสาวัตถี
 ระหว่างที่ประทับได้ทรงเป็นที่สักการะ เคารพ งามถือ บูชาของเหล่าบริษัท 4*** พระราชา ราช
 กุมาร ราชมนตรี ราชมหามาตร ข้าราชการ กลุ่มกษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดีและอมาตย์ ชาวเมือง
 ชาวชนบท อันยเดียรถีย์ ศรมณะ พราหมณ์ จระณะและปวิราชระกะ อนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้รับ
 ชากนิยะ โภชนิยะ อันอร้อย จิวร บิณฑบาต ที่เรกรรม คลานมัจฉัยโภชนและบริขาร (บริขาร) ที่
 เหมาะสม พระองค์แม้จะสมบูรณ์ไปด้วยวาจาอันเลิศ ยศอันเลิศ กระนั้น พระองค์หาได้ยึดติดในภว
 ยศทั้งปวงไม่จะเปรียบก็เหมือนน้ำไม่ติดบนนิ้วฉะนั้น นอกจากนั้น เกียรติศัพท์และการยกย่อง
 สรรเสริญพระผู้มีพระภาค อย่างกว้างขวาง ได้จรจลหายไปว่าพระองค์ทรงเป็นพระอรหันต์ ตรีสรู
 เองโดยชอบ สมบูรณ์ด้วยวิทยาและจรณะเป็นผู้เสด็จไปดี เป็นรัฐเจ้าโลก เป็นผู้ฝึกบุรุษได้ตั้งสารดี
 ฝึกม้า เป็นศาสดาของเหล่าเทวดาและมนุษย์เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ประกอบไป

ศูนย์วิทยพัทธพยากร

* สันสกฤตเป็น "สรุโพธิสัตตคุณานุสตุยวักโร" มิตรระแปลว่า "refulgent in
 bodhisattva forbearance"

ดูใน Lal.V.trc., p. 2.

** นำพิจารณาว่าอันไหนคล้ายกับจะซ้ำกับที่มีใน [1] อาจสันนิษฐานได้ว่าผู้แต่งได้เิน
 ครอบสำนวนเดิม ทำให้ลลิตวิสตรระจึงมีคำขึ้นต้นสองครั้ง

*** มิตรระแปลว่าบริษัท 4 แต่สันสกฤตในปริบทเป็น "ติสสุณา ปริบทา" มิตรระไม่ได้อธิบาย
 ศัพท์ว่า "ติสสุณา" ไว้ คำแปลว่า "บริษัท 4 น่าจะ"ใกล้เคียง"

ด้วยจักขุ 5 ประการ พระองค์รู้แจ้งโลกนี้และโลกหน้า กัณฑ์เทวโลก มารโลก พรหมโลก ทั้งหมู่
 คุ้มครอง และพรหมณ์ หมู่ประชา พร้อมทั้งเทวาและมนุษย์ กระทำให้แจ้งแล้ว เข้าถึง (เรื่องราว
 ต่าง ๆ โดยแจ่มชัด) แล้วประทับแล้ว พระองค์ทรงแสดงพระดำริธรรมอันงามในเบื้องต้นงามในท่าม
 กลาง งามในที่สุด ถึงพร้อมด้วยบรรณพยัญชนะ ทรงประกาศพระธรรมจรรยัมรินทร์ บริสุทธิ อดมืองรอบ
 ค้ำ

[3] นัยว่า โดยสมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้เสด็จเข้าสมาธิชื่อพุทธานุสุมิตตสมาธิ
 ในมัชฌิมาภิมุขในราตรี เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าสมาธิชื่อว่าพุทธานุสุมิตตสมาธิ
 นั้นเอง พระเศียรเบื้องบนของพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้กระทำรำพึงขึ้นว่า "ปुरुพุกุธานุสุมิตตสมาธิ
 ชุณฺณนาโลกาลังการ" (แสงสว่างซึ่งกำจัดความไม่รู้และความหลงลืมเกี่ยวกับพระพุทธรูปเจ้าในอดีตและ
 หมู่บริษัฏของพระองค์)* จากระหว่างช่องสังขารขันธ์ (อวิชชา=ผ้าโพกศีรษะ) ในทันที

* แปลตามมิตระ ซึ่งแยกศัพท์ว่า ปुरुพุกุธานุสุมิตตสมาธิ+อสังขาร+อชฺชุนฺณ+อาโลก+อลังการ
 สันสกฤตที่อ้างข้างต้นอยู่ในฉบับของไทเยะ ของมิตระเป็น ปुरुพุกุธานุสุมิตตสมาธิ+อสังขาร+อชฺชุนฺณ+อาโลก+อลังการ
 ลังการ" อสังขาร ข้างต้น มิตระอธิบายว่าเป็น สังข หรือ พุทฺธสังข อธิบายความหมายว่า คณะของ
 พระพุทธรูปเจ้า หรือเท่ากับ Buddha Church

คำแปลและคำอธิบายของมิตระ ดูใน Lal.V.trs., p. 3 และ ข้อ 27 p. 17.
 (ข้อที่อ้างถึงในจำนวนแปลของมิตระ หมายถึงส่วนที่อธิบายเพิ่มเติม มิตระได้อธิบายศัพท์บางศัพท์
 ไว้จำแนกเป็นข้อ ๆ ที่แยก)

สังข ในปริบทอาจเทียบได้กับ สังข ในแง่ความหมายว่า "เกล็ดเคียง"
 สังข แปลว่า การมาชุมนุมกัน (ดู SktED., p. 1047 etc. cf. PTSD., pp.
 665-666) มาจาก / สฺงฺ (แขวน, เกี่ยวเนื่องกัน) เมื่อเป็นนาม แปลว่า การแขวน การยึดติด
 การข้องแวะ การผูกพันกัน (clinging, cleaving, attachment, bond) วิกิพีให้คำว่า
 สังข (saṅga) ไว้ใน RVFPDSkt., p. 182 ส่วน สังข แปลว่า "หมู่" อยู่แล้ว

น่าจะเป็นผมซึ่งรัดเกล้า") * รัชมีดังกล่าวนั้น ส่องสว่างไปทั่วภพแห่งเทพชั้นศกฐาวาสทั้งปวง ได้
 ตักเตือนเทพบุตรทั้งหลายจำนวนนับไม่ได้ ใ้เห็นมีเหศวรเทพบุตรเป็นประมุข ลำดับนั้นแล
 สัจจโศกานคาถา (คาถากล่าวตักเตือน) เหล่านี้ ได้เปล่งออกมาจากชายรัศมีพระศกฐาคว่า

ท่านทั้งหลาย จงประสานกัน * เคารพพระผู้มีศากยสังส์
 ผู้มีความรู้เป็นแสงสว่าง ผู้กำจัดความมืดได้แล้ว ผู้เป็น
 บ่อเกิดแห่งแสงสว่าง (คือความรู้?) ผู้มีแสงสว่าง (คือ
 ความรู้?) ผู้มีเดชะดี ปราศจากมลทิน และเฉอเลิศ
 ผู้มีกายสงสว่างแล้ว ผู้มีใจงามและสงบแล้ว || ๑ ||
 ท่านทั้งหลาย จงถือพระองค์ ผู้มีชฎามวกว้างไกลดั่งวัง
 น้ำ ผู้มีมณฑาพมดจด ผู้เป็นใหญ่ในธรรม ผู้รับแจ้ง
 สิ่งทั้งปวงผู้เป็นภูมิผู้ใหญ่ ผู้เป็นเทพยิ่งใหญ่เหนือเทพ
 ผู้อันมรช่นและเหล่าเทพพิงบุชา ผู้เกิดเองในธรรม ผู้
 เชี่ยวชาญ ผู้มีความชำนาญในธรรมว่าเป็นสิ่งหนึ่งเกิด || ๒ || ***

สงคร ในสันสกฤตแปลว่า ความรู้ (Knowledge) ได้ [ดู SkED., p. 1048
 (col.1)] อสงคร จึงน่าจะหมายถึง "ความไม่รู้" คู่กับ "อชฎาม" ได้

* สัธว ช้างต้นนั้นมัดระไม่ได้แปล พยางค์ว่า: "สัธวชฐิมิววราษตราตุ" มิระแปลว่า
 "through the interstices of his turban" ในฉบับที่เขาตรวจสอบชำระให้ว่า "สฐฐิม
 วิววราษตราตุ" ตรงตามที่เขาแปล

สัธว ถ้าแยกตามรูปศัพท์สันนิษฐานว่า มาจาก ธาตุ √ ธว มีความหมายว่าไหล
 (RVFPDSkt., p. 81) หรือมาจาก ธาตุ √ ธาวุ มีความหมายว่า ไหล, วิ่ง, วิ่ง (Lanman., p.
 177 col.1) etc. ความหมายคงมุ่งว่า "อันเปล่งออกมา" กระจ่าง

** สันสกฤตว่า สมาศุธิษยต แยกศัพท์เป็น ส + ธา + √ ศุธิษ หรือ √ สุธิษ (clasp) +
 ย + ต

วิภักตีกลงเป็นหมวดปัญจมีตัวธาคูใน RVFPDSkt., p. 180.

*** ศุรยฐวมุ แยกศัพท์เป็นธาคู √ สุริ หรือ √ สฤ แปลว่าหันไปพึ่ง (resort) คำนาม

พระองค์ผู้ฝึกจิตที่ฝึกได้ยากให้เป็นไปในอำนาจของตนได้
แล้ว ผู้มีจิตพ้นแล้วจากบ่วงแห่งมาร ใดในโลกนี้จักเห็น
และฟังพระองค์ไม่พึงถูกมารฆ่า(?) * กลับเป็นผู้เคราะห์
ดีและเป็นผู้ถึงฝั่งแห่งวิโมกข์อันสงบได้||3||

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงเป็นแสงสว่าง
ทรงมีกรรมอันจะประเมินมิได้ ทรงเป็นผู้กำจัด
ความมืด เป็นผู้ประกาศธรรมโดยนัยต่าง ๆ
ท่านทั้งหลายจงเข้าไปเฝ้าพระองค์ ผู้มีกริยา
ผู้มีความรู้ อันเป็นคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าหาผู้

ของคำนี้ คือ สรณ แปลว่าที่พึ่ง

ธาตุ คูน RVFPDSkt., p. 179; Lanzan., p. 261. coi.1.

* สันสกฤตว่า

ยস্যปญฺยวณฺธฺยาวิหิ ทฺรศฺนศฺรฺวา-

สฺตฺยขานฺตตะ สำนฺตฺวิโมกฺขปารคะ||

ฉบับของมิตระ มีว่า ยস্যปญฺยวณฺธฺยาวิหิ ทฺรศฺนศฺรฺวา-

สฺตฺยขานฺตตะ สำนฺตฺวิโมกฺขปารคะ||

มิตระแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า

who is an enemy to all thievish propensities,
and even to whom even the life of a serpent is sacred.

ประโยคข้างต้น เอ็ดเจอร์ตันไม่ได้แปล ด้วยเอ็ดเจอร์ตันเองก็สันนิษฐานขึ้นมาไม่ได้ ฉบับ

ที่เบตได้ละทิ้งคาถา 2 บทเสีย (คูนใน BHSGD.II: 609)

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าแยกเป็น "ยস্য ฌิ อวณฺธฺยา (วณฺธฺ ฆ่า,สังหาร) ว อิห ทฺรศฺนศฺรฺวา
อสฺติ อฺยาคฺ ตตะ สำนฺตฺวิโมกฺขปารคะ"

ตตะ คือวิเศษณ์ของ อฺยาคฺ คำหลังนี้เป็นนาม แปลว่าเคราะห์ดี (Good luck) มา

เสมอมิได้ด้วยความภักดีพร้อมสรรพ⁴ ||4||

พระองค์ทรงเป็นราชาแห่งแพทย์ ซึ่งให้เกษ

คืออมฤตธรรม ทรงเป็นผู้แก้กัณฑ์ในการเจรจา

ทรงเป็นผู้ปราบเจ้าลัทธิเดียรฉัตรให้เร่าร้อน พระ

องค์ทรงเป็นเผ่าพันธุ์แห่งธรรม ทรงเป็นผู้ฉลาดใน

ประโยชน์อันสูงสุด ทรงเป็นผู้นำสัตว์โลก ทรงเป็น

ผู้แสดงหนทางอันยอดเยี่ยมให้⁵ ||5||

[4] นัยว่า หลังจากขณะนั้น เหล่าเทพบุตรผู้ส่งบระขัณฐ์ในชั้นสุทธาวาสได้รับ การตักเตือนในรูปคาถาอันแฝงด้วยถ้อยคำองอาจดังกล่าวนี้ จากรัศมีคือแสงสว่างอันเกิดจากชญาณ เป็นเหตุให้ได้พุทธานุสมฤติจึงพากันออกจากสมาธิ วราลีถึงพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ผู้หาที่เปรียบ มิได้ ประเมิมมิได้ คำวณมิได้ด้วยพุทธานุภาพ ผู้ก้าวล่วงทุกข์ได้หมดแล้ว ก้าวล่วงข้อกำหนดใน วัฏณะได้หมดแล้ว ทวยเทพเหล่านั้น ก็ได้ทวนรำลึกถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าเหล่านั้น ในแง่มุมต่าง ๆ คือ พุทธเกษตรประชุมแห่งคุณสมบัติ กลุ่มบริษัทและพระธรรมเทศนา ชันมา^{**}

[5] นัยว่า ลำดับนั้นเมื่อราตรีในคืนนั้นลับไปแล้ว เทพบุตรในชั้นสุทธาวาสชื่อว่าอิศวะระ

จากธาตุ √อิ หรือ √อยุ ตูใน SktED., p. 76 col.3. cf. RVFPDSkt., p. 7; Lanman., p. 127 col.3, p. 128 col.1.

^{*} สมฺมุต เป็นคุณศัพท์แปลว่า "โดยสังเขป, พร้อมสรรพ"

ตูใน SktED., p. 1071 col.2; Lanman., p. 123 col.1. มาจาก สั+

√ อสุ + ต ปัจจัย

^{**} มิตรระแปลสรุป ใน 4 ประเด็น ที่เหล่าทวยเทพได้สดับมาจนถึงคือ

พุทธเกษตร (The Places of advent)

คุณจรรยา (Their meritorious career)

บริษัทของพระองค์ (Their congregation)

พระธรรมเทศนาของพระองค์ (Their moral ordinance)

ตูใน Lal.V., p. 4.

รวมทั้งเหล่าเทพบุตรในชั้นสุทธาวาสอื่น ๆ คือมเหศวระ นันทะ สันนทะ ปรศานตะ ปรศานตวินีเต
 ศวระ มีแสงสว่าง(วรรณะ) แผ่เข้าไปไกลยิ่งได้ทำให้พระเชตวันทั้งปวงเจิดจ้าไปด้วยแสงสว่างอัน
 เป็นภัพย์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ได้ก้มถวายบังคมแทบพระ
 บาททั้งสองได้ยืนอยู่แล้ว ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง อนึ่ง เทพบุตรชั้นสุทธาวาสทั้งอื่น ณ ส่วนข้างหนึ่ง
 เหล่านั้น ได้กราบทูลคำนิมิตพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ยังมีพระสูตรอันยอดเยี่ยมอยู่
 พระสูตรหนึ่งเป็นธรรมบรรยายชื่อว่าลลิตวิสูตร เป็นธรรมบรรยายอันจักเข้าไปเฝ้าภาวไปปลุกสูตร
 ให้ความกระจ่างเกี่ยวแก่กุศลมูลของพระโพธิสัตว์ แสดงให้เห็นตฤณพจน์ประเสริฐ แสดงให้เห็น
 การใคร่ครวญอย่างรอบคอบถึงสถานที่ อันเหมาะสมสำหรับก้าวลงจากคติภพอันประเสริฐ การ
 เสด็จลงมาจากคติภพนั้น ภารกิจเมื่อก้าวลง พระกรรมและความวิเศษแห่งสถานที่ แสดงให้เห็น
 ถึงภูมิและความสามารถของการเกิดมาแห่งอภิชาติบุตร แสดงให้เห็นถึงความสูงส่ง เทนิศนพาล
 ทั้งปวงโดยคุณวิเศษที่ทรงประพจน์ สถานะคือความสามารถในการทรงอักษร วิชาสุดยอดแห่งการ
 คำถาม การต่อสู้ด้วยการพันดาบ การยิงธนูทีละมาก ๆ และวิชามวยปล้ำ พร้อมกันนั้นก็ แสดงให้
 เห็นสิ่งซึ่งพระองค์มีอยู่ อันอยู่สัตว์ทั้งมวล แสดงให้เห็นเครื่องอุปโภคของพระองค์ ณ ว่างใน
 บรรยายให้เห็นการบรรลุผลอันไร้มืดการเปลี่ยนแปลง เมื่อปฏิบัติตามจริยาของพระโพธิสัตว์ทั้งปวง
 เป็นเรื่องเกี่ยวแก่พระประวัติพระโพธิสัตว์ เป็นเครื่องกำจัดหมู่มารทั้งปวง และเป็นสูตรซึ่งพระ
 ตถาคตพระองค์ก่อน ๆ ได้เคยภาซิตแล้วเหมือนกัน

[6] พระตถาคตพระองค์ก่อน ๆ ดังกล่าว เช่นพระผู้มีพระภาคปัทมุตตระ พระธรรม
 เกตุ พระทีปังกระ พระคุณเกตุ พระมหากระ พระฤทธิเทวะ พระศรีเดชะ พระสัตยเกตุ พระ
 วัชรสังหตะ พระสรพหิภู พระเหมวธรรมะ พระอติยจุลคามินา พระปรวาทสาครระ พระบุปเปตุ
 พระวรุณะ พระสุโลจนะ พระฤทธิปะตะ พระชินวัตรระ พระกณณะตะ พระอรุณเดชะ พระปุณณะ
 พระสุรัศมี พระมังคละ พระสุภรรตนะ พระมหาสิทธเดชะ พระสถิตพาทริทัตตะ พระวสันตสันธิ พระ
 สัตยธรรมวิปุลกิริติ พระอุครเดชะ พระพรหมเดชะ พระสุโฆชะ พระสุปุณณะ พระสุมนันชัญโฆชะ
 พระสุเขฎฐปะ พระปรหสิตเนตระ พระคณราสี พระ พระเมฆสวระ พระสุภกรวธรรมะ พระอาญ
 สเดชะ พระสิลลศคคามิ พระโลกาภิกามิทะ พระชิตศตวรรษะ พระสังปุทธิตะ พระวิปัสสิ พระคิสิ พระ
 วิสวภู พระกุกุฉันทะ พระกณณนิ พระกาศยปะ ท่านเหล่านี้ คือ พระตถาคต อรรถันต์ สัมยก-
 สัมพุทธะผู้ได้เคยภาซิตในคราวก่อน ๆ ในกาลบัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดประกาศพระสูตรดัง

กล่าวนั้น เพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชนจำนวนมาก แก่เหล่าเทวาและหมู่มนุษย์ทั้งหลาย|| และเพื่อความเจริญขึ้นแห่งมหายาน แห่งพระสูตรชั้น เพื่อข่มปรวาททั้งมวล เพื่อความเจริญขึ้นแห่งพระโพธิสัตว์ทั้งมวล เพื่อข่มพวกมารทั้งมวล เพื่อให้การปรารภความเพียร (วิริยารัมภะ) เกิดขึ้นแก่บุคคลใน กลุ่มผู้ปฏิบัติโพธิสัตว์ยานทั้งมวล เพื่ออนุเคราะห์แก่พระสักขรรม เพื่อสืบสานวงศ์แห่งพระรัตนตรัย และเพื่อสำแดงพุทธกิจให้เป็นที่ประจักษ์ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงรับคำอาราธนาของเหล่าทวยเทพบุตร โดยอาการดังนี้ ทั้งนี้ โดยอาศัยที่มุ่งจะชาวโลกทั้งทั้งเทวโลกเป็นสิ่งสำคัญ

[7] นัยว่า ครั้งนั้นเหล่าเทพบุตร ครั้นทราบว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับคำอาราธนา โดยอาการดังนี้กรั้นจึง ยินดี ปราโมทย์ เกิดปีติโสมนัส ได้ก้มถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแบบพระบาท กระทำประทักษิณพระผู้มีพระภาค 3 ครั้งแล้วพากันไปรยเครื่องจตุรมุข (ผง, แป้ง ที่มกลี้นหอม) ทำจากไม้จัณฑ์ กฤษณา ดอกมณฑาทระ (มณฑารพ) แล้วก็อันตรธานไปในที่นั้นเอง

[8] นัยว่า ครั้งนั้น เมื่อราตรีนั้นล่วงไป พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้เสด็จเข้าไปยังดงไผ่ อันเป็นที่มณฑลที่ประทับ* ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าก็เสด็จประทับบนอาสนะ

*สันสกฤตว่า "อถ ชลฺ ภาควาสตสุยาเมว ราตรฺรยามตฺยเยน จ กรีโร มณฑลมาตฺรชฺชฺห สฺเตโนปสํกรามตฺ||"

มิตระแปลว่า เสด็จเข้าไปยังสวนไผ่ (At the close of that night Bhagavan proceeded towards a bamboo grove)

ดูใน Lal.V.tr.s., p. 5.

แสง มณีวฑูร แปลว่า "ครั้งนั้น แล พระผู้มีภคะ ทรงเปล่งพระรัศมีเป็นวงกลมผดผาง เสด็จเข้าไปยังอุทยานเวฬุวัน ภายหลังราตรีนั้นล่วงไปแล้ว||"

ดู แสง มณีวฑูร, ลลิตวิสตรระ : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า 490.

ทั้งสองสำนวนไม่ค่อยตรงกับสันสกฤตนัก โดยเฉพาะสำนวนของแสง มณีวฑูรนั้น ส่วนให้ไขว้เขวได้ว่า สถานที่พระองค์เสด็จไปนั้นคือพระวิหารเวฬุวัน ซึ่งพระเจ้ากนิษสสารสร้างถวายเมื่อครั้งที่ทรงเสด็จไปแวะเยี่ยมหลังจากตรัสรู้ แต่เหตุการณ์ข้างต้นนั้น เกิดขึ้นในแคว้นโกศล เพราะเขตวันมหาวิหาร (มีปริบทข้างต้นว่า ...สรวานตฺ เขตวันํ ทิวฺเขมาภาเสมาภาสฺย, เยน

ที่ปลาดไว้แล้ว ในขณะที่เดียวกันก็มีคณะพระโพธิสัตว์และหมู่ศร้าวคอยกระทำสักการะเคารพอยู่
 ครั้นประทับแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า "ดูภิกษุทั้งหลาย
 เมื่อราตรีสิ้นไป เทพบุตรในชั้นศุทธาวาส นามว่าอัสวร มเหศวระ นันกะ สันนกะ จันกะ มหิตะ
 พรศานตะวินิตะสวระ และเทพบุตรชั้นศุทธาวาสอื่น ๆ จำนวนมาก (ได้เข้ามาหาเราแล้ว) ได้
 อันตรธานไปเหมือนครั้งก่อน ๆ " ครั้งนั้น เหล่าพระโพธิสัตว์และมหาศร้าวเหล่านั้น ได้ประณม
 อัญชลิต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ได้กราบทูลคำนี้ว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ดั่งข้าพระองค์จะขอ
 โอกาส ขอพระองค์โปรดแสดงธรรมบรรยายชื่อว่าลลิตวิสตระนั้น ลลิตวิสตระนั้นจักมีเพื่อประโยชน์
 แก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่ชนหมู่
 มาก แก่เหล่าเทวาและมนุษย์ แก่พระโพธิสัตว์ผู้มหาสัตว์ผู้มาในกาลสมัยนี้"

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงรับคำอาราธนาของพระโพธิสัตว์ผู้มหาสัตว์ และเหล่า
 มหาศร้าวเหล่านั้นโดยอาการหนึ่ง ทั้งนี้ทรงอาศัยความเคราะหฺต่อสัตว์โลกกับทั้งเทวโลกเป็นสื่ง
 สำคัญ

ในเรื่องที่กล่าวนี้ มีกล่าวเป็นคาถาพันธังขี
 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในราตรีนั้นในเวลานี้ เมื่อ
 เราผู้ไม่มีกิเลสเหลืออยู่ ผู้เข้าถึง (สมาธิเป็น) สุข
 อยู่แล้ว มีจิตเข้าเฝ้าคคตาอย่างเลิศ ตั้งมั่นแล้ว
 ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อันดี มีผู้เข้าไปหาแล้ว!!

ภควาสฺเตโณปสักรามนุ ...ดูใน [5] อยู่ในแคว้นโกศล

ประวัติพระเวฬุวนาราม ดูใน V.I: 35 ff. cf. BuA. 19; ApA.I: 75.

เชตวนาราม อนาคตนิกะสร้างถวาย ดู V.II: 158 ff.; MA.I: 50; UdA.,
 pp. 56 ff.

คำว่า "กริโร" แปลว่า "ต้นไม้" (ดู SkED., p. 208 col.1) ส่วน มณฑลมาตุระ-
 วุยกุสฺส สันนิษฐานว่าจะแปลว่าเป็นอาณาบริเวณมณฑล ประโยคนี้ ถ้าจะแต่งให้เต็ม คงจะเป็นว่า
 เป็น "อถ ชลฺ ภควาสฺตสฺยาเมว ราชตุรยามตุยเยน เยน จ กริโร มณฑลมาตุรวุยกุสฺส ติมฺฐติ เตโณ-
 ปสักรามตฺ" ส่วนบทแปลข้างต้น ผู้วิจัยแปลเก็บความตามที่อธิบายนี้

ครั้งนั้น เหล่าเทพผู้มีฤทธิ์มาก มีแสงสว่างใน
ร่างกายยิ่ง รุ่งเรืองด้วยศิริ อันปราศจากมลทิน
ยังอารามชื่อว่าเซตวันในคืนนี้ให้สว่างด้วยศิริ เข้า
มาหาเรายังป่าด้วยความปรารถนา||๒||

เทพบุตรชื่อว่ามเหศวร จันทนะ อิศะ นันทะ
ปราศณตจิตตะ มหิตะ สุนันทะ ศานตะ และเทพ
บุตรอื่น ๆ อีกมาก นับเป็นจำนวนก็หลายโคฏิ||๓||
เทพบุตรเหล่านั้น ได้กราบเราแทบเท้า ครั้น
กระทำประทักษิณเราแล้วได้ยืนอยู่ข้างหน้าเรา พากัน
ประคองอัญชลี ในขณะที่เดียวกันก็แสดงความ
เคารพยำเกรง ได้ขอเราว่า||๔||

ข้าแต่พระมุนี ไหว้ปลยสูตร อันเป็นมกภาพิธาน
เป็นยากำจัดราคะ เป็นสิ่งที่พระตถาคตพระองค์
ก่อน ๆ ได้เคยภาวนิตไว้ ข้อที่พระตถาคตภาวนิตนั้น
จะเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกทั้งปวง||๕||

ดังข้าพระองค์จะขอโอกาส แม้ในกาลบัดนี้
ขอพระองค์นั้น โปรดตรัสมหาบายอันยอดเยี่ยมนี้
เพื่อขจัดโสมพะของพระโพธิสัตว์ ขณะเดียวกันก็จะ
เป็นการบดขยี้ปรัวากและพระยามารมูจิต้าย||๖||
การที่เทวดา อาราธนาให้พระผู้มีพระภาคเจ้า
รับคำและการรับคำอาราธนาของหมู่เทพโดยอาการนี้

*ประโยชน์ก่อก่อนนี้ มิตรระแปลเป็นประโยคเลขนอก ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นประโยคในเลข
ใน สันสกฤตตอนนี้มีว่า

ตตฺสาธฺวิทานิมีปิ ภาษโต มุนี
ส โพธิสฺตตฺเวาหฺปริศฺรเหจฺจฺยา |

ได้มีแล้ว เหล่าทวยเทพทั้งปวง ยินดา ปราโมทย์ รื่น

เริงใจได้โปรดดอกไม้ต่าง ๆ ทั้งที่ปล้ำปริตยนิตใน
คราวเดียวกัน||7||

คุณรณิกทั้งหลาย เธอทั้งปวง จงฟังเราแสดง
มหานิทานอันเป็นไพลยสูตรนั้น ซึ่งพระตถาคตพระองค์
ก่อน ๆ ได้เคยภาษิตไว้แล้ว เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก
ทั้งมวล||8||

อถยายที่ 1 ชื่อว่านิทานปริวารตเนลลิตวิสตระอันเป็นลิริ มีดังพรรณนามาณนี้||

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปร มหายามนิท ปรภาษณ

ปรปรวาทานมุณี จ ฐษณ||

มิตรแปลว่า

Thus addressed, the sage benignly listened to their entreaty, and, for the removal of the sins, recited the excellent discourses of the Mahāyāna, to the utter overthrow of the demon of love-Namuchi.

อถยาที่ 2 ชื่อ สมตสาปวิวรรต

[9] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระสุตฺตยออดเยี่ยม เป็นธรรมบรรยายชื่อว่าลิตวิสตระ เป็นมหาไวพลยสุตฺตในข้อ (ที่เราจะกล่าวถึง) นั้นเป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระโพธิสัตว์ในศาสนา นี้ สถิตอยู่ในมหาพคิธอันประเสริฐ เป็นผู้ได้รับการบูชาในฐานะผู้ควรแก่การบูชา ถึงคราวอภิเชกแล้ว อันเทวดาเป็นแสนสดุดี ยกย่อง ๗ ให้เกียรติ สรรเสริญแล้ว ได้อภิเชกแล้ว เป็นผู้ตั้งมั่นในปรินิพพาน เป็นผู้มีความรู้ซึ่งเกิดขึ้นมาแต่พระธรรม ที่พระพุทธเจ้าทั้งปวงได้สอนสั่ง ผู้มีดวงหาดีชญาณอัน ไพบูลย์และบริสุทธิ์ ผู้มีความรู้อันไพบูลย์ซึ่งบำเพ็ญขึ้นจากสมถิติ มติ คติ ธถิติ เป็นผู้ได้บรรลุธรรมมี ธรรมอันยอดเยี่ยมจากความเป็นผู้ฉลาดในอุบายอันยิ่งใหญ่ คือ ทาน ศีล ฌานติ วิริยะ และปรัชญา เป็นผู้ ฉลาดในทางปฏิบัติของพรหมคือ มหาไมตรี มหากรุณา มหากรุณาและมหาอุเบกษา เป็นผู้มุ่งหน้าต่อชญาณกัมมการศนะจากกองกิเลสเป็นเครื่องกันไปสู่หาอภิชญา เป็นผู้บริบูรณ์ และถึงสุดยอด ในโพธิปักขธรรมทั้งปวงคือ สมถุตยัสถาน (สติปัฏฐาน 4) สัมยักปราหณ (ละดับธาน 4) ฤทธิบาท (อิทธิบาท 4) อินทรีย์ (อินทรีย์ 5) พละ (พละ 5) โพธิยงค์ (โพธิยงค์ 7) และมารค (มรรคมีองค์ 8) เป็นผู้พระวรกายประดับประดาอย่างดีด้วยลักษณะ (32 ประการ) และ อนุพยัญชนะ (80 ประการ) อันเป็นสิ่งสั่งสมมาแต่บุญอันวัดมิได้ เป็นผู้ตามประเพณีธรรมตลอดกาล นาน ตรัสอย่างไรก็กระทำอย่างนั้น เป็นผู้กระทำตามวาจาซึ่งไม่เท็จ เป็นผู้กล่าววาจาที่น่าเชื่อถือ เป็นผู้ซื่อตรง ไม่คลล ไม่โกง เป็นผู้มั่งใจซื่อตรงไม่มีอกุศลธรรมขวาง เป็นผู้ปราศจากมานะ มาระ ทรณะ (ความโอ้อวด) พิชัยและความทุกข์ เป็นผู้มั่งใจสม่ำเสมอในสัตว์ทั้งปวง มีพระพุทธเจ้า แสน ๗ โภคินซึ่งนับไม่ได้เข้ามาแวดล้อม

เป็นผู้มีพระพักตร์อันพระโพธิสัตว์จำนวนมากเป็นแสน ๗ โภคินเฝ้ามองอย่างจดจ่อ เป็นผู้ ยศก้าวศักดิ์ระ พระพรหม เทพมหาเศวร ท้าวโลกบาล หมู่เทพ นาค ยักษ์ คมธรรพ์ อสูร ครุฑ กิณร มโหรีค ราชนิสั่งคณะตำหนิมิได้ เป็นผู้ฉลาดในบท ประเภท นิรเทศ อสังคะ ปรีติฉันทิภา อวตาร และชญาณในธรรมทั้งปวง เป็นผู้ได้มนต์ธารณอันไม่มีวันหมดสิ้นและไม่มีที่สิ้นสุดอันเป็นดุจภาชนะรอง รับพุทธภาณิตทั้งปวงและมีสมถิติเป็นเครื่องรองรับ เป็นดุจธรรมมาวาผู้ใหญ่ เป็นผู้นำชอธรรมพร้อม ทั้งอรรธอันกว้างใหญ่มาพร้อม ๗ กัมมัญญคือธรรมมีศนะอันได้แก่สมถิติปัฏฐาน สัมยักปราหณ ฤทธิบาท อินทรีย์ พละ โพธิยงค์ มรรค บารมีตาธรรม อุปายเภคัลลยะ เป็นผู้มุ่งที่จะข้ามฝั่งคือโอชะทั้ง ๔

เป็นผู้มีความต้องการเป็นการเฉพาะที่จะกำจัดมานะ (ให้มานะถูกกำจัด) เป็นผู้ข่มขู่ปาวาที่ทั้งมวลได้ เป็นผู้ประติษฐานอยู่ในฐานะหัวหน้าในสังคราม (ซึ่งเอาชนะกิเลส) เป็นผู้กำจัดหมู่ม้าศึก คือเกลสเสียได้ เป็นผู้มีความแข็งแรงเหมือนเพชรอันประเสริฐคือชญาณ เป็นผู้สูงยิ่งด้วยอรรถาสัย คือมหากรณาแทนอาญา (ของพระยม) อันเป็นมูลรากแห่งโพธิจิต เป็นผู้รู้ว่าคือความเพียรอันลึกซึ้ง รดอยู่ประจำ มีชื่อคืออุบายเกาศละ มีเกศคือโพธังคะและธยานะ มีใบคือสมาธิ เป็นผู้เกิดดีแล้ว ในสระอันปราศจากมลทินคือกลุ่มธรรม มีใบที่กว้างขวางปราศจากมลทินดังดวงจันทร์แจ่มกระจ่าง เพราะมีภาะ และมานะหมดสิ้นไป มีกลิ่นหอมคือศีล ศรัทธา ปรสภาวะ แผ่กว้างไปในทิศทั้ง 10 ไม่มีอะไรขัดขวางได้ เป็นผู้เจริญด้วยชญาณในโลก ไม่ข้องแวะด้วยโลกธรรมทั้ง 8 เป็นมหาบุรุษเปรียบดังดอกบัวซึ่งมีกลิ่นหอมแผ่กว้างไปไกลคือสัมมาการแห่งบุรุษและชญาณะ รุ่งเรืองประดุจบัวศตปัตรอันอันหมดจดดี เบ่งบานเมื่อต้องแสงทินกรคือปรัชญาและชญาณ เป็นผู้ร้ายด้วยภรรยาอันยอดเยี่ยมคือ จตุราริกิปปาท ทรงเป็นคชบุรุษสิงห์ เป็นผู้มีเล็บและเขี้ยวอันคมกริบคือจตุรารยสัตย์ เป็นผู้สิ้นภัยร่า เปล่งประกายไปด้วยพรหมวิหารทั้ง 4 มีศรัทธาตั้งมั่นด้วยศรัทธา 4 มีกายสูงขึ้นจากแต่ก่อนเพราะได้ ตริภังค์ปรกิตยสมุตปาต 12 ประการ มีชนที่คือคือการรู้แจ้งซึ่งเกิดดี บริบูรณ์ด้วยโพธิปัญญาธรรม 37 ประการเป็นเครื่องกำจัดอภิชยา ไม่สะดุ้งสะเทือนเพราะทรงมีวิโมกข์ 3 ประการ มีนัยน์ตาหมดจดเพราะศมณะและวิกรรศมา (วิปัสสนา) เป็นผู้อาศัยอยู่ในถ้ำตามซอกเขาคือชยาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติ เปรียบดุจต้นไม้เจริญงอกงามดีในสวนอุทยานเพราะมีวินัยในนิริยามทั้ง 4 ทรงมีพลอันผ่านการฝึกมาดีโดยการฝึกซ้อม ทศพลและไวศารัทยะ มีความพากเพียรภาวนั้น ไม่แสดงอาการขึ้นลงเมื่อสิ้นสมบัติ ไร้สมบัติหรือชนลุกขุกันด้วยความกลัว เป็นผู้ระงับพวกเดียรฉัตรซึ่งเปรียบเหมือนหมูกะต่าย และหมูกะต่ายอันลือมาลีหนาทนระกาศหลักในราตมยะ เป็นมหาบุรุษผู้เปรียบดุจ ทินกร ทำแสงสว่างแก่หมู่คณะเหมือนพวกหิงห้อยคือเด็ยง์ถั้วด้วยรัศมีแห่งสว่างคือวิมุกติ ธยานมณฑล และปรัชญา เป็นผู้กำจัดความมืด ความมืดดังกล่าวนี้คืออันแห่งความมืดมนอนธการคืออภิชยา เป็นผู้เข้มขันอยู่ด้วยพลและวีรยะ รุ่งเรืองอยู่ด้วยเศวแห่งบุรุษในหมู่เทวาและมนุษย์ เป็นผู้ทำให้ภิกษุณ- บักร์ล่าถอยไปและทำให้ศุกสบักร์เต็มบริบูรณ์ขึ้นอีก พบเห็นแล้วเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจ เป็นผู้- จักขุนภริย์กว้างไกลไม่ติดขัด ประดับด้วยหมู่ดาวคือเหล่าเทวาทั้งแสน มีชยานะ วิโมกข์และชญาณเป็นมณฑล แบ่งปันความสุขที่เกิดจากโพธิยังค์ดังดวงจันทร์เปล่งประกายด้วยแสงสว่าง ทำให้หมู่ภุชยุรจักขุดันตัวพระพุทธรุช เช่นเดียวกับแสงอาทิตย์ทำให้ดอกโกณฑูเบ่งบาน ทรงเป็นมหาบุรุษ

แวดล้อมไปด้วยจตุรบริษัทธิในทิศทั้ง 4 เทียบเท่ากับดวงจันทร์แวดล้อมไปด้วยหมู่ดาวเพียบพร้อมด้วย
 รัศมีคือโพธิษัณห์ 7 ประการ ทรงตั้งจิตไว้สม่ำเสมอในสัจธรรมทั้งปวง มีความรู้ไม่ติดขัดในทุกสิ่ง
 ประพฤติวัตรและตบะคือกุศลกรรมบถ 10 ประการ มีพระทัยตั้งมั่นที่จะในการบรรลुकุศลวิเศษให้
 สมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยดี เป็นผู้หมั่นธรรมจักรอันประเสริฐยิ่งเหมือนพระราชผู้ประเสริฐซึ่งแผ่พระราช
 อำนาจไปไม่ติดขัด อุปนิสัยในวงศ์ตระกูลของพระเจ้าจักรพรรดิ บริบูรณ์ด้วยธรรมรัศมีทั้งปวง
 คือปรกติขยสมุทปาเทอันลึกซึ้ง และยากแก่การเข้าใจเป็นผู้ขยันดีในศรัทธาไม่รู้จักอ้อม มีอารมณ์และ
 ญาณระกว้างขวางขณะเดียวกันก็ไม่ละเมิดศีลสิกขาบท มีพระเนตรราวกับกลีบนอกของพุ่มกลีบนอก
 ของดอกมหาปัทมา ทรงความรู้อันประเสริฐไว้ได้อย่างกว้างขวางดุจสาคร มีพระทัยสม่ำเสมอด้วย
 พินุกถวิ ฬ โฝ ลม ไม่หวั่นไหวเพราะมีกำลังกว้างขวางเทียบเท่าเขาพระเมรุ ปราศจากการผูกใจ
 เจ็บหรือแค้นเคือง มีความรู้กว้างขวาง ทั้งปราศจากข้อบกพร่องและโทษอยู่ดังพื้นฟ้า ใครก็เอาชนะ
 ไม่ได้ มีอัธยาศัยบริสุทธิ บำเพ็ญทานมาอย่างดี เคยบำเพ็ญเพียรมาแต่ครั้งก่อน มีบุญบารมีซึ่งเคย
 สั่งสมมาดีแล้ว ทรงตั้งสัตยาธิษฐานแล้ว ได้ทรงแสวงหากุศลมูลทั้งปวงมาแล้ว ได้อบรมมาสมาบัติ
 แล้ว กุศลมูลทั้งปวงที่ทรงมีเปรียบดุจทางออกไปจากอบาย* ทรงหลั่งกุศลมูลทั้งปวง
 มาตลอด 7 อสงไขย ทรงให้ทาน 7 อย่างพร้อมสรรพมาแล้ว ทรงประพฤติคุณยกิริยาวิสต์ 5
 อย่างมาจนคุ้นเคย มีสุจริตทางกาย 3 สุจริตทางวาจา 4 สุจริตทางใจ 3 ทรงประพฤติในกุศล
 กรรมบถ 10 และบำเพ็ญทานจนคุ้นเคย ทรงประพฤติในสัมมัยกัทธิยัค อัมประกอบพร้อมด้วยองค์
 40 (กรรมฐาน 40 คือกสิณ 10 อสุภะ 10 ฯลฯ)จนคุ้นเคย มีพระทัยตั้งมั่นในสัมมัยกัทธิสถานอัน
 ประกอบพร้อมด้วยองค์ 40 สมบูรณ์ด้วยสัมมัยกัทธิยัคซึ่งประกอบพร้อมด้วยองค์ 40 ทรงประพฤติ
 วัตรตรงต่อสัมมัยกัทธิมุกติอันประกอบพร้อมด้วยองค์ 40 ทรงบริบูรณ์ด้วยสัมมัยกัทธิยัคซึ่งประกอบ
 พร้อมด้วยองค์ 40 ทรงเคยบูชาตามพระพุทธรูปเจ้าถึง 40 แสนโกฏิินิยตะ ได้เคยให้ทานแด่
 พระพุทธรูปเจ้ามา 55 แสนโกฏิินิยตะ กระทำบุญบารมีมากับพระปรตแยกพุทธรูปเจ้า นานถึงร้อยโกฏิที่ 4

* สำนวนสันสกฤตตรงนี้ ประกอบวิภักดีไม่ตรงกันคือ นิรฺยาณมิว สรวุกุศลมูลสุย คำว่า
 นิรฺยาณ สันนิษฐานว่าใช้แทน นิรฺยาณสุส เพื่อให้เข้ากับ สรวุกุศลมูลสุย
 สำนวนแปลข้างต้น ที่เพิ่ม "อบาย" เข้ามา เพื่อให้ได้ความ

ทั้งนี้ ทรงทำให้สัตว์เดิมาสู่ทางสวรรค์ โยมนับจำนวนไม่ได้ คำนวนไม่ได้ ทรงตั้งความ
ประสงค์ไว้ว่าจะบรรลूसัมผัสสัมโพธิ ยังต้องมีชาติอีกชาติเดียว จุตจากโลกนี้แล้ว ดำรงอยู่ใน
ดุสิตภพอันประเสริฐ เป็นเทพบุตรสูงสุดนามว่าเศวตเกตุ อันหมู่เทวาทังปวงบูชาอยู่ พระโพธิสัตว์
พระองค์นี้ เมื่อหมดความยินดีในรัศมีก็จุตจากดุสิตภพ อุบัติในโลกของมรรตัย ไม่นานก็จักตรัสรู้
สัมผัสสัมโพธิอันยอดเยี่ยม

[10] ขณะที่พระโพธิสัตว์เสวยสุขานิเวศน์วิมานอันมี ซึ่งตั้งตระหง่านอยู่บนเส้น 32,000
(โยชน์^๗) ประดับตกแต่งอย่างดีด้วยบรรลึงก์ ประคูดุ ชุ่มประคูดุ หน้าต่าง เรือนยอด และพื้นปราสาท
ทั้งฉัตร ธง ฟ้าปกาก รตนะ ข่ายกระดิ่งได้ติดตั้งยกขึ้นไว้บนเพดานอย่างสวยงาม มีดอกมณ
การพ มหามณการพแก่งก้านซ้อนกันอยู่ มีเสียงบันเลงเพลงของเหล่านักร้อง ตั้งแสงโกฏิวิษุตะ
งดงามไปด้วยรัตนพฤกษาคือดอกจำปา แผลวย ทองหลวง จิกใหญ่ อโศก ไทร มะขาม ประคูดุ
กรรณिकासารภี รั้งที่ขุสะพรั่งโดดเด่น มีตาข่ายของล้อมรอบ มีหม้อใหญ่ใส่น้ำเต็มอย่างงดงาม
แผ่นพื้นก็สม่ำเสมอเป็นระเบียบงาม มีพวงดอกมะลิ เหมือนดวงดาวคอยให้แสงพักกลิ่นหอมไปมาอยู่
มีแสงสว่าง ที่เกิดจากการที่เหล่าทวยเทพตั้งแสงโกฏิวิษุตะหันหน้ามามองไม่ขาดสาย มีการสวด
มหาไพฑูลยธรรมเป็นสังฆะจัด เกลศ็ลือกำลังแห่งกามรดีทั้งมวล เป็นเครื่องกำจัดบาปได้ เพราะ
โกธ ภิษุฆะ มานะ มทะ ทรรปะถุก่าจัดไปแล้ว เป็นม่อเกิดแห่งบรีดี ปราสาท ปราโมทย์ และ
วิปลสมฤติซึ่งได้บำเพ็ญเพียรให้เกิดขึ้น พระองค์เสด็จอยู่เป็นสุข ขณะเดียวกัน มหาธรรมสภาภยา
(มหาธรรมสภาภจา) ก็ได้ดำเนินไปในวิมานนั้นแล้วสัญญาจนคาถา (คาถาซึ่งตักเตือน) เหล่านี้ ก็
ได้เปล่งออกมาจากเสียงประโคมอันลือของเครื่องดุริยางค์สังคีต 84,000 เหล่านี้ อันเป็นแดน
ที่เกิดจากการสั่งสมกุศลกรรมมาแต่ชาติปางก่อนของพระโพธิสัตว์ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นที่สั่งสมบุญอันไพฑูลย์ ผู้มีสมฤติ มติ คติ
ผู้ทำแสงสว่างคือปรัชญาอันหาที่สุดมิได้ ข้าแต่พระองค์ ผู้มีชัย
ชนะอันไพฑูลย์ด้วยทรงมีกำลังหาคู่แข่งขมิได้ ขอพระองค์โปรด
รำลึกถึงคำพยากรณ์ของพระที่บังกรพุทธเจ้าเกิด||1||”

* ประโยคข้างต้นนี้ สันสกฤตว่า
सुमे विप्लवुण्यनिय सुमृतिमिदिति मनुत्पुरुषुणापुण्यगिनु।

ขอพระองค์ผู้พระหฤทัยไพเราะ ปราศจากมลทิน ไปรด
 รำลึกถึง (พระที่ปึงกร?) ผู้มีมลทิน เริ่มเหตุให้มัวหมอง 3
 ประการอันละได้แล้ว ผู้มีเมตตาและโทษะ อันสงบแล้ว ผู้เที่ยวไป
 เพื่อบัณฑิตซึ่งมีจิต สะอาด ปราศจากมลทิน บริสุทธิ์ไรเล่าจะ
 พบเห็นได้ในบุรีของพระองค์* ||2||

ข้าแต่พระองค์ผู้มาจากตระกูลดี ขอพระองค์ไปรดรำลึกถึง
 สมณะ คีลและพรต ความอดทนและการฝึกตน วีรยะ พละ ฌยานะ
 และปรัชญา พระองค์สั่งสมมาหลายโกฏิในยุตะกัลป์||3||
 ข้าแต่พระองค์ผู้เมื่อยรติหาที่สุดมิได้ ขอพระองค์ได้ไปรดรำลึก
 ถึงบ่อย ๆ เกิด พระพุทธเจ้าหลายนิยุตะพระองค์ก็ได้เคยบูชาด้วย

อศุสพลวิบุลวิกรม วุยากรณั ธิปกรสุขามิ||

คำที่ไม่ปรากฏตัววิภักดิ์ คือ วิบุลยคุณนิย, อศุสพลวิบุลวิกรม สำหรับแปลของมิตระคือ
 ว่าเป็นทิวติยาวิภักดิ์ สำหรับแปลเขาว่า

Remember him, -the storehouse of virtue, the a sylum of
 mind and memory, and the illuminator of infinite wisdom;- him,
 who excels the unrivalled might and vigour even of Dīpaṅkara.
 สำหรับแปลข้างต้นผู้วิจัยแปลเป็นอาลปนะ

* สำหรับนี้ สันสกฤตมีว่า "ศุภวิมลศุภจิตตุดา ทามจรี ยาทฤศา ติ ปุเร||"

แสง มนวิฑูร แปลว่า "เท่ากับเป็นผู้มีจิตงามบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ประพฤติดีต่อ
 กันมาในภพทั้ง 3||"

ดูใน แสง มนวิฑูร, ภูติวิสตรระ : พุทธประวัติฝ่ายมหาชยาน, หน้า 496.

เอ็ดเจอร์ตันแปล ทามจรี ว่า "course of almsgiving" แต่ไม่ได้แปลทั้งประโยค

ดูใน BHSGD. II: 263.

มิตระ แปลว่า "whose mind is immaculate and auspicious; who is
 full of benevolence and wisdom."

ดีมาแล้ว ขอพระองค์โปรดกรุณาต่อสรรพสัตว์ กาลนี้ได้เวลาแล้ว
ขอพระองค์อย่าได้เพิกเฉยเสีย||4||

โปรดจตุเกิดพระองค์ ตัวพระองค์ก็รู้กาลที่จะจตุ ว่าเป็นเหตุ
กำจัดเกลศคือชราและมรณะ เป็นเหตุให้ปราศจากฐลี* เหล่าทวย
เทพ อสูร นาค ยักษ์ คนธรรพ์จำนวนมากต่างเฝ้ารอพระองค์อยู่||5||

ความอ้อมเพราะยินดีในพระองค์ ตลอดทั้งกัลป์
หามีไม่เหมือนความอ้อมในแม่น้ำในมหาสมุทรหามีไม่
ดีละ ถ้าเช่นนั้นก็ขอให้พระองค์จงอ้อมในปรัชญาเกิด
ขอพระองค์ โปรดยังประมุขชนผู้กระหายมาตลอด
กาลนานให้อ้อมเกิด||6||

อนึ่ง แม้ตัวพระองค์ก็เป็นผู้ยศอันใด ๆ ต่ำ
หามีได้อยู่แล้ว พระองค์เป็นผู้ยินดีแล้วด้วยความ
ยินดีในธรรม หาได้ยินดีในกามไม่ ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น
นั้น ขอพระองค์ผู้มณเฑียรปราศจากมลทิน ได้โปรด
อนุเคราะห์ชาวโลกกับทั้งชาวเทวโลกเกิด||7||

อนึ่ง แม้เทวดาหลายนยุคะ ฟังธรรมของพระ
องค์แล้วก็ทำอ้อมด้วยธรรมนั้นไม่ ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น
ขอพระองค์ได้โปรดคำนึงถึงผู้ยังตกต้องอยู่ในอบาย
ซึ่งตกอยู่ใต้การรักษา(ของนายนิรยบาล?) เกิด||8||

อนึ่ง แม้ตัวพระองค์ ก็มีจักขุปราศจากมลทิน

* สันสกฤตว่า "จยุว จยุว ทิ จยุติวิชิชญา ชรมารณเกลศสุสนา วิรชา||"

มิตรแปลว่า "Many nāgas...who anticipate your advent, that which
will proclaim the immaculate law, and annihilate pain, decay and dead"

แสดงว่ามิตรแยก จยุติวิชิชญา ออกจากกันเป็น จยุติ วิชิชญา ผู้วิจัยแปลเป็นอาสภะ
เพราะเห็นว่า การจตุ (จยุติ) นั้น ไม่น่าจะเป็นสิ่งปราศจากฐลี แท้จริงน่าจะเป็นจิตของผู้จะจตุ

โปรดมองดูพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายในทิศทั้ง 10 ใน
โลกเกิดเกิด ขอพระองค์โปรดสถาปนาธรรม (ของพระ
พุทธรูปเจ้าเหล่านั้น) แล้วจำแนกธรรมอันประเสริฐนั้น
ในโลกเกิด๑๑

ข้าแต่พระองค์ผู้มีศรี อนึ่ง แม้นิคมของพระองค์ก็
งามยิ่งด้วยบุญศรี ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น ขอพระองค์โปรดมี
พระทัยเปี่ยมด้วยพระกรุณา ยังฝน (คือธรรม) ฟ้าให้ตกใน
ชมพูทวีปเกิด๑๒

เหล่าเทวซึ่งล่วงพัน กามธาตุอยู่ในระดับรูปธาตุ*
ทั้งปวงต่างปลื้มปรีดียินดีต่อพระองค์ ขอพระองค์ผู้มีมาตุ
เป็นเหตุให้สำเร็จ โปรดบรรลุนิพพานให้ได้เกิด๑๓

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นที่พึ่งของชาวโลก แขนงของ
พระองค์ก็กำจัดได้แล้ว เดียรถียขึ้นด้าอ้อม ๆ พระองค์ก็
ชนะแล้ว เหตุไร พระองค์จึงยังดำรงอยู่ตลอดกาลทั้งสิ้น
กาลนี้ เป็นกาลตรัสรู้ของพระองค์แล้ว ได้โปรดอย่าเขิน
เฉยเลย๑๔

ข้าแต่พระองค์ผู้กล้าหาญ เมื่อชาวโลกถูกไฟคือกิเลส
ลุกไหม้อยู่แล้ว ตัวพระองค์โปรดเป็นดังเมฆทำให้ฝนตก
เกิด โปรดโปรดฝนอมฤตธรรมเกิด โปรดร่างบังเกลศ
ของนรชนและเหล่าทวยเทพเกิด๑๕

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นแพทย์ ฉลาดในการจัดตัวยาให้
เหมาะแก่อาการไข้ (ธาตุกุกุส) ผู้ทรงเป็นแพทย์ผู้ดำรงอยู่

* สันนิษฐานว่ากล่าวถึงเทวดาตามระดับของจิต ในที่นี้ คงจะหมายถึงพรหมซึ่งบรรลุนิพพานแล้ว

ในความสัตย์ พระองค์เป็นผู้สัตย์ โปรดอนุเคราะห์ลี้ตัว
 ทั้งหลายให้ดำรงอยู่ในนิมิตราณสุขโดยการปรุงยาคือวิโมกข์
 3 โดยเร็วเกิด||14||

สิ้นซึ่งจอกเมื่อไม่ได้สดับเสียงคำรามราชสีห์ ก็ข้อม
 เหน่าทอนไม่ครั้นคร้าม ขอพระองค์โปรดบังลือพาศีสัทนาม
 เกิด ทำให้สิ้นซึ่งจอกคือเดียรถียอื่น ๆ ให้สดังเกิด||15||

โปรดการถึงประทีปคือปรัชญาในพระหัตถ์ ก้าวเดิน
 ในพื้นธรณี ด้วยกำลังแห่งพระ และ วิริยะ ขอพระองค์
 โปรดใช้พิ้มพระกรอันประเสริฐตบธรณี เอาชนะมารเกิด||16||

ท้าวจตุโลกบาลซึ่งจักถวายบาตรแก่พระองค์ก็เฝ้าคอย
 ตัวพระองค์อยู่ ท้าวศักระหลายพระองค์ และพรหมหลายนยุคตะ
 ก็ตั้งตาคอยรับตัวพระองค์เวือยาวประสูติอยู่||17||

ข้าแต่พระองค์ผู้มีความคิดดี ขอพระองค์ได้พิจารณาตรวจ
 สอบตระกูลชาติ มีชื่อเสียงยิ่ง เป็นตระกูลที่มีรัตนะผุดขึ้นประจำ
 ตระกูล ซึ่งจะ เป็นตระกูลที่ทรงดำรงแล้วแสดงโพธิสัตว์จรया||18||

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นศรี ผู้มีความรู้ปราศจากมลทิน ที่ได้ก็ตาม
 ในชมพูทวีปล้วนแต่เป็นภาชนะให้แก้วมณีดำรงมั่นอยู่ ขอให้พระองค์
 โปรดยฝนคือแก้วมณีนั้น ลงในชมพูทวีปเกิด* ||19||

* สันสกฤตว่า

ยตุโรว ภาชเน'สฺมิบฺ มณฺริตฺนํ ตฺยฺรูเต ภาติ สุริฺมานุ |
 มณฺริตฺนํ วิมลพฺุเต ปฺรวรฺช ชฺมพฺุชฺวเช วรฺชมนุ ||
 สำนวนแปลของมิตรระว่า

O thou of immaculate, wherever in Jambudvīpa,
 it behoves jewels to abide, shower ye there the
 inestimable jewel.

คาถาซึ่งเปล่งออกมาจากสังคิต มีประการต่าง ๆ ดังนี้ ได้
 ตักเตือนให้พระองค์มีน้ำพระทัยประกอบด้วยเมตตาว่า "บัดนี้ ได้
 เวลาแล้ว ขอพระองค์โปรดอย่าเพิกเฉยเสีย" ด้วยประการฉะนี้ || 20 ||
 อธิบายที่ 2 ชื่อว่าสมุทสาหประวรัต ในคัมภีร์ลลิตวิสตระ มีอยู่ด้วยประการฉะนี้ ||

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดูใน Lal.V.trss., p. 25.

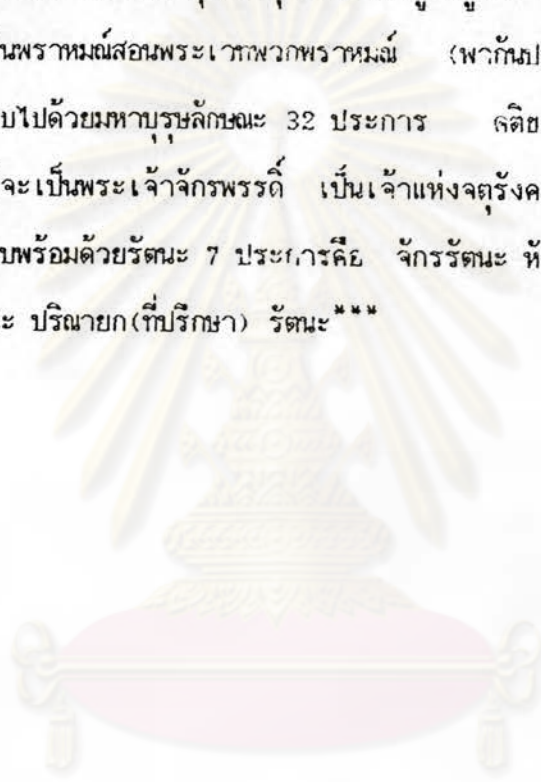
แสง มนวิฑูร แปลว่า

ข้าแต่พระองค์ท่าน แก้วมณีจะเป็นสิ่งที่ตั้งอยู่ในภาชนะใด ข้าแต่
 พระองค์ท่านผู้มีปรัชญาบริสุทธิ์ ขอพระองค์จงโปรดพบนแก้วมณีลงใน
 ภาชนะนั้นเถิด ||

โพธิสัตว์กัณฐ์อุปปราสาทนั้น ประทับแล้วบนสิงหาสนะของตน ๆ ตามสมควร โดยไม่มีหมู่นางอัปสร ไม่มีเหล่าเทพบุตรที่อุบัติขึ้นมาใหม่* มีแต่เหล่าวิชาวรที่มีอัธยาศัยเสมอกัน จำนวน 69 พันโกฏิ

[12] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระโพธิสัตว์จักก้าวลงสู่พระครรภ์ของพระมารดาที่ต้องใช้เวลาถึง 12 ปีด้วยประการฉะนี้แล

[13] ลำดับนั้น เหล่าเทพบุตรชั้นศิวาสูติสมาสู่สมภูทิวี ทำให้เพศพิพย์ของตนอันตรธานไปโดยจำแลงร่างเป็นพรานหม่นส่องพระเวทพวกพรานหม่น (พวกนี้ประกาศว่า) ผู้ใดก้าวลงสู่ครรภ์อย่างนี้ ๆ ทั้งประกอบไปด้วยมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ สถิตของเขาจะมี 2 ประการไม่เป็น 3 คือถ้าครองเรือนก็จะพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นเจ้าแห่งจตุรงค์เสมา** เป็นเมษัชย ทรงธรรมเป็นธรรมราชา เพียบพร้อมด้วยรัตนะ 7 ประการคือ จักรรัตนะ หัสติรัตนะ อัสวีรัตนะ สตรีรัตนะ มณีรัตนะ คฤหบดีรัตนะ ปริณายก(ที่ปรึกษา) รัตนะ***

ศูนย์วิทยพัทยาการ

* อปคตปุราภคตเทวบุตรระ แยกเป็น อปคต+ ปุราภคต+ เทวบุตรระ ทั้งหมดมีสระ แปลว่า "the newly created devaputras" ทั้งต้นนั้นแปลโดยถือว่าการได้ขึ้นไปอุบัติบนสวรรค์เป็นด้วยอำนาจบุญทำกรรมแต่ง หรือถูกสร้างโดยอำนาจบุญกรรม ไม่ได้หมายความว่ามิเทพองค์ใดสร้าง

** เสนามีมองค์ 4 คือพลข้าง, พลรถ, พลม้า, พลทหารราบ
เทียบกับบาลีใน D.II: 190; J.II: 102, 104; Vism., p. 124.; SnA., p. 225, 353.

*** เทียบกับบาลีใน D.I: 89; Sn. 106; DA.I: 250; J.IV: 232.

[14] พระเจ้าจักรพรรดิเพียบพร้อมไปด้วยจักรรัตนะเป็นอย่างไร? ลักษณะของพระองค์เป็นอย่างนั้นคือ เมื่อกษัตริย์ผู้พระราชเจ้าได้รับมูรธาภิเษกแล้วสนามศักรษะ เข้าอยู่จำศีลในวัน 15 ค่ำในวันอุโบสถ* เสร็จจากเข้าอุโบสถกรรมแล้วก็ขึ้นปราสาทชั้นบน มีสตรีบนอาคารแวดล้อมจักรรัตนะอันเป็นทิพย์ก็ปรากฏขึ้นในนิศุรพา

เมื่อพระราชเจ้าผู้กษัตริย์ซึ่งประทับ ณ ว่างใน ครั้นได้ทอดพระเนตรเห็นค่า 1000 ซึ่งพร้อมด้วยกงและคุม ตกแต่งด้วยกรรมมาณีให้มีสีเหมือนทองคำ** โดยมีความสูงวัดได้ 7 ช่วงต้นตามโดยรอบ จักรรัตนะอันเป็นทิพย์ดังกล่าวก็ปรากฏขึ้นให้เห็น

* สันสกฤตว่า "อิห ราชญะ กษัตริยสุย มูรธาภิษิตสุย ตเทว โปษเฐย จ ปญจาสุยา ศิริสนาตโสยุปวาโสมิตสุโยปิปราสาทลคตสุย...||"

แสง มนวิฑูร แปลว่า "เมื่อพระราชเจ้า ผู้เป็นกษัตริย์ในโลกนี้ ได้มูรธาภิเษกแล้วเสวยพระกระยาหารตามปรกติแล้ว ครั้นถึงวันคี่ 15 ค่ำ สรงน้ำค่าเกล้า งดเว้น พระกระยาหาร"

ดู แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตระ : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า 503.

สำนวนแปลของแสง มนวิฑูร "ใกล้เคียงกับมิตระซึ่งแปลว่า" For that anointed Kshatriya King, who is inaugurated, fasting, on the fifteenth day of the moon"

ดู Lal.V.tr.s., p. 33.

คำว่า "โปษเฐย" เอ็ดเจอร์ตันอธิบายศัพท์ว่ามาจาก อุโปษธ หมายถึงในวันอุโบสถบาลีใช้ อุโบสถ สันสกฤตเป็น อุปวสธ ใจสั้น แปล โปษเฐย ว่า ในวันอุโบสถ ไม่ได้แปลตามมิตระหรือ แสง มนวิฑูร

ดูอธิบายศัพท์ใน BHSGD. II: 147, 255. PTSD., p. 151.

** สันสกฤตว่า สุรวรณกรมาลิกถตุ

แสง มนวิฑูรแปลว่า "มีสีเหมือนทองคำสร้างขึ้นด้วยทองคำ"

ดู แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตระ : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า ๕๐๓.

มิตระแปลว่า "ornamented with gold works"

นัยว่า ข้าพเจ้าสดับมาว่า เมื่อพระราชอำนาจผู้ศรัทธา ผ่านพิธีมูรธาภิเษกแล้ว สยามศิระใน วันอุโบสถ 15 ค่ำ เสร็จจากเข้าจำอุโบสถศีลแล้วขึ้นไปปราสาทชั้นบน มีสตรีบนอาคารแวดล้อม จักรัณเฑาะอันเป็นภักย์ ก็ปรากฏขึ้นในทิศบูรพา พระองค์ก็(กลายเป็น) เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ครั้นแล้ว พระองค์ทรงมีพระดำริว่า "เราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิแท้หรือ ถ้าอย่างใดเรามาจะทดลองจักรัณเฑาะอันเป็นภักย์" ลำดับนั้น พระราชอำนาจผู้ศรัทธาหลังจากได้รับอภิเษกแล้ว พาดยุดตราสังข์ไว้ข้างหนึ่งคุก เข้าข้างขวามบนแผ่นดินหึ่งประคองพระหัตถ์ข้างขวาแล้วปรารถนาจักรัณเฑาะอันเป็นภักย์นั้นแล้ว พึง อ้อนวอน* ว่า "ข้าแต่ทนาย ท่านจงหมยจักรัณเฑาะไปโดยสยบธรรมเกิด อย่าได้หมยไปผิดธรรม" ลำดับนั้น จักรัณเฑาะอันเป็นภักย์นั้น อันพระราชอำนาจผู้ศรัทธาซึ่งได้ผ่านมูรธาภิเษกแล้วหมยไปแล้ว ย่อม จะหมยไปโดยสยบในทางทิศบูรพาด้วยฤทธิโดยเร็ว พระราชอำนาจพร้อมด้วยหมู่พลประกอบ ด้วยองค์ 4 ก็จะมาไป ประเทศใดในปฤถิที่จักรัณเฑาะนั้นไปหยุดอยู่ พระราชอำนาจผู้ศรัทธาซึ่งผ่าน พิธีมูรธาภิเษกแล้ว ก็จะมาพร้อมด้วยหมู่พลประกอบด้วยองค์ 4 ลำดับนั้น พระราชอำนาจเจ้าของ ท้องถิ่นในทิศทั้ง 10 ด้านมาบูรพา ก็จะมาถือเอาเงินบริบูรณ์ด้วยเครื่องจตุรทนต์บ้าง ถาดทอง บริบูรณ์ด้วยเครื่องจตุรทนต์เงินต้อนรับพระเจ้าจักรพรรดิว่า ข้าแต่สมมติเทพ มาเกิด พระองค์ได้เสด็จ มาดีแล้ว ราชสมบัติของสมมติเทพนี้ มีฤทธิ กว้างขวาง เป็นที่เกษม ศึกษหาได้ง่าย ชุ่มชื่น ผู้คน อาศัยอยู่ก็มาก ข้าแต่สมมติเทพ ขอพระองค์ โปรดรับแว่นแคว้นของพระองค์ซึ่งมาถึงแล้วเกิด เมื่อ

Lal.V.trs., p. 33.

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า กรมบาลักฤต หมายความว่า "มีกรรมวิธีในการตกแต่งให้สวยงาม" หรือ "ตกแต่งให้สวยงามโดยผ่านกรรมวิธี"

* สังสกฤตว่า "ตฤกิวย์ จกรรตนะ ปุรารุธเยเทเว จาเวเทเขต" คำสุดท้ายว่า "อาเวเทเขต" ไม่ทราบที่มาชัดเจน มีสระแปลว่า "and thus hold offer his prayer to the cakraratna"

ใน Lal.V.trs., p. 33.

แสง มนวิฑูร แปลว่า "ทรงปรารถนาและทรงผลักจักรัณเฑาะ"

ใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตรระ : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า 503.

ผู้วิจัยแปลตามสำนวนของมิตระ

พระราชเจ้าของท้องถิ่นกล่าวเช่นนี้ พระราชาผู้กษัตริย์ ซึ่งผ่านพิธีมุรธาภิเษกแล้ว กลายเป็นผู้พิทักษ์ได้ตรัส กะพระราชเจ้าของท้องถิ่นเหล่านั้นว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลายจงครองราชย์ของตนโดยธรรม เอาเถิด ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จักอย่าฆ่าสิ่งมีชีวิต จักอย่าถือเอาสิ่งของที่คนอื่นเขาไม่ให้ได้ จักอย่าประพฤติผิดในกาม จักอย่ากล่าวเท็จจนถึงอย่าให้ธรรมเกิดขึ้นในแว่นแคว้นของเรา จงอย่าชอปปิใจใคร ๆ ที่ประพฤติธรรม

[15] นัยว่า พระราชาผู้กษัตริย์ ผู้ผ่านพิธีมุรธาภิเษกแล้ว ทรงพระพิธีศูรพาดด้วยประการฉะนี้ จักรัชนะ ครั้นพิธีศุคตะวันตกแล้ว ก็มุ่งสู่ สมุทรด้านตะวันตกแล้วข้ามลงสู่สมุทรด้านตะวันตก จักรัชนะ ครั้นลงสู่สมุทรด้านตะวันตกแล้ว จักรัชนะก็พุ่งไปทางทิศทักษิณโดยเร็วด้วยฤทธิ์โดยชอบ พระเจ้าจักรพรรดิ ก็ติดตามไปพร้อมด้วยหมู่พลประกอบด้วยองค์ 4 พระองค์ก็เอาชัยศึกทักษิณมาได้เหมือนในคราวก่อน ทรงเอาชัยศึกทักษิณเป็นฉันท ก็ทรงเอาชัยศึกปัจฉิมและอุดรในลักษณะเดียวกันนั้น จักรัชนะ ครั้นเอาชัยศึกอุดรแล้ว ก็หึ่งลงสู่สมุทรด้านทิศอุดร ครั้นหึ่งลงแล้ว ก็ขึ้นจากสมุทรด้านทิศอุดร ครั้นขึ้นแล้ว ก็กลับมาสู่ราชธานีโดยเร็วด้วยฤทธิ์โดยชอบ ได้ดำรงอยู่ไม่หายไปไหน ที่ประตุม วังใน พระราชาผู้เป็นกษัตริย์ พอได้ผ่านพิธีมุรธาภิเษกเป็นผู้ประกอบไปด้วยจักรัชนะด้วยประการดังนี้

* ล้นสกฤตว่า "สมุทรมาคาหุย ปุรุวั สมุทรมาตริติ"
 แสง มนวิฑูรแปลว่า "ก็แล่นสู่สมุทรด้านตะวันตก ข้ามสมุทรด้านตะวันตก..."
 ดุอิน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตรระ : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน. หน้า 504.
 มิตรระแปลว่า "bathing in the eastern sea, he crosses the same."
 ดู ใน Lal.tr.s., p. 34.

ข้อที่น่าสังเกตคือ อวคาหุย มาจาก อว+ /คหุ+ ย ในที่นี้ ส่วนรวมแปลของมิตรระและแสง มนวิฑูรถือว่าเป็นกริยาของพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นกริยาของจักรัชนะทั้งนี้ สันเกตจากประโยคที่ตามมาซึ่งรับกัน คือ ปุรุวั สมุทรมาตริรยุ สมุขเลว ฤชยุธา วิหายสาทกษิณณ วุรชติ คำว่า "อวตริรยุ" คือ กริยาที่แสดงอดีตกาลของ อวตริติ ที่มาข้างหน้า บาลีสัมพันธ์ว่าปริโยสานกาลกริยา และจะบ่งบอกให้ทราบว่าบทประธานคือตัวเดียวกัน

[16] พระเจ้าจักรพรรดิเพียบพร้อมไปด้วยหัตถิรตนะเป็นอย่างไร? ลักษณะของพระองค์เป็นอย่างไร คือ เมื่อพระราชอำนาจแผ่ผ่านพิภพมหาราชแล้ว หัตถิรตนะก็เกิดขึ้น หัตถิรตนะดังกล่าวนี้ ร่างกายเผือกล้วน เพียบพร้อมด้วยสมบัติที่ดี " ประการคือ กระจงเป็นสีทอง, ประดับธงทอง, เครื่องอลังการสีทอง, คลุมด้วยตาข่ายทอง, มีฤทธิ์, ไปได้เร็ว, ทรงความมหัศจรรย์" ข้างดังกล่าวนี้มีชื่อว่าโพธิ เมื่อไร ที่พระราชอำนาจแผ่ผ่านพิภพมหาราชแล้ว ประสงค์จะทอดสอพญาข้างเขื่อนนั้น เวลาอรุณขึ้นยามเช้าก็ขึ้นพญาข้างนั้น ท่องเที่ยวไปทั่วมหาปรดิษฐ์ ซึ่งมีสมุทรเป็นคูมีสมุทรล้อมรอบได้ไปทั่ว ครั้นเสด็จนิวัตราชธานีก็ทรงพองพระหฤทัยที่จะปกครองแผ่นดิน พระราชอำนาจเพียบพร้อมด้วยหัตถิรตนะมีลักษณะดังกล่าวนี้

*สันสกฤตว่า "สุวรรณจุทกั สุวรรณชวรุ สุวรรณาลการุ เหมชาลปรัตติจุนนุ ฤทธิษณุต วิหยาสา คามินิ วิกรูวณาธรมินิ ยาท โพธิธนาม นาคราชา"

แสง มนวิฑูรแปลว่า "กระจงเป็นสีทอง กระจงเป็นสีทอง เครื่องประดับเป็นทองคลุม ด้วยตาข่ายทอง มีฤทธิ์ เหาะได้ มีความสุขสบายเป็นบรมกต ซึ่งพญาข้างนี้มีชื่อว่าโพธิ"

ดูใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตรระ : พุทธประวัติผ่านมหายาน, หน้า 504.

มิตระ แปลว่า "a white elephant, sound in wind and limb, of docile temper, cabpable of travering through che atmosphere, bedecked with golden crests,banners and ornaments,and housed in golden networks"

ใน Lal.V.tr.s., p. 34.

ทางฝ่ายคัมภีร์บาลี อธิบายข้างรัตนะว่า

ปุน จปร อานนท ริญญ มหาสากุสันสส หตฺติรตฺน ปาทรุโหสิ สพฺพเสโต สดฺตปฺปติฏฺโฐ อิทฺติมา
เวหาสาญฺคโม อุโปสโถ นาม นาคราชา|| ทิสฺวา ริญญ มหาสากุสันสส จิตฺตํ ปสิทฺติ ภาทฺถกั
วต โภ หตฺติยานํ สเจ ทมถํ อุเปยฺยาติ|| ธตฺโต ตํ อานนท หตฺติรตฺนํ เสยฺยถาปิ นาม ภทฺติ
หตฺถาชาณีโย ทิฆรตฺตํ สฺปฺริทฺตํ เอวเมว ทมถํ อุปคฺจฺฉิ||

ใน ที.มหา.10/165/201.

สำนวนแปลของมิตระข้างต้นไม่ได้แปลตามลำดับที่ปรากฏในสันสกฤต

คำว่า "จุทกั" พจนานุกรมวิลเลียมส์ (ดู SKLE., p. 328, col.3) แปลว่า

[17] พระเจ้าจักรพรรดิ เพียงพร้อมไปด้วยอัศวรณะมีลักษณะเป็นอย่างไร? พระองค์มีลักษณะดังนี้ เมื่อพระราชอำนาจผู้ศรัทธาเสร็จจากพิธีมูรธาภิเษกแล้ว อัศวรณะก็อุบัติขึ้นเหมือนในก่อน ญาณว่าดังกล่าว มีสีเขียว ศีรษะดำขลับ มีเส้นผมเหมือนหมามุกระต่าย เล้าหน้ามีสังาราศี ประดับด้วยธงทอง เครื่องอสังการสีทอง คลุมด้วยตาข่ายทอง มีฤทธิ์ ไปได้เร็ว ทรงความมหัศจรรย์ ญาณที่ว่า นี้มีชื่อว่าพาลาทก เมื่อไรที่พระราชอำนาจผู้ศรัทธา ซึ่งผ่านพิธีมูรธาภิเษกแล้ว ประสงค์จะทดสอบอัศวรณะ เมื่ออันครั้นเวลาอรุณขึ้นก็จะขึ้นอัศวรณะ ท่องเที่ยวไปท่อมหาปถวิ นี้ ซึ่งมีสมุทรเป็นคู มีสมุทรเป็นที่สุดได้ไปทั่ว ครั้นเสด็จนิวัตราชธานีก็จะทรงพวยพระทัยที่จะปกครองแผ่นดิน พระราชาจักรพรรดิ เพียงพร้อมด้วยอัศวรณะมีลักษณะดังกล่าวนี้

[18] พระเจ้าจักรพรรดิ เพียงพร้อมด้วยมณีรณะเป็นอย่างไร? พระองค์มีลักษณะดังนี้ พระราชอำนาจผู้ศรัทธา ผ่านพิธีมูรธาภิเษกแล้ว มณีรณะ มีสีเขียวและไฟทูลุย์วิสุทธิ มี 8 เหลี่ยม ผ่านการบรรจงทำอย่างดีก็อุบัติขึ้นดังนัยก่อน นัยว่า ว่างในทั้งหมด สว่างจ้าไปด้วยแสง

tonsure (กระหม่อม, ศีรษะ) บาลีใช้ จูฬ หรือ จูฬก แปลว่า ยอด, ทรงผม (ไม้), ยอด, จุด, บ่อหน้า เป็นต้น ดูเทียบใน PTSD., p. 271 etc. สุวรรณจตุก ในที่นี้ จึงสันนิษฐานว่า มีศีรษะเป็นสีทอง

ศัพท์ว่า "เหมชาลปฺรติจฺจนฺ" ตรงกับวรรณคดีมหาสักสสนสูตรว่า "เหมชาลปฺรติจฺจนฺ" ในอรรถกถาที่หมิกาย (ดู D. II: 633) เป็นเครื่องประดับที่ตกแต่งกันที่หลัง

ส่วน "วิกฺรุณาธรมฺนิ" สันนิษฐานว่ามาจาก วิกฺรุณา + ธรมฺนิ (ธรมฺนิ) ตรงกับบาลีว่า วิกฺรุณา + ธรมฺนิ แปลตรงตัวว่า เป็นผู้ทรงความมหัศจรรย์หรืออุบัติขึ้นโดยความมหัศจรรย์แห่งบุญของผู้เป็นเจ้าของเป็นลักษณะ

เอ็ดเจอร์สันแปลว่า "characterised by magic performance"

ดู BHS GD. II: 481.

บาลี ดู PTSD., p. 613; DPL., p. 573.

* อากฤตวณฺ มิตระแปลว่า noble face (Lal. V. trs., p. 35) แสง มณีวิบูลย์ แปลว่า "หน้ามีสง่า" คำว่า อากฤต มาจาก อากฤ + ต ปัจจัย

อุปถัมภ์เหมือนดั่งนัยก่อน เขาสามารถมองเห็นทรัพย์สมบัติ ซึ่งมีเจ้าของครอบครองอยู่ตลอดโดยสิ้น
 หนึ่งโดยรอบ ทรัพย์สมบัติเหล่านี้ต่อไปก็จะสิ้นผู้เป็นเจ้าของ เขาก็จะนำมาเป็นสมบัติของพระเจ้า
 จักรพรรดิได้ พระเจ้าจักรพรรดิ เฝียพร้อมไปด้วยภคบุตรณะดังกล่าวมานี้

[21] พระเจ้าจักรพรรดิเฝียพร้อมไปด้วยภคบุตรณะเป็นอย่างไร? พระองค์มีลักษณะ
 ดังนี้ เมื่อพระราชอำนาจศรัทธา ผ่านพิธีมุรธาภิเษกแล้ว ปรินายกบุตรณะ ซึ่งเบ็บบันตติต ฉลาดและมีปัญญา
 ก็เกิดขึ้นดั่งนัยก่อน เขาสามารถที่จะให้เสนาलगมือปฏิบัติกรรบได้ทันทีพระเจ้าจักรพรรดิดำริเท่า
 นั้น* พระเจ้าจักรพรรดิ เฝียพร้อมไปด้วยภคบุตรณะดังกล่าวมานี้ พระองค์ เฝียพร้อมไป
 ด้วยบุตรณะ 7 ประการเหล่านี้ นอกจากนั้น พระโอรสของพระองค์จำนวน 1000 พระองค์ก็ล้วนแต่
 กล้าหาญ องอาจ รูปร่างสง่าผ่าเผย สามารถย้ายเข้าศึกศัตรูได้ พระองค์ครอบครองมหาราภฤตวิชนี
 อันมีสาครล้อมรอบ ปราศจากเสี้ยนหนามใด ๆ โดยไม่ต้องใช้รักษา ไม่ต้องใช้ศาสตราด้วยซ้ำ ก็
 ก้ำซัยได้ไม่กลับแพ้อีก มาตราว่าจักเสด็จออกผนวช เลือกทางเดินบรรมชิตไม่มีเรื่อง จะจักหมด
 สิ้น ฉันทราคะ (ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ) เป็นผู้นำเทวาและมนุษย์ ไม่มีเทพใดเทียม
 เท่าเป็นศาสดาของเหล่าทวยเทพและมนุษย์แล

มิตรแปลว่า "her body is soft as the down on the pod of the Kuchin chika (Abrus precatorious)" ใน Lal.V.tr.s., p. 34.

เอเดเจอร์ตัน แปลว่าเครื่องยัดใส่ที่ทอขึ้นใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม (some kind of very soft textile stuff) ฉบับทิเบตก็ใช้ คำว่า "กาจลินุทิก" ในความหมายว่า ผ้า, เครื่องนุ่งห่ม (cloth, clothing) นอกจากนั้น คัมภีร์ทิเบตก็ด้วยภาษาสันสกฤตในพุทธศาสนาวินัย ๆ ซึ่งบริบทนี้ไว้ชัดว่า แปลว่า ผ้า

รายละเอียดดู BHSGD.II: 175. คำแปลข้างต้น ผู้วิจัยยึดตามเอเดเจอร์ตัน.

* แปลเก็บความจาก "ราชัญจรวรุตินสุจินติตมาตุเรณ กุญโยชยิตวูย์ เสทานกุญโยชยติ สุม||"

[22] เทพบุตรองค์อื่น ๆ ก็เหมือนกัน พวกเขามาสู่ชมพูทวีปแล้วแจ้งแก่พระปรตเขกพุทธเจ้าว่า "สหยาทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายโปรดกระจาย* ข้าวไปทั่วพุทธเกษตรเถิด ว่า ต่อแต่นี้ไปอีก 12 ปี พระโพธิสัตว์จักก้าวลงสู่พระครรภ์พระมารดา"

[23] ดุริภิกษุทั้งหลาย นัยว่า โดยสมัยนั้น พระปรตเขกพุทธเจ้าพระนามว่า มาตังคะ อยู่แล้วที่บรรพตชื่อว่าโคปางคุละ ในมหานครราชคฤห์ พระปรตเขกพุทธเจ้าพระองค์นั้น ครั้นได้ สดับเสียงนั้น ก็เหาะขึ้นฟ้าสูง 7 ชั่วโมงตาล แต่คัลลิกังอยู่ซึ่งมีลักษณะคล้ายเปือกตม เข้าเตโชธาตุมหาสมบัติเสด็จประพินพพานแล้วในกองเปลวไฟนั้น น้ำดี เกล็ด เอ็น กระดูก เนื้อ และเลือดทั้งหมดของ พระปรตเขกพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทั้งหมดได้สูญสิ้นไปด้วยเดชแห่งเปลวไฟนั้นเองศรีระล้น ๆ ตก ไปกองแล้วบนพื้นดิน แม้จนทุกวันนี้ ศรีระของท่านตกกลางก็ยังเป็นที่รู้จักกันว่าฤษิทานิอยู่

[24] ดุริภิกษุทั้งหลาย นัยว่าโดยสมัยนั้น พระปรตเขกพุทธเจ้าจำนวน 500 พระองค์ อยู่แล้วในฤษิปตมณฑลภาวะ ในเมืองพาราณสี แม้พระปรตเขกพุทธเจ้าเหล่านั้น ครั้นได้สดับเสียง นั้นแล้ว ก็เหาะขึ้นฟ้าสูง 7 ชั่วโมงตาล เข้าเตโชธาตุมหาสมบัติ ประพินพพานแล้วบนกองเปลวไฟเหมือนกัน ดี เกล็ด เนื้อ กระดูก เอ็นและเลือดทั้งหมดของพระปรตเขกพุทธเจ้าเหล่านั้น ก็สูญสิ้นไปด้วย เดชแห่งเปลวไฟนั้นเอง จำเดิมแต่บัดนั้นจนบัดนี้ ด้วยเหตุที่สถานที่ดังกล่าวเป็นสถานที่ซึ่งฤษีหลาย ตน ตก สถานที่ดังกล่าวจึงได้ชื่อว่า ฤษิปตนะ และด้วยเหตุที่หมู่มฤคอาศัยอยู่ที่นั่นโดยไม่จำต้อง หวาดกลัว จึงได้ชื่อ (ต่อท้าย) ว่า มฤคภาวะ ด้วยประการฉะนี้

[25] ดุริภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล พระโพธิสัตว์ ได้ตรวจดูมหาวิโลกิตะ 5 ประการขณะที่สถิตอยู่ในภพคติอันประเสริฐแล้ว 4 ประการเป็นไฉน? 4 ประการคือ กาล- วิโลกิตะ (บาลีใช้ - วิโลกน แปลว่า ตรวจดูกาล), ทวีปวิโลกิต (ตรวจดูทวีป), เทสวิโลกิต

* สันสกฤตว่า "ริญจต มารุษา กุฑรเกษตรมฺห" ประโยคนี้ แสง มนวิฑูรแปลว่า จง ชำระล้างพุทธเกษตร โดยรูปศัพท์แล้ว แปลว่าชำระก็ได้ รดก็ได้ จากไปก็ได้

ธาตุ วิรุ คฺอุใน Lanman., p. 230 col.2; RVFPDSkt., p. 139. etc.

มิตรแปลว่า "Disperse, Venerable Sirs, for twelve years hence will the Bodhisattva appear incarnate on the earth"

คฺอุใน Lal.V.tr., p. 36.

(ตรวจดูประเทศ), กุฬวิโลกิต (ตรวจดูตระกูล)

[26] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุไร พระโพธิสัตว์จึงตรวจดูกาล? เพราะเหตุว่า
ธรรมดาพระโพธิสัตว์ย่อมไม่ก้าวลงสู่พระครรภ์พระมารดา ในช่วงที่สัตว์โลกกำลังมีการเปลี่ยนแปลง
หลังจากที่โลกเริ่มเป็นโลกในระยยะแรก ๆ แต่ เมื่อไรที่โลกตั้งมั่นด้วยดีแล้ว ผู้คนรู้จักว่า
อะไรคือชาติ ชรา พยาธิ มรณะ เมื่อนั้นแหละที่พระโพธิสัตว์ จะก้าวลงสู่พระครรภ์พระมารดา

[27] เพราะเหตุไร พระโพธิสัตว์ จึงตรวจดูทวีป? เพราะเหตุว่า พระโพธิสัตว์ย่อม
ไม่อุบัติในปรตยัมตทวีป (ปัจจันตทวีป), ไม่อุบัติในปุรววิเทททวีป, ไม่อุบัติในอปรโลกาภิเขตทวีป, ไม่
อุบัติในอุตตรกุรุทวีป* บัดนี้ หากจะอุบัติ ก็จะไม่อุบัติจำเพาะแต่ในชมพูทวีปเท่านั้น

[28] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุไร พระโพธิสัตว์ จึงตรวจดูประเทศ? เพราะเหตุ
ว่า พระโพธิสัตว์ย่อมไม่เกิดในปรตยันตชนบทซึ่งหม่อมมนุษย์ โง่เขลาเพราะบอดมาตั้งแต่กำเนิด ไม่
สมบูรณ์ เพราะทพทวมกและบิปัจจึงไม่อาจรู้ก้อยกระทางภาสิตว่าดีหรือไม่ดีได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น
บัดนี้ พระโพธิสัตว์จะอุบัติก็แต่ในมัธยมชนบทเท่านั้น

[29] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุไร พระโพธิสัตว์จึงตรวจดูตระกูล? เพราะเหตุว่า
พระโพธิสัตว์ย่อมไม่อุบัติในตระกูลต่ำ ได้แก่ตระกูลจัณฑาล ตระกูลช่างสาน** ช่างทำรถ และตระ

* ทวีปทั้ง 4 ในบาลี ดูใน

S.V: 343; Vv., p. 20; VvA., p. 19; PvA., p. 74.

** มิตรระแปลว่าช่างสานตะกร้า (Basket maker) ดูใน Lal.V.tr.s., p. 37.

แสง มนวิฑูรแปลว่า "ช่างสานเสื่อ"

ดูใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตรระ : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า 509.

ตามรูปศัพท์ เวฬุ หมายถึงต้นไม้, ไม้้อ, หรือ ชลุ่ม

ดูใน PTSD., p. 647; Lanman., p. 252; MPL., p. 563. SktEd.,

p. 963 cols.1-2; Macdonell and Keith. II: 324.

ในวรรณคดีบาลี มีวัดในกรุงราชคฤหชื่อ "เวฬุวนาราม" หมายถึง วัดป่าไผ่

คนในวรรณคดีช้างต้น เหมือนสำนวนบาลีคือ จณฑาลกุล, เนสกากุล, เวณกุล, รก

การกุล, ปุกกุสกุล ใน M.III: 169; S.I: 94; A.II: 85.

บุษยกษะ* พระโพธิสัตว์จะอุบัติได้ก็แต่ใน 2 ตระกูลเท่านั้นคือ ตระกูลพราหมณ์และตระกูล
 กษัตริย์ ในบรรดาทั้ง 2 ตระกูลนั้น ในกาลใด ชาวโลกเคารพพราหมณ์ ในกาลนั้นพระองค์ก็จะ
 อุตฺติในตระกูลพราหมณ์ ในกาลใด ชาวโลกเคารพกษัตริย์ ในกาลนั้น พระองค์ก็จะ
 อุตฺติในตระกูลกษัตริย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในกาลบัดนี้ ชาวโลกยกย่องกษัตริย์ เพราะฉะนั้น พระ
 โพธิสัตว์ก็จะอุบัติในตระกูลกษัตริย์ ก็เพราะอาศัยข้อความดังกล่าวมานี้ พระโพธิสัตว์จึงได้

ผู้วิจัยเห็นว่า แปลว่า "ช่างสาน" ก็น่าจะพอ หรือแปลให้ตรงศัพท์ก็เป็น "ช่างสานไม้
 ไม้" เพราะสิ่งทีสานอาจไม่จำกัดแต่เสื่อ การที่มีตระกูลแปลว่าช่างสานตะกร้าก็จะเป็นตัวอย่างไม่ดี
 กรณีที่คำนี้ มีความหมายถึงไม้้อ อาจแสดงให้เห็นว่า เวณุนั้น มุ่งถึงไม้ที่มีลักษณะ
 อย่างเดียวกันกับไม้ไผ่

* ปุสกส หมายถึงผู้ที่มีแม่เป็นศูทรพ่อเป็นภริษาส (Lal.V.tr.s., p. 37; SktED.,
 p. 579 col.1; Macdonell and Keith. II: 27)

ในพระเวทมีใช้หลายคำ คือ

เปาลุกส ผู้เป็นเหยื่อในพิธีปุรหเมธ มีมาในยชุรเวท (Vājasaneyi Saṃhitā.,
 XXX. 17; Taitiriya Brāhmaṇa. III. 4, 14, I.)

ชื่อเดิมปรากฏในพุทธทวารวณยกอุบนิษั (IV: 3, 32.) แปลว่า ชนเผ่าที่ถูกเหยียดหยาม
 (a despised race of men)

ในไมตรายาศีสังหิตา (I, 6, 11) มีรูป ปุกุก หรือ ปุกุก กอใกล้เคียงกับ ปุกุกส คำ
 หลังนี้ น่าจะประกอบปัจจัยตั้งทิตเป็น เปาลุกส ดังที่ปรากฏในยชุรเวท มีความหมายว่า เป็นชนใน
 วรรณะ (ต่ำ) วรรณะหนึ่ง

ฟิค (Fick) เชื่อว่า คำว่า เปาลุกสถ้าไม่ใช่หมายถึงวรรณะในพิธีกรรมอย่างหนึ่ง
 (a functional caste) ก็จะเป็นชนป่าเถื่อนเผ่าหนึ่งซึ่งมีอาชีพจับสัตว์ป่าเป็นหลัก นาม ๆ
 ครั้งอาจจะหันไปทำงานอย่างอื่น เล็ก ๆ น้อย ๆ

รายละเอียดดูใน Macdonell and Keith. II: 27.

พจนานุกรมของซิลเดอร์ เก็บคำว่า "ปุกุกโส" ไว้ อธิบายว่าหมายถึงคนเก็บดอกไม้ที่
 ตายแล้วไปขว้างทิ้ง (one whose occupation is throwing away dead flowers)

ตรวจสอบดู มหาวิโลกิตะ 4 ประการขณะที่ทรงประทับในภพดิถีอันประเสริฐ

[30] ครั้นพระโพธิสัตว์ได้พิจารณาทางวิโลกิตะดังนี้แล้วก็ทรงนิ่ง ดูรภิกษุทั้งหลาย เทพบุตรเหล่านั้น ได้พากันสอบถามกันและกันถึงเรื่องราวพระโพธิสัตว์ว่า "พระโพธิสัตว์จะไป ดำรงอยู่ในตระกูลไหนหนอแล" จึงในบรรดาเทพบุตรเหล่านั้น บางพวกกล่าวว่าตระกูลใด เทหิ เป็นตระกูลมั่งคั่ง กว้างขวาง ปลอดภัยและทำมาหากินได้คล่อง ตระกูลนี้ เหมาะที่พระโพธิสัตว์ จะลงไม้กำเนิด|| อีกพวก กล่าวกันว่าตระกูลนั้นไม่เหมาะ เมื่อถูกถามว่า เพราะอะไร ก็ตอบ ว่าตระกูลนั้น ไม่บริสุทธิ์ข้างมารดา ไม่บริสุทธิ์ข้างบิดา เป็นตระกูลชกชน ๆ ลง ๆ ง่อนแง่น ไม่มีคอง มีแรงหนุนจากบุญเล็กน้อย ไม่ได้เติบโตขึ้นด้วยบุญอันใหญ่เลย เป็นเพียงในกลเดียวกับตระกูลที่ตี

ดูใน DPL., p. 391.

ข้ออธิบายนี้ ตรงกับอรรถกถาชาดก ซึ่งอธิบายไว้ว่า ปุณฺณเศรษฐยฺยกุลสา (อ้างถึงใน PTSD., p. 462)

สันสกฤตแบบฉบับที่ใช้ ปุกกุส และ ปุกกุส (Skt.ED., p. 572 col.1)

ในมหาปรินิรวาณสูตร (MPS.28.24, 46 ff.) ตรวจสอบชำระโดยวัชรธรรมิตต์ มีปรากฏใช้คำว่า ปุกกุส (อ้างถึงใน BHSGD.II: 347)

เมื่อสรุปข้อมูลข้างต้น กล่าวได้ดังนี้

1. ชนกลุ่มที่ถูกเรียกว่า ปุกกุสะ หรือ ปุขุส ในสมัยพระเวทระยะแรก อาจมุ่งถึงพวก กลุ่มชนป่าเถื่อนซึ่งล่าสัตว์เลี้ยงชีวิตเมื่อได้สมาคมกับอารยัน บางกลุ่ม อาจหันมาทำอาชีพ ซึ่งอารยัน ถือว่า หั้นต่ำเช่น เก็บขยะ, กวาดขยะ, หรือทำความสะอาด เป็นต้น ข้อที่ 1 นี้มุ่งถึง พวกชนป่าเถื่อนโดยตรง

2. ชนที่พ่อแม่แต่งงานข้ามวรรณะกันซึ่งพ่อเป็นนิษาทแม่เป็นศูทร (น่าสังเกตว่า กรณีที่พ่อเป็นนิษาทก็บ่งบอกอยู่แล้วว่ามีอาชีพล่าสัตว์ดังกล่าวในข้อ 1) ข้อที่ 2 นี้ จะกล่าวรวมชนในวรรณะอื่นๆ ด้วยหากแต่งงานข้ามวรรณะกัน ก็อาจจะถูกกดให้มีฐานะต่ำเทียบเท่ากับปุกกุสะในข้อ 1 ได้

ด้วยเหตุนี้ ถ้าจะแปลว่า "คนเทษยะ" หรือคนชั้นต่ำความหมายก็อาจลามเกี่ยวกับศูทร หรือจัณฑาล ในทันที ผู้วิจัยจึงคงตามรูปศัพท์ไว้ตามเดิม

ไม่ได้ดาราดาษาไปด้วยอุทยาน สระ และบ่อน้ำ เป็นเมืองอยู่ชายแดนเรียบเหมือนกับผ้าซั้วชาติ*
เพราะฉะนั้น ตระกูลไวเทหิจจึงไม่เหมาะ

[31] อีกพวกกล่าวว่า ตระกูลเกาศลิณี มีพาทนะมาก มีบริวารมาก มีทรัพย์มาก
ตระกูลนี้เหมาะสม ที่พระโพธิสัตว์จะไปอุบัติ อีกพวกก็ค้านขึ้นว่า ตระกูลนี้ไม่เหมาะสม เมื่อ
มีผู้ถามว่าเพราะเหตุไร? ก็ตอบว่าเพราะตระกูลเกาศลิณี รุ่งเรืองมาตั้งแต่ตระกูลมาตั้งจะได้

* แปลตามมิตระ สันสกฤตเป็น กรวณมิว ปุระคยาตวาล

แสง มนวิฑูรแปลว่า "เหมือนเมืองเล็ก ๆ ที่อยู่ตามชายแดน"

ใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตรระ : เทวประวัติวิชัยนคายน, หน้า 509.

แสง มนวิฑูรแปล "กรวณ" ว่า "เมืองเล็ก ๆ"

ในสันสกฤต มีศัพท์ให้เทียบใกล้เคียงกันคือ กรุปฏ แปลว่า แปลว่า เสื้อผ้าซั้ว

ดูใน SktEd., p. 208 col.2; Apt.Ed., p. 136 col.3. ตรงกับบาลีว่า

กรุปฏ แปลว่า ผ้าเปื้อน หรือผ้าขาด

ดูใน PTSD., p. 187.

ถ้าพิจารณาตามข้อมูลข้างต้น อาจอธิบายได้ว่าหน่วยเสียงได้เปลี่ยนจาก ป>ว ด้วย

อิทธิพลภาษาปรากฤต

ดูปรากฤตที่มีปรากฏการณ์ ใน Pischei., § 248; Woolner., § 17.

อย่างไรก็ตาม ยังมีศัพท์อีกศัพท์ที่ใกล้เคียงกับคำแปลของแสง มนวิฑูร คือ

กรุปฏ ซึ่งแปลว่า หมู่บ้าน มีพบในพจนานุกรมของเอ็ดเจอร์ตันว่า

karpaṭaka, nt.(or m.), a (small, mean) village (=karvaṭaka,

q.v.) มีปรากฏใช้ใน Divy. 87.13, 191.27, 493.17, 498.17, 505.4,5.

ดูใน BHSGD. II: 170.

สิ้นชื่อไป* ไม่บริสุทธิข้างฝ่ายมารดาและบิดา มีแนวโน้มไปในทางเสื่อม** ไม่ใช่ตระกูลที่
รุ่งเรือง ไม่ใช่ตระกูลที่มีรัตนนิทาประมาณมิได้ เพราะฉะนั้น ตระกูลเกาศลจึงไม่เหมาะ

[32] อีกพวกกล่าวว่า ราชตระกูลวงศ์นี้ มั่งคั่ง กว้างขวาง ปลอดภัยและทำมาหากิน
ได้คล่อง ตระกูลนี้เหมาะที่พระโพธิสัตว์จะไปอุบัติอยู่ด้วย อีกพวกก็ค้านกันว่า ตระกูลวงศ์นี้ ไม่
เหมาะ เมื่อถูกถามว่าเพราะเหตุไร? ก็ชี้แจงว่า ตระกูลวงศ์นี้ เพิ่งกำเนิดขึ้นได้ไม่นาน เป็น

* แสง มนวิฑูร แปลว่า "มีข้างก็ตายหมด" คำสันสกฤตว่า " เกาศลกุลิ มาตงค-
จยุตฺยฺภนฺนํ"

มิตรแปลว่า "it dates its rise from the downfall of Mātangas"

คำสันสกฤตมาสกกันระหว่าง มาตงค+จยุติ+ ภนฺนํ ในที่นี้ แปลตรงตัวตามมิตร

ตระกูลมาตงคเป็นตระกูลซึ่งเป็นเคอิมูรุดิมในแคว้นโกศล สันนิษฐานว่าคงจะมี

ประวัติความเป็นมายาวนาน

ดูใน DPPN. II: 601.

** สันสกฤตว่า: หินามุติ

แสง มนวิฑูร แปลว่า "มีแต่คนเลวอาศัย"

ดูใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสูตร : พจนานุกรมพระพุทธศาสนา, หน้า 510.

มิตร แปลว่า "ไม่มีโอกาสหาหวังว่าจะได้หลุดพ้น"(It is lost to all who
claim to salvation)

คำสันสกฤต แยกเป็น หิน+ อิมุติ คำหลังสร้างจาก อธิ+ / มุ+ ต+ก

ธาตุ / มุ+ ทิม อธิ นำหน้า สันสกฤตแปลว่า มีความโน้มเอียงไปทาง, สนใจในทาง,
มีลักษณะที่จะเป็นไปในทาง (having a zealous interest, intent upon, applying
oneself to, keen on, inclined to etc.)

ดูใน BHSGD. II: 14; PTSD., p. 29; DPL., p. 12.

บาลีมีใช้คำว่า อิมุติ แปลว่า ความโน้มเอียง ในบริบทข้างต้น จึงอาจเลือกคำ
แปลได้ 2 วิธีหลักคือ สนใจในสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม และมีแนวโน้มว่าจะเสื่อม คำ

ตระกูลจัณฑาล ไม่ได้รุ่งเรืองด้วยเดช คน (ในตระกูล) อื่นก็เข้ามาเกิดผสมปนเป^๑ บิดามารดา และเดชแห่งบุญกรรมของตนไม่ได้ทูลส่ง** พระเจ้าแผ่นดินในหมู่ราชตระกูลวงศ์นั้นเชื่อว่า คน

แปลแรกน่าจะเหมาะถ้าหากบทประสาธมเป็นบุคคล ผู้วิจัยจึงเลือกคำแปลอย่างที่สอง

*มีตระกูลแปลว่า "illegitimate by birth" ดูใน Lal.V.trc., p. 38.

หมายถึง การเกิดที่ไม่ชอบด้วยหลักประเพณี การแปลของมีตระกูลเป็นการแปลเอา

ความ

แสง มนวิฑูร แปลว่า "มีชาติภรรยาหน้าอยู่รอบข้าง"

ดูใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสูตร : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า 510.

คำนี้ แปลความหมายได้ยาก สันสกฤตเป็น "น...ปรปुरुชชามาวฤต" แยกศัพท์เป็น

ปร + ปुरुช + ชาม + อาวฤต คำหลังมาจาก อ + √วฤ + ต ปัจจัย มีความหมายว่า กั้น, ห้าม, แวดล้อมไปด้วย, ปกคลุม, ปิด (ดู BHSGD.II: 108 ; Lanman., p. 249)

ถ้าแปลโดยพยัญชนะจะได้ความว่า เป็นตระกูลที่ไม่ถูกห้ามด้วยการเกิดแห่งบุรุษอื่น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคงหมายความว่า ตระกูลนี้ คงไม่มีการถือเรื่องชนชั้นหรือวรรณะ วรรณะไหน พอใจจะ เข้ามาร่วมด้วยก็ไม่ขัดข้อง ดังนั้น จึงอาจเป็นชื่อบกพร่องของตระกูลนี้ไป

**สันสกฤตว่า "น มาตเปิตตสฺวเตชะกรมามินิรวฤตตุ จ||"

มีตระกูลแปลว่า "and unadorned by ancestral or self-acquired greatness"

ใน Lal.V.trc., p. 38.

แสง มนวิฑูร แปลว่า "การกระทำของมารดาบิดาและของตนเองไม่มีอำนาจ"

ใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสูตร : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า 510.

ถ้าแยกศัพท์ ก็จะเป็น มาตเปิตต + สฺวเตชะกรม + อมินิรวฤตตุ

คำหลังแยกเป็น อมิ + นิรุ + √ วฤตุ (บาลีเป็นธาดุ √ วตตุ) + ต ปัจจัย

เมื่อแปลรวมทั้งอุปสรรคได้ความว่า แผ่ขยาย, พัฒนาออกไป, สร้างมาจาก (roll out, develop, come into being, evolve from, create from)

ดูใน BHSGD.II: 507; Lanman., p. 250 col.2.; SktEd., p. 957.

ตายแล้วขาดสูญ เพราะฉะนั้น แม้ตระกูลวังสะนี้จึงไม่เหมาะ

อีกพวกกล่าวอย่างนี้ว่า เมืองไพศาลีเป็นมหานคร มั่งคั่ง กว้างขวาง ปลอดภัย ทำมา
หากินได้คล่อง ร่มรื่น มีหมู่มนุษย์เป็นอันมากอาศัยอยู่ ประดับประดาตกแต่งด้วยสนามหญ้า ประดู
ชัยประดู หน้าต่างกลม ถ้ำ เรือนยอด พืชปราสาท บานสะพรั่งไปด้วยพวงดอกไม้ในสวนและป่า
ส่องให้เห็นเมืองอันเป็นคฤภพของกวยเทพ มหานครไพศาลีนั้น เหมาะสมที่พระโพธิสัตว์จะเสด็จ
ไปอุบัติ อีกพวกก็ค้านว่า แม้มหานครไพศาลีก็ไม่เหมาะ เมื่อถูกถามว่าเพราะอะไร ก็ตอบว่า
เพราะชาวมหานครไพศาลีไม่ชอบดกันช้อรรดช้อธรรมะกันและกัน* ไม่พากันประพฤติธรรม
ไม่ดูแลผู้คนที่สูง ชั้นกลาง คนสูงอายุหรือเจริญกว่า(ในตระกูลของตน)** แต่ละคนต่างก็คุย
โวกันว่าเราคือราชา เราคือราชา ดังนี้|| ต่างไม่ยอมเป็นศิษย์ใคร จึงไม่มีใครเข้าถึงธรรมกัน
เพราะฉะนั้น ตระกูลไพศาลีนี้ จึงไม่เหมาะสม

แปลตามรูปศัพท์ก็เป็น "ไม่ได้เจริญขึ้นด้วยเดชและบุญกรรมของมารดาบิดาและของตนเอง" (อาจเจริญขึ้นด้วยกลโกง?) ข้างต้น ผู้วิจัยแปลเก็บความ

* ปรสฺสปฺร แปลว่า กะกันและกัน เอ็ดเจอร์ตันเก็บคำว่า ปรสฺสปฺร (connected with one another) ดู BHS GD.II: 419. cf. SktEd., p. 534 col.2; Lanman., p. 187; ApteD., p. 317 col.3.

นุยาย แปลได้หลายนัย ในที่นี้ แปลว่าช้อรรดช้อธรรม ราวจะเอี้ยดดูได้ ใน ApteD., pp. 304 col.3, 305 col.1.; SktEd., p. 519 col. 2; Lanman., p. 184.

มิตระแปลว่า "irrational in their opinions" ดู Jai.V.tr.s., p. 39.

แสง มนวิฑูร แปลว่า "ไม่รู้สำนึกนัยคือวิชาพรกรกวิทยาของกันและกัน"

ดูใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตรระ : พุทธประวัติฝ่ายฆราวาส, หน้า 510.

** สันสกฤตว่า "โนจุมธยวฤทฐเชษฺฐฐานุปาลิตา" แสง มนวิฑูร แปลว่า "ไม่อยู่ในอารักขาของคนชั้นสูง คนชั้นกลาง คนแก่กว่า คนผู้เป็นใหญ่กว่า"

ดูใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตรระ : พุทธประวัติฝ่ายฆราวาส, หน้า 510.

มิตระ แปลว่า "regardless of respect due to rank, superiors,

[34] แต่มีกพวก กล่าวขึ้นว่าตระกูลปรัทโยตะ มีกำลังมาก มีพาทนะมาก มีชัยเหนือ
 เสนาข้าศึก ตระกูลนั้นเหมาะที่พระโพธิสัตว์จะเสด็จไปอุบัติ อีกพวกก็ค้านขึ้นว่า ตระกูลนั้นไม่
 เหมาะ เมื่อถูกถามว่าเพราะเหตุไร? ก็ตอบว่าเพราะ คนในตระกูลปรัทโยตะนั้น ดุร้าย ไม่มีก
 คง โกรธง่าย หยาบช้า โหดร้าย ไม่รู้บาปบุญคุณโทษ* เพราะฉะนั้น ตระกูลปรัทโยตะนั้น จึงไม่
 เหมาะที่พระโพธิสัตว์จะไปอุบัติ

[35] อีกพวกกล่าวขึ้นว่า เมืองมฤดานี เจริญครั่งมีงคั่ง กว้างขวาง ปลอดภัย ท่ามา
 หากินได้คล่อง มีหมู่มนุษย์เป็นอันมากอาศัยอยู่ เป็นราชธานีของพระเจ้าสุทนต์ซึ่งอยู่ในตระกูลก่งสะ
 เบ็ญใหญ่ในหมู่ชาวสุรเสน เมืองมฤดานี เหมาะที่พระโพธิสัตว์จะเสด็จไปอุบัติ อีกพวกก็ค้านขึ้น
 ว่าไม่เหมาะ เมื่อถูกถามว่า เพราะเหตุไร? ก็ตอบว่าเพราะพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ประสูติ
 แต่ตระกูลวงศ์เป็นมิดยาทณฺฐี เป็นพระเจ้าแผ่นดินกัศย ยังจะให้พระโพธิสัตว์ผู้จะเสด็จไปอุบัติ
 ไปเสด็จอุบัติ ในมิดยาทณฺฐีหาควรไม่ เพราะฉะนั้น นครมฤดานีจึงไม่เหมาะ

[36] อีกพวกกล่าวขึ้นว่าพระเจ้าแผ่นดินในเมืองหัสตินาประนี ประสูติแต่สกุลวงศ์
 ปางทเวแก่แล้วกล้า มีความเพียร สมบูรณ์ด้วยรูปสมบัติ ย้ายข้าศึกเสนาได้ ตระกูลนั้น เหมาะที่พระ
 โพธิสัตว์จะเสด็จไปอุบัติ อีกพวกก็ค้านขึ้นว่า ตระกูลนั้นก็ยังไม่เหมาะ เมื่อถูกถามว่าเพราะเหตุ

elders and the aged"

ดูใน Lal.V.tr.s., p. 39.

สำนวนของมิตรจะหมายถึงไม่เคารพผู้คนทั่วไป แต่คำสันสกฤตใช้ "อนุภาลิตา"
 ซึ่งหมายถึงดูแลใกล้ชิด คำสันสกฤตน่าจะบ่งบอกให้ทราบว่าผู้คนในเมืองไพศาลีไม่เคารพผู้ใหญ่ใน
 ตระกูลของตนมากกว่า

* สันสกฤตว่า "น จ กรุมารุสีนะ" ตามรูปศัพท์แปลได้เพียงว่า "เป็นผู้ปกปิดไม่เห็น
 กรรม"

มิตร แปลว่า "without experience" ใน Lal.V.tr.s., p. 39.

แสง มนวิฑูรแปลว่า "ไม่มีกรรม" [ลลิตวิสตรระพุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า 511]
 ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าปริบทข้างต้นน่าจะหมายถึงเอาไม่เห็นคุณและโทษของกรรมดีกรรมชั่ว

ไร ก็ตอบว่าเพราะตระกูลวงศ์สืบทอดมาแต่ตระกูลปางทวะสืบสนเป็นอย่างยิ่ง * กล่าวคือมีเล่า
กันว่ายุธิษฐิระเป็นบุตรของพระธรรม(พระชม) งามเสอ เป็นบุตรของพระวายุ อรชุนเป็นบุตรของ

* สันสกฤตว่า "ปาณฑวกุสปรุสุโตะ กุลาโศ'ติวฺยากุลิกฤโต ..."

แสง มนวิฑูรแปลว่า"พวกที่ประสูติแต่ตระกูลปาลเทพ สำส่อนเป็นอย่างยิ่ง..."

ใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตระ : คุหาประวัติฝ่ายมหาขาน, หน้า 511.

มิตรแปลว่า "tyranized over their relatives the Kurus"

ใน Lal.V.trsr., p. 39.

จำที่มาสังเกตคือ อติวฺยากุลิกฤต แยกศัพท์เป็น อติวฺยากุลิ + กฤต คำหลังไม่เป็น
ปัญหาคำแรกแยกเป็น อติ+วิ+อากุลิ คำว่า "อากุลิ" สร้างจาก "อากุล" ซึ่งแปลว่า อากุล, สืบสน,
เต็มไว้ด้วย, ดู Lanman., p. 124; SktEd., p. 111(col.2); ApteD., p. 74 col.3;
PTSD., p. 94.

พจนานุกรมบางเล่ม (PTSD ;SktEd) ให้ที่มาว่ามาจาก ธาตุ √ กุล แต่แลนแมน
แยกศัพท์ว่ามาจาก อา + √กฤ

อย่างไรก็ดี ทุกเล่มแปลเหมือนกัน

ถ้าพิจารณาจากรากศัพท์ สำนวนแปลของมิตรจะห่างจากสันสกฤตมากไป ส่วนของ
แสง มนวิฑูร น่าจะใกล้เคียงแต่ก็แรงไป ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ปรีทนีในที่นี้ น่าจะหมายความว่า คน
ในตระกูลปาลทวะแต่งงานกับคนต่างเผ่ามาก จนถึงสุดคนในตระกูลนี้ ก็เป็นหลายเผ่ารวมกัน ซึ่งอาจ
ทำให้สืบสนเมื่อมีบุตรสกุลกันหรือไม่เช่นนั้น คนในตระกูลนี้ ก็อาจจะได้ชื่อว่ามีรากวงศ์ตระกูลของ
ตนเอง ทำให้วงศ์ตระกูลไม่บริสุทธิ์ได้

พระอินทร์ นกุลและสหเทพเป็นโอรสของพระอัศวิน ดังนี้ เพราะฉะนั้น แม้ตระกูลปาดทระนี้ ก็ไม่
เหมาะที่พระโพธิสัตว์จะเสด็จไปอุบัติ

[37] อีกพวกกล่าวขึ้นว่ามหานครมิลลารมีอันยิ่งนัก เป็นนิवासสถานของพระเจ้าสัมมิตระ
แห่งไมถิลนคร พระองค์ เพียบพร้อมด้วยหมู่พลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้าจำนวนมาก มีทรัพย์
สินสมบัติคือเงิน ทอง มณี มุกดา ไพฑูรย์ สังข์ ศีลา ประพาล ชำตรูป งาอยู่มากมาย มีแสนยา
นุภาพเป็นที่เกรงขามของเหล่าพระราชกัณฑ์เมืองอยู่โดยรอบ เป็นผู้มีจตรมาก และ
ทรงธรรม ตระกูลนั้น เหมาะสมที่พระโพธิสัตว์จะเสด็จไปอุบัติ อีกพวกก็ค้านขึ้นว่า แม้ตระกูลนั้น
ก็ไม่เหมาะ พระเจ้าสัมมิตระดังกล่าวเพียบพร้อมด้วยคุณดังกล่าวจริง แต่พระองค์ ก็ทรงชราภาพมาก
หน้าช้ำยังมากไปด้วยราชโอรสจึงไม่อยู่ในฐานะที่จะปกครองประชาให้สุขสงบได้ เพราะฉะนั้น แม้
ตระกูลดังกล่าวนี้ จึงไม่เหมาะที่พระโพธิสัตว์จะเสด็จไปอุบัติ

[38] ดุรภิกษุทั้งหลาย พระโพธิสัตว์ และเหล่าเทพบุตร ได้พากันตรวสอบ ราช-
ตระกูลทั้งสูงต่ำไร ๆ ซึ่งมีอยู่ทั้งหมดใน 16 ชนบททั่วทั้งชมพูทวีป ก็พบว่าตระกูลเหล่านั้นทั้งหมด
มีข้อบกพร่องทั้งนั้น ขณะที่พระโพธิสัตว์และเทพบุตรเหล่านั้น กำลังชวนชวายนมเฝ้าการในเรื่อง
ดังกล่าวนี้ อยู่เทพบุตรชื่อว่า เกิดุระ ผู้มีบุตรไม่ขาดตกบกพร่อง ทั้งได้ทำการตัดสิ้นใจแน่วแน่ว่า
จะตรัสรู้ในมหายานนี้ ได้กล่าวคำนี้แก่ที่ประชุมพระโพธิสัตว์ และทวยเทพกลุ่มใหญ่กลุ่มนั้นว่า ท่านผู้
นิรทุกข์ทั้งหลาย เรากิ่งหลายพากันเข้าไปหาพระโพธิสัตว์พระองค์ที่จะไปประสูติในแคว้น แคว้นคือย
ปริกาหารหรือกันดูว่า พระโพธิสัตว์ผู้จะไปอุบัติในโลกมนุษย์นั้น จะบังเกิดในตระกูลที่มีคุณสมบัติอย่างไร
ไร? เหล่าพระโพธิสัตว์และเทพบุตรอื่น ๆ ทั้งหมดต่างประคองอัญชลีเห็นพร้อมด้วย แล้วก็พากันเข้า
ไปหาพระโพธิสัตว์ ได้ถามพระโพธิสัตว์ว่า พระโพธิสัตว์ซึ่งจะไปอุบัติในโลกมนุษย์จะอุบัติในตระกูล
รณะซึ่งมีสัตว์บุรุษอยู่ ตระกูลดังกล่าวจะต้องมีคุณสมบัติอย่างไร?

[39] ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ ครั้นแลดูคณะของพระโพธิสัตว์และคณะของเทพบุตรใหญ่
แล้วก็ได้กล่าวขึ้นว่า ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ตระกูลที่สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติ 64 ชัย เป็นตระกูลที่

*ศัพท์คู่จะเขียนเข้าด้วยกัน สันสกฤตว่า "ปรภฏทิรณยสุวรมณิมุกตาไวฑูรยสงฺขศิลา-
ปฺรवालชำตรูปรัชตวิโตปฺกรณะ"
ศัพท์ที่ความหมายใกล้เคียงกันคือ ทิรณย ชำตรูป สุวรม และ รัชต

พระโพธิสัตว์จะไปอยู่ที่ไหน คุณสมบัตินี้ 64 ข้อคืออะไรบ้าง? คุณสมบัตินี้ 64 ข้อเรียงต่อไปนี้

1. ตระกูลนั้นเป็นตระกูลที่มีชื่อเสียง
2. ตระกูลนั้นไม่ใช่ตระกูลเล็ก
3. ไม่ใช่ตระกูลที่ร่ำรวย
4. ตระกูลนั้นสมบูรณ์ด้วยชาติ (มีวรรณะสูง)
5. ตระกูลนั้นสมบูรณ์ด้วยโคตร
6. ตระกูลนั้นสมบูรณ์มาตั้งแต่ 2 ชั่วบรรพบุรุษ (เป็นอย่างน้อย?)
7. ตระกูลนั้นมี 2 ชั่วบุรุษเป็นอภิชาติบุคคล
8. ตระกูลนั้นมี 2 ชั่วบุรุษเป็นคหบดีชื่อเสียง
9. ตระกูลนั้นมี 2 ชั่วบุรุษเป็นคหบดีค้าใหญ่
10. ตระกูลนั้นมีสตรีมาก
11. ตระกูลนั้นมีบุตรมาก
12. ตระกูลนั้นไม่เกรงกลัววิเศษ
13. ตระกูลนั้นเป็นตระกูลที่ไม่โศกเศร้าหรือมีจิตสลดหดหู่
14. ตระกูลนั้นเป็นตระกูลที่ไม่โหด
15. ตระกูลนั้นเป็นตระกูลที่มีศีล
16. ตระกูลนั้นเป็นตระกูลที่มีปรัชญา
17. ตระกูลนั้นเป็นตระกูลที่มีอายุยืนยาวตลอดมาเมื่อใช้โภกลมบิ
18. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่ปรึกษาประศาสน์วิชาศิลปะที่มีประโยชน์

* สันสกฤตว่า "อานูรยศิลป์นิเวศน์"

มีตระกูล แปลว่า "productive of artistic ingenuity" ดู Lal.V.tr.s.,

p. 41.

แสง มณวิฑูร แปลว่า "เป็นตระกูลที่ตงมั่นด้วยศิลปะอันไม่เบื่อกัน (มีศิลปะไม่ตาย

ด้าน?)"

ดูใน แสง มณวิฑูร, ลลิตวิสูตร : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า 513.

19. ตระกูลนั้นเป็นตระกูลที่มีมิตรมั่งคั่ง
20. ตระกูลนั้นเป็นตระกูลที่ไม่เข้าไปเบียดเบียนสัตว์เดรัจฉานและสัตว์มีชีวิต
21. ตระกูลนั้นเป็นตระกูลที่รู้จักกตัญญู
22. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่มีกตเวทีตาธรรม
23. ตระกูลนั้นไม่ล่าเอียงด้วยอำนาจนันทะ (พอใจกันเป็นปกติ)

ถ้าพิจารณารูปศัพท์ นิเวศน์ (< นิवासน์?) แปลว่า เป็นสถานที่ผลิตหรือประสิทธิ์ ประสาธน์ได้ แต่ปัญหาจะอยู่ที่ อวชฺษ เอดเจอร์ตันก็ไม่แน่ใจในที่มาของศัพท์ แต่ให้คำแปลไว้ว่า มีประโยชน์, ที่เอาไปใช้การได้, นำไปใช้แล้วประสบความสำเร็จได้ [usefull, successful, unfailling (i.e.avandhyā: not bareen)] ดูใน BHSGB. II: 72.

ผู้วิจัยเห็นด้วยสำนวนแปลของแสง มนวิฑูร ในประเด็นนี้

ตัวศัพท์ที่จะตรงกับบาลีว่า อวชฺษ (อ+วชฺษ) เกี่ยวได้กับ วชฺษมาต > วชฺษมาต แต่บาลี วชฺษ หมายถึงคนที่สมควรถูกฆ่า (ดูใน PTSD., p. 593) หรืออาชญากร (criminals) เช่น ใน กัลปนาวัดทีฎีกา มีคำว่า วชฺษปาน (a drink given to a criminal before execution) (ดูใน BHSGB).II: 469) cf. ApteD., p. 489 col.3; SktED., p. 882 col.3; DPL., p. 546.

คำแปลของแสง มนวิฑูร สันนิษฐานว่าคงเทียบบาลีว่า วชฺษา ซึ่งแปลว่าหญิงหมั้น (ซิลเดอส์ กล่าวไว้ว่า มาจากสันสกฤต วชฺชยา ดู DPL., p. 549) แต่พจนานุกรมของเดวิดส์ และชเตเดอ กล่าวไว้ว่า คำว่า วชฺษา (หญิงหมั้น) มาจาก พนฺชฺชยา (ดู PTSD., p. 593)

วิลเลียมส์ (SktED., p. 672 col.1) ให้ข้อมูลว่า บางกรณี ธาตุ /พฐ ไม้แทน / วฐ ไม้ ได้ ความหมายของ พนฺชฺชยา คือ ถูกผูก, ถูกกักไว้, ถูกจำคุก, ถูกกักกัน (to be bound or fettered to be confined or imprisoned, to be bound together etc. ดูใน SktED., p. 674 col.1)

อาจจะเป็นด้วย "ถูกจับ, ถูกคุมขังหรือถูกจำกัดขอบเขต" นี้เองทำให้ พนฺชฺชยา มีความหมายว่า ไม่ออกดอกออกผลเมื่อถึงฤดูกาล (not bearing fruit in due season, barren, unfruitful, unproductive, fruitless etc. ดู SktED., p. 674) ในที่

24. ตระกูลนั้นเป็นตระกูลที่ไม่ล่าเอียงด้วยอำนาจโทษะ (ไม่ชงกัน)
25. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่ไม่มีล่าเอียงด้วยอำนาจโมหะ
26. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่ไม่ล่าเอียงด้วยอำนาจภยะ (กลัว)
27. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่หาโทษมิได้*
28. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่ต่อบาปทุกจริต
29. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่ไม่ได้อยู่ด้วยโมหะ
30. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่ระเกะระกะหาได้ง่าย
31. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่โน้มเอียงไปทางบุญกิริยา
32. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่โน้มเอียงไปทางตยาณะ (ความเสียสละ)
33. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่โน้มเอียงไปทางบริจาคทาน
34. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่เชื่อในความพยายามที่กระทำลงไปว่าจะสัมฤทธิ์ผล
35. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่มีความกล้าหาญอย่างใหญ่หลวง

สุดก็มีความหมายถึงหญิงหมั้น หรือหญิงที่ไม่มีลูกได้

หากจะแปลเอาความตามรูปศัพท์ ก็น่าจะได้ความเป็น " เป็นสภานิสิตที่ผิดศีลปะอัน จะอำนวยประโยชน์ไม่ได้" หรือ " เป็นสภานิสิตที่ผิดศีลปะซึ่งคนผิดไม่ให้เป็นฆาตกร" สันนิษฐานว่า แปลได้ทั้งสองอย่าง

* สันสกฤตเป็น อนุวทฺยทีรุ

คำว่า "อนุวทฺย" ตรงกับบาลีว่า อนุวชฺช (อนุวทฺย > อนุวทฺช > อนุวชฺช)

อนุวทฺย มาจาก น + วทฺย

วทฺย มาจาก อ + วทฺย (ควรรกล่าวถึง, ควรรชม, ควรรยกย่อ) วทฺย จึงแปลว่า

ไม่ควรชม

อนุวทฺย (น+ วทฺย) จึงแปลได้ความว่า ไม่ควรชมหากมิได้, ควรรชม, หรือ พ้นโทษ

อนุวชฺชชานิ กมฺมานิ=การงานที่พ้นโทษ, การงานที่พ้นชง

36. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่มีความกล้าหาญเป็นกำลัง
37. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่มีความกล้าหาญสูงสุด
38. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่ฆ่าเหล่าฤๅษี
39. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่ฆ่าเทวดา
40. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่ฆ่าเจดีย์
41. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่ฆ่าบรรพชนในอดีต
42. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่ไม่ผูกเวรพยายามทำกับใคร
43. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่มึนเกิดดิศม์ที่ระบือไป 10 ทิศ
44. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่มีบริวารมาก
45. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่มีบริวารซึ่งใคร ๆ ก็ทำลายไม่ได้ (เข้รเมหัง)
46. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่มีบริวารยอดเยี่ยม
47. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่ยิ่งใหญ่กว่าตระกูลอื่น ๆ
48. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่สูงสุดกว่าตระกูลอื่น ๆ
49. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่มีอำนาจมากกว่าตระกูลอื่น ๆ
50. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่มีศักดิ์ใหญ่
51. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่รู้จัก (พระคุณของ?) มารดา
52. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่รู้จัก (พระคุณของ?) บิดา
53. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่เคารพศรมณะ
54. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่เคารพพรหมณ์
55. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่ทรัพย์ ข้าวเปลือก ทรัพย์ที่สะสมไว้เต็มเรือนคลัง
56. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่ทรัพย์สิ้นสมบัติคือ เงิน ทอง มุกดา ชำตรา และทอง

รูปพรรณอยู่เป็นจำนวนมาก

57. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่ข้าง ม้า อูฐ วัว และแกะมาก
58. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่ทาส ทาสี กรรมกร และบุรุษอยู่กันมาก
59. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่ไม่มีใครมาควบคุมได้
60. ตระกูลชั้น เป็นตระกูลที่สามารถให้ความประสงค์ทุกอย่างประเพณีความสำเร็จได้

61. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลพระเจ้าจักรพรรดิ
 62. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่มีสหายคือกุศลมูลก่อน ๆ สักสมไว้ช่วยเหลือ
 63. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่จะรุ่งเรืองยิ่งขึ้นเมื่อมีพระโพธิสัตว์ไปอุบัติในตระกูลนั้น
 64. ตระกูลนั้น เป็นตระกูลที่หาโทษมิได้ไม่ว่าจะเป็นโทษในเรื่องชาติหรือลัทธิความเชื่อ
 ถือทั้งปวงต่อประชาชาติทั้งศรมณะและพราหมณ์ ในโลกกับทั้งเทวโลก มารโลกและพรหมโลก

ดูกรท่านผู้มีราหู ตระกูลนั้นเป็นตระกูลที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติทั้ง 64 เหล่านี้ จึงจะ
 เป็นสถานที่เหมาะสำหรับพระโพธิสัตว์จะเสด็จไปอุบัติ!! *

[40] ดูกรสหาย สตรีใดประกอบด้วยคุณสมบัติ 32 ประการ ก็จะเป็นผู้
 พระโพธิสัตว์จะเสด็จไปเกิดในพระครรภ์|| คุณสมบัติ 32 ประการมีอะไรบ้าง? คุณสมบัติ 32
 ประการ มีดังต่อไปนี้

1. สตรีผู้เป็นคนมีชื่อเสียง
2. สตรีผู้เป็นคนมีลักษณะเด่น
3. สตรีผู้เป็นคนที่ปราศจากข้อตำหนิ
4. สตรีผู้เป็นคนมีชาติ (วรรณะ) ดี
5. สตรีผู้เป็นคนมีตระกูลดี
6. สตรีผู้เป็นคนที่รูปร่างสวยงาม
7. สตรีผู้เป็นคนที่มีความไพเราะ
8. สตรีผู้เป็นคนที่สามีสอดสมส่วนดี**

* ที่จริง คุณสมบัติทั้ง 64 นี้ในลลิตวิสตระไม่ได้จำแนกแต่ละข้อเป็นแต่ละประโยค โดยมีเครื่องหมาย | คั่นไว้เป็นข้อ ๆ ทั้งหมด เพราะฉะนั้นเมื่อนับ ตามที่มีเครื่องหมาย | กวักไว้ จะมีไม่ถึง 64 ผู้วิจัยนับโดยแยกบางส่วนของประโยคออกจากกัน.

** สันสกฤตว่า "ยาโรหปรินาหสัณมายา"

แสง มนวิฑูร แปลว่า "ถึงพร้อมด้วยตะโพกมีทรงผิ้วผาย"

ดูใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตระ : หุททประวัติฝ่ายสหายน, หน้า 514.

มิตระแปลว่า "of good length and breadth"

9. สตรีผู้เป็นไม่เคยมีลูก
10. สตรีผู้เป็นคนที่เพียบพร้อมด้วยศีล
11. สตรีผู้เป็นคนที่เพียบพร้อมด้วยยศาะ (จาละ)
12. สตรีผู้เป็นคนที่ในหน้ายิ้มแย้มเบิกบาน
13. สตรีผู้เป็นคนที่อ้วนใหญ่
14. สตรีผู้เป็นคนที่ฉลาด
15. สตรีผู้เป็นคนที่มารยาท
16. สตรีผู้เป็นคนที่กล้ากล้า
17. สตรีผู้เป็นคนที่พหูสูต
18. สตรีผู้เป็นคนที่ขี้บอด
19. สตรีผู้เป็นคนที่ไม่มีนิสัยโหด
20. สตรีผู้เป็นคนที่ไม่มีมายา (เจ้าเว้ง)
21. สตรีผู้เป็นคนที่ไม่มีกรธนะง่าย (อโธหรือเจ้าโทสะ)*

ดูใน Lal.V.trs., p. 42.

คำแรก (อาโรห) แปลได้หลายอย่าง เช่น "ความยาว, หรือ สะเอว (a heap, mountain, a woman' waist, length etc.) เป็นต้น" ดูใน SktED., p. 128 col.3;

คำหลัง (ปริณาท) แปลว่า "ความลึก, ความกว้าง, เป็นต้น (compass, circumference, extent, width, breadth, ...parināhvat : having a wide compass or circumference, round, large, big"

ทั้งสองคำเมื่อรวมกันหมายถึงการได้สัดส่วนในร่างกายของผู้หญิง น่าจะหมายถึงมีส่วนโค้งส่วนเว้าได้สัดส่วน

* สันสกฤตว่า "อโธธนะยา" ถัดแปลว่า "ไม่มีความโหด" ก็จะหมายความว่าหลุดพ้นจากโทสะได้แล้ว ในที่นี้ จึงแปลว่า ไม่มีนิสัยเจ้าโทสะหรือโทสะคดี

คุณสมบัติอื่น ๆ ก็ดูเดียวกัน หมายความว่าไม่ได้แสดงลักษณะใดลักษณะหนึ่งออกให้

22. สตรีผู้หนึ่งไม่ใช่เป็นคนจ้องรับยาคนอื่น
23. สตรีผู้หนึ่งไม่ใช่เป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว
24. สตรีผู้หนึ่งไม่ใช่เป็นคนมีนิสัยหลอกลวง
25. สตรีผู้หนึ่งไม่ใช่เป็นคนมีนิสัยขงแง่ม (โกลเลหรือไม่มั่นคง)
26. สตรีผู้หนึ่งไม่ใช่เป็นคนปากกว้าง
27. สตรีผู้หนึ่งเพียบพร้อมด้วยทศานติ (ความอดทน) และเสาวรัยยะ (ความเสื่องยม) *
28. สตรีผู้หนึ่งเพียบพร้อมด้วยหิริ (หิริ) และอติราปยะ (ความเกรงกลัวต่ออาญา)
29. สตรีผู้หนึ่งเป็นคนมีราคะ เทเวศ (โง่เขลา) และโมหะ อ่อน
30. สตรีผู้หนึ่งเป็นคนไร้ข้อตำหนิที่จะเหินแม่เหยาแม่เรือน
31. สตรีผู้หนึ่งเป็นคนรู้จักหน้าที่ ที่จะต้องกระทำต่อสามีดี
32. สตรีผู้หนึ่งเป็นคนดีพร้อมทุก ๆ อย่าง

ดูกรท่านผู้มีราคะ พระโพธิสัตว์จะเสด็จไปปฏิบัติในนครร์ของสตรีซึ่งเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติทั้ง 32 ประการเหล่านี้

[41] ดูกรท่านผู้มีราคะ พระโพธิสัตว์ได้ตรมตาแล้ว จะไม่เสด็จลงสู่พระนครร์ ของพระมารดา. นกฤษณ์ก็ แต่จะลงสู่นครร์ในวันสุกสัณฑ์ เมื่อบรรจบวันระยัมกับัตรฤกษ์ ในคืนวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ ตรงกับวันอุโบสถ พระโพธิสัตว์จะเสด็จก้าวลงสู่นครร์มารดา ดังกล่าวมาฉะนั้น

[42] ลำดับนั้นแล เหล่าพระโพธิสัตว์ และเหล่าเทพบุตรเหล่านั้น ครั้นได้สดับคุณสมบัติ (ความบริสุทธิ์) แห่งตระกูลและคุณสมบัตินี้ (ความบริสุทธิ์) แห่งมารดาตั้งนี้ จากพระโพธิสัตว์แล้ว ก็

เห็นในวิถีประจักษ์ คงไม่ได้มุ่งว่าหลอกลักก็เลยเหล่านั้นเด็ดขาดแล้ว

มิตรแปลตรงตัวว่า "nuirascible" ดูใน Lal.V.tr., p. 42.

แสง มนวิฑูรแปลว่า "ไม่โง่เขลา"

ดู แสง มนวิฑูร, สลิตวิสูตร : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า 514.

* คำนี้เทียบผิด บาลีเป็น โสรจุจ = สันสกฤตเป็น เสารตุย

ได้พากันครุ่นคิดว่า ตระกูลไหน น่าจะเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติตั้งที่โพธิสัตว์สัพพบุรุษท่านได้กล่าวไว้
 ในที่สุดก็พากันคิดได้ว่า นัยว่าตระกูลศากยชนี่ มั่งคั่ง กว้างขวาง ปลอดภัย ทำมาหากินได้สะดวก
 น่าร่มรื่น มีผู้คนอยู่อาศัยจำนวนมาก พระเจ้าศากุโธทนะ (ผู้ปกครอง) เป็นผู้บริสุทธิ์ข้างฝ่ายมารดา
 บิดา มีพระชายาหมดจด รูปร่างสมส่วนไร้ข้อตำหนิ ชำนาญในการตรัสสั่งสอน รุ่งเรืองด้วย
 บุญเดช อุปถัมภ์ในตระกูลวงศ์พระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งมีชื่อเสียงชจรก่าจายไปทั่ว เพียบพร้อมด้วยยนิธิ
 รัตนะคือทรัพย์นับจำนวนไม่ได้ ชำนาญในการงาน ไม่มีความคิดเห็นที่เบี่ยงบาท(เบี่ยงเอกราช) ใน
 ตระกูลวงศ์สายสาณะทั้งหมด พระเจ้าศากุโธทนะ เป็นพระเจ้าแผ่นดินมรของค์เดียวที่มีคนบูชา นับ
 ถือ เป็นที่เลื่อมใสของกลุ่มเศรษฐี คุฤหบดี อมาตย์ เป็นบุคคลที่น้อมมอง ไม่แกล้งไป ไม่ทู่หมไป รูปร่าง
 ร่ามหล่อเหลา เพียบพร้อมด้วยข้อดีทุกอย่าง เป็นบุคคลที่รอบรู้ในศิลปะ รู้จักกาล รู้จักตนเอง รู้
 ธรรม รู้ในความจริง รู้ในโลก รู้ในลักษณะ เป็นพระธรรมราชา เป็นผู้ตามสฤษณธรรม ประทับ
 อยู่ในเมืองกบิลพัสดุ์ ใครที่อุปถัมภ์ในเมืองกบิลพัสดุ์นี้ คนทั้ง ๆ ก็จะมีลักษณะดุจดั่งกับพระเจ้า
 ศากุโธทนะ

พระเทวีของพระเจ้าศากุโธทนะ มีพระนามว่ามายา เป็นธิดาของคากยชนี่ใหญ่ ทาง
 พระนามว่าสุนทรพทุษะ ยังเป็นสาวแรกรุ่นอยู่ รูปร่างยังอ่อนเเยาว ยังไม่เคยผ่านการคลอด ยังไม่มี
 โอรสธิดา มีรูปร่างสวยงามยิ่ง นามองเหมือนสิ่งบรรจงวิจิตร เป็นดุนางเทพกั้นชา ประดับด้วย
 เครื่องอสังการทุกอย่าง พันโทษแห่งฐานะแม่ศรีเรือน กล่าวแต่ว่าเจ้าสัตย์ ใจคอไม่เห็ดร้าย ไป
 กล่าววาจาหยาบ กระด้าง ไม่เหลาะแหละ น่ายกย่อง มีสัมเสียดังนกดุเหว่า ไม่กล่าววาจา
 เพื่อเจ้อ พ้นจากความโกรธ ความมัวเมา มานะ ทรรปะ (โอ้อวด) และปรตริยะ ไม่เป็นคนขี้ขี้
 อิจฉาวิชา กล่าววาจาถูกต้องตามกาลเทศะ สมบูรณ์ด้วยตยาคะ มีศีล ยินดีเฉพาะแต่สามีของตน
 รู้จักหน้าที่ ที่จะพึงทำต่อพระสวามี ไม่เคยคิดนอใจไปถึงบุรุษอื่น มีพระเศียร พระกรรณ พระนาสา
 ได้ส่วนสัด มีพระเกศาางดงามมดั่ง(สี?)แมลงภู่ มีพระนลาฏางดงาม มีพระขนงดงาม ปราศ
 จากอาการหน้านี้วคือขมวด ในหน้าแยมพระสรวลเนืองนิตย์ มักกักทาก่อน มีพระสุร์เสียงนุ่มนวล
 และไพเราะ เป็นหญิงเชื่อฟังเมื่อมีผู้โอวาทคักเตือน เป็นหญิงซื่อตรง ไม่มีนิสัยคดโกง ไม่เป็นหญิง
 โอ้อวด ไม่เป็นหญิงมีมายา เพียบพร้อมด้วยหริและอปัตตราปะยะ (หิริและโอตตปะยะ) ไม่เป็นหญิงมี
 อุภิสัยอ่อนแอ่ง ไม่เป็นหญิงมักมากในกามารมณ์ ไม่เป็นหญิงปากร้าย ไม่พูดจาพริ้วเพรื่อ มีราคะ
 เทวษะ (โทษะ) และโมหะ เบาบาง สมบูรณ์ด้วยกษานติ (ความอดทน) และ เสาร์ภยะ (ความ

เสียม) มีสติสำรวมระวังพระหัตถ์ พระบาท พระเนตรอยู่เสมอ มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม สัมผัสแล้วเป็นสุขดังเสื้อผ้าอันอ่อนนุ่ม มีพระเนตรส่องไสววิราวกับกลีบดอกบัวเขียวใหม่ ๆ ในสระ มีพระนาสิก (พระนาสิก) เป็นสีแดงและโค้ง มีอวัยวะทุกส่วนสัดได้สัดส่วน ได้รับการอบรมมาดี เหมือนสกากอันเป็นอาวุธของพระอินทร์ มีอวัยวะน้อยใหญ่ได้สัดส่วน สดหาข้อตำหนิไม่ได้ มีพระโอษฐ์แดงดังลูกตำลึงสุก มีพระทนต์งาม มีพระศอเป็นระเบียบ พระนาสิกเล็ก แต่งพระองค์ขึ้น เป็นหญิงมีพระทัยดี (ผิวขาว?) เป็นดังดอกมะลิ มี (ดวง?) พระเนตรใสบริสุทธิ์ พระอঙ্গ (บาทหรือไหล่) ได้ส่วนพระบาททางจงามเป็นระเบียบ มีพระอุทรตั้งแล่งธนู พระปาริศวะก็ไร้ข้อตำหนิ มีพระนาสิกเล็ก มีพระโสณกลมกลึง กว้าง เรียบและหนาแน่น มีพระวรกายราวกับผ่านการขัดสี เรียบร้อย เช่นกับ เพชรที่แกะเจียรระโนแล้ว มีทันพระซึ่งฝังมันสำเภาเสมอเหมือนกับวงช้าง มีพระขม้เหมือนแข้งของทรายและมฤค มีฝ่าพระหัตถ์และ (ฝ่า?) พระบาทราวกับข้อมด้วยน้ำครึ่งสพายตาแก่คนในโลกที่ได้แลเห็น มีอินทรีคือจักษุมองทุกสิ่งได้ละเอียด เป็นหญิงที่น่ารักเมื่อมองแล้วอ้อมเอิบใจโดดเด่นเป็นพิเศษด้วยรูปลักษณ์ของสตรีวิธนะ เป็นหญิงงามดังภาพพามาที่เนรมิตกันขึ้น ผู้คนตั้งพระนามให้พระนางว่า "มายา" ทรงเชี่ยวชาญในกลศาสตร์ทุกแขนง ปรากฏพระองค์ตั้งนางอัปสรในสวนมัทวัน (ของพระอินทร์) ประทับ ณ บึงในพระเจ้าศกุนโธนะ พระนางมีรูปร่างงดงามอย่างยิ่ง (เหมาะที่จะ) เป็นพระสนมของพระโพธิสัตว์ ความบริสุทธิ์แห่งตระกูลใดที่พระโพธิสัตว์ได้กล่าวพรรณามาไว้ ความบริสุทธิ์แห่งตระกูลดังกล่าวนี้ มีในศกุนโธนะ

ในเรื่องราวที่กล่าวมานั้น มีคำกล่าวเป็นลาภาพันธ์ ดังนี้

พระโพธิสัตว์ผู้หมดจด ผู้เป็นภี ประทับแล้วบนสิงหาคัน

* สันสกฤตว่า "อปรติหตจกษุณฺหุริยา" แปลง มหวิฑูร แปลว่า "มีจักษุประสาทว่องไว"

ดูใน แสง มหวิฑูร, ลลิตวิศพระ : พุทธประวัติฝ่ายเถรวาทน, หน้า 516.

มิตระ แปลว่า "piercing sight" ดูใน Lal.V.trs., p. 44.

ตรงกับบาลีว่า "อปรุทธิหตจกษุณฺหุริยา"

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า น่าจะมองอะไรได้ละเอียด ไม่สักแต่มองผ่าน ๆ คำว่า "อปรุติ

หต-"มักจะใช้เป็นลักษณะการมองของพระพุทธเจ้าเสมอ ดูใน BHSCD.II: 48.

ชื่อว่าสุทธรมภพปราสาทชื่อว่าธรรมโมจยะ อันเทพซึ่งอยู่ใน
ระดับเดียวกัน (สภาพเทพะเทพที่อยู่ในฝ่ายเดียวกันหรือหมายถึง
ถึงคณะของพระโพธิสัตว์) และพระโพธิสัตว์ทั้งหมดผู้มียศยิ่งใหญ่ 11

ความคิดได้เกิดมีแก่เหล่าเทพและพระโพธิสัตว์ ผู้เข้าไป
ในปราสาทนั้นว่า ตระกูลไหนในบรรดาตระกูลที่ดีของชน ทั้ง
หลายจะเป็นที่เหมาะสำหรับพระโพธิสัตว์จะไปอุบัติ มารดา
และบิดาในตระกูลไหนจะเป็นผู้มีความบริสุทธิ์ (มีคุณสมบัติต้อง
ตามที่ระบุดีกรรม) 3

กษัตริย์พระองค์ใด เป็นราชตระกูล เป็นผู้ใหญ่ก็พากัน
ตรวจสอบไปทั่วชมพูทวีป ก็พบว่าทั้งหมดที่รู้มาล้วนแต่มีข้อบก
พร่องด้วยกันทั้งสิ้น แล้วก็เล็งเห็นว่าสหายสกุลไม่มีข้อบกพร่อง 3

พระเจ้าศุภวิงทนะ ประสูติในราชตระกูล อันเป็นราชวงศ์
ที่ปกครองแคว้นดิน เป็นผู้มีตระกูลดี ตระกูลของพระองค์มีมั่งคั่ง
กว้างขวาง ไม่สับสนวุ่นวาย เปี่ยมไปด้วยคารวธรรมและประ
ชาชนผู้ทรงธรรม 4

ชนทั้งหลายเหล่านี้ ในพระนครกิลพัสดุ์ ทั้งหมดมีธรรม
อันหมดจดดีเป็นที่อาศัย ประกอบด้วยธรรม นิवासสถานมีพระ
องค์ประสูติในนครกิลพัสดุ์ ประดิษฐานประคองแต่งตั้งด้วยพระ
อุบาย อารามและวิหาร 5

ชนทั้งปวง มีกำลังมากตั้งข้างสาร มีฝ่ามือกว้าง มีรัศมี

9 อย่าง จบการศึกษาสุดยอดด้านวิชาชั้นสูง แต่ก็ทำได้เบียด

เขียนใครอื่นเพื่อต้องการชีวิตไม่||6||

มเหสีของพระเจ้าศกุธโธณะ เป็นสตรีที่เลอ

เลิศสุดในบรรดาสตรีเป็นพัน ๆ นาง เป็นภรรยาหมั้นใจ

งดงามราวกับภาพมายาซึ่งเนรมิตขึ้น ทรงมีพระนาม

ว่ามายาเทวี||7||

พระนางมีพระรูปร่างยิ่งราวกับเทพกษัตริย์ มี

รูปร่างได้สัดส่วน งดงามและปราศจากมลทิน ผู้คนไม่

ว่าเทพหรือมนุษย์เมื่อได้เห็นพระนางแล้วก็เคลิบเคลิ้ม

หลงใหลไม่รู้จักอ้อม||8||

พระนางไม่เป็นคนเจ้าราคะ ไม่เป็นคนเจ้า

โทษแต่เป็นคนสุภาพ อ่อนหวาน ซื่อตรง และมีวาจา

ไพเราะ||

พระนางไม่เป็นคนโหดร้าย ไม่เป็นคนหยาบคาย แต่เป็น

คนอ่อนโยน มีใบหน้ายิ้มแย้ม ปราศจาก

อาการที่น่ากลัวขมวด||9||

พระนางเป็นคนมีหิริ (หิริ) มีอัชฌาปยะ

(โอดครวญ) เป็นหญิงประพฤติธรรม ไม่มีมานะ ไม่

แข็งกระด้าง ไม่มักมากในกามารมณ์ ไม่มีนิสัยอิจฉา

ริษยา ไม่มีนิสัยโอ้อวด ไม่มีมายา บำเพ็ญตบะ

อยู่เบื้องนิกาย พร้อมทั้งมีใจประกอบด้วยเมตตา||10||

พระนางเป็นคนเห็นกรรม (ผลของกรรมดี

และโทษของกรรมชั่ว) เว้นจากการกระทำที่ผิด ตั้ง

มั่นในคำสัตย์ สำรวมกายและใจด้วยดี ขอบข่ายของ

ข้อเสียประจำสตรีใดจะพึงมี นับว่า นางทรมานข้อเสีย

สักอย่างหนึ่งอย่างใดไม่||11||

ไม่มีสตรีใดไม่ว่าในมนุษยโลก คันธรรพโลก

หรือเทวโลกจะเทียมเท่าพระนางมายาเทวี นางเป็น
สตรีผู้เหมาะสมที่จะเป็นพระขนิษฐาของพระมหารishi||12||

นางได้บำเพ็ญบารมี ได้เป็นพระมารดาของ
พระโพธิสัตว์มาตลอด 500 ชาติ ทำนองเดียวกัน

พระเจ้าศุภโรทนะก็ได้เป็นพระบิดามาตลอด 500 ชาติ
เหมือนกัน เพราะเหตุที่มีคนตั้งทักกล่าวถึง พระนางจึง
เหมาะสมที่จะเป็นพระมารดาของพระโพธิสัตว์||13||

พระนางบำเพ็ญพรตตั้งกับดาบสินี ถือพรต
อย่างสม่ำเสมอ เป็นหญิงที่ประพฤติธรรม พระนางยัง
ได้รับพรจากพระเจ้าศุภโรทนะ ซึ่งทรงมีพระบรม
ราชานุญาตว่า "เธอจงอย่าเสเพลมาตลอด
เดือน"||14||

พระนางไม่ว่าจะทรงยืนยืน ประทับ ทรง
พระไสยาสน์และจะทรงงาน ณ ที่ใด ที่นั่น ก็มีส่วน
แห่งความเป็นเทพของพระนางส่องสว่างจ้าไป ด้วย
รัศมีที่สำเร็จมาแต่กุศลกรรมของพระนาง||15||

ไม่ว่าเทพ ไม่ว่าอสูรหรือไม่ว่ามนุษย์ ไม่
อาจจะจ้องพระนางด้วยราคะจิตได้ เทพ อสูรและมนุษย์
เหล่านี้มักปวง ย่อมเห็นพระนางซึ่งเพียบพร้อมด้วยคุณ
อันประเสริฐอันน่าปรารถนาใน(ทุก)อิริยาบถ ว่าเป็น
เหมือนมารดาและธิดา(ของตน)||16||

ราชตระกูลอันไพศาล ย่อมเจริญเพราะเหตุ
คือกุศลกรรม ของพระนางมายาเทวี แม้ประเทศราชก็
ไม่คิดต่อต้าน เกียรติยศย่อมเจริญในพระเจ้าศุภโรทนะ

ผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินยิ่งขึ้น||17|| *

พระนางมาया เป็นดังภักษะอันคู่ควร (แก่พระเจ้า
ศุภโรทนะ) รุ่งเรืองอย่างยิ่งเหมือนกับสัตว์ผู้ประเสริฐ
(อื่น ๆ) จงมองดูพระนางซึ่งมีคุณมากยิ่งเพียงนี้
พระนางมีพระทัยประกอบด้วยเมตตากรุณาและ (เหมาะสม
ที่จะ) เป็นพระชนนี||18||

ไม่มีสัตว์อื่นใด ในชมพูทวีป ซึ่งจะสามารถ
ทรง (อุ้มท้อง) พระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์**
เว้นไว้แต่พระเทวีผู้ประกอบด้วยคุณอันยิ่ง

* มิตรแปลว่า

Through the influence of the good
actions of Māyādevī the large royal
family was everywhere thriving, nay
even territorial chiefs were thriving
through the noble deeds and renown of
the King

ดูใน Lal.V.trsl., p. 48.

แสง มนวิฑูร แปลว่า

ราชตระกูลอันไพศาล ย่อมเจริญด้วยเหตุแห่งคุณกรรม
(กรรมดีงาม) ของพระนางมาयाเทวี แม้ประเทศราช
ก็ไม่กำเริบ เกียรติและยศย่อมเจริญ ในพระเจ้า
แผ่นดิน

ดูใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตร : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า 519.

** แสง มนวิฑูร แปลว่า

ในชมพูทวีป ไม่มีหญิงอื่น ที่สามารถรองรับพระเจ้าอยู่

และมีกำลังดุจช้างสารตั้งพัน||19||
 เหล่าเทพบุตร ผู้ใหญ่และพระโพธิสัตว์ ผู้
 ปรีชาญาณกว้างขวาง ทั้งหมดเหล่า ทั้ง: ย่อมยกย่องพระ
 นางมาया ซึ่งอยู่ในสกุลศากยะ อันน่าเพิลิดเพิลิน
 (เพราะเห็น)ผู้คิดว่า เป็นผู้เหมาะสมที่จะเป็นพระ
 ชนินิ||20||

ห้าวได้ เว้นไว้แต่พระนางมาया ผู้ประกอด้วยคุณสมบัติ
 อย่างยิ่ง มีกำลังถึงหมื่นช้างสาร||

ดูใน แสง มณีวิฑูร. ลลิตวิฑูร : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า 519.
 มิตรแปลว่า

In the whole circuit of Jambu, there was
 not another woman who could bear the weight
 of the noblest of mortals; she was a goddess
 of the highest merit, endowed with the might
 of a thousand times ten elephants.

สันนิษฐานว่าแสง มณีวิฑูร แปล นโรตตมะ นิด ในปริบทนี้ น่าจะระบุถึงพระโพธิสัตว์
 มากกว่าพระเจ้าศกโธณะ

อถยายที่ 4

ชื่อว่ากรรมมาโลกมชประวารต

[43] **คุณกริกษุ์ทั้งหลาย** พระโพธิสัตว์ครั้งได้ตรวจดูตระกูล ที่จะเงี้ยวไปอุบัติแล้ว เสด็จขึ้นสู่หาวิมาน ชื่อว่าอุจจวัทซึ่งยาวและกว้าง 64 โยชน์ในสวรรค์ชั้นดุสิต ซึ่งเป็นสถานที่ พระองค์ประทับแสดงธรรมแก่เหล่าเทพชั้นดุสิตโดยปรกติ ครั้นขึ้นไปแล้ว ก็ตรัสเรียกเทพบุตรชั้น ดุสิตมาว่า ผู้เจริญทั้งหลาย จงประชุมกัน ท่านทั้งหลายจักได้สดับธรรมจากพระโพธิสัตว์เป็นครั้งสุดท้าย สิ่งที่ได้ฟังนี้ เป็นอนุศาสนีที่ให้ระลึกถึงธรรมและการปฏิบัติธรรม ซึ่งมีชื่อว่า อากาวัปรอยค นัยว่าเหล่าทวยเทพชั้นดุสิตทั้งปวง ครั้นได้ฟังพระดำรัสนั้นแล้ว ก็พากันมาประชุมวินิมมานันท์พร้อม ทั้งเหล่านางอัปสร

[44] พื้นที่แห่งโลกธาตุซึ่งกว้างถึงมหาสมุทรทั้ง 4 กลายเป็นเขตมณฑลซึ่งพระโพธิสัตว์ อยู่แล้ว โลกธาตุดังกล่าวนี้มีวิจิตร น่าดูชม ประดับอย่างดี งดงามยิ่งจนกระทั่งเหล่าทวยเทพชั้น กามาพจรและรูปาพจร เกิดความรู้สึกว้ากพของตนเมื่อเทียบไปก็เท่ากับป่าช้าเท่านั้นเอง

[45] พระโพธิสัตว์ประทับนั่งบนสิงหาสน์ซึ่งสำเร็จแต่มีสนุนย์วิบากของตน ซึ่งสิงหาสน์ กี่ก้าขึ้นด้วยด้วยมณีรัตนะจำนวนมาก ประดับประดาพร้อมสรรพโดยการกระจายดอกไม้จำนวนมาก กลิ่นหอมของดอกไม้ทิพย์ตลบไปทั่วอาณาบริเวณ ทว่าทั้งสิงหาสน์แผ่ช้านออกมาด้วยกลิ่นอันประเสริฐ จากยางไม้จำนวนมาก ชจรก้าหายไปด้วยกลิ่นดอกไม้อันเป็นทิพย์หลากสี รุ่งเรืองด้วยเดชแห่งรัศมี ตั้งแสงซึ่งช้านมาแต่รัตนะจำนวนมาก กั้นไว้ด้วยข่ายรัตนะจำนวนมาก มีข่ายกระดิ่งจำนวนมาก ส่งเสียงกังวานเมื่อต้องลมโบก มีเสียงดังอุโฆษมาแต่ระฆังแก้วจำนวนมากหลายแสง มีการชิงตาข่าย ทำด้วยรัตนะตั้งหลายแสงไว้ประดับ ส่องสว่างไปด้วยกลุ่มรัตนะตั้งแสง ทยอยก้อยไปด้วยกิมผ้าตั้ง แสง ประดับประดาพร้อมสรรพด้วยพวงมาลัยก้าเป็นผืนผ้าตั้งแสง มีนางอัปสรหลายแสงรำ วัช ร้อง ผสานเสียง มีผู้พรรณาคณด้วยคำพรรณาดังหลายแสง มีท้าวโลกบาลตั้งหลายแสงดูแลรักษา มี ท้าวศักดิ์ตั้งหลายแสงมอบน้อมนมัสการ มีพระพรหมตั้งหลายแสงประณมมืออภิวาท มีพระโพธิสัตว์ หลายแสงโกฏิษยุดกย่องชมเชย สร้างขึ้นมาได้ด้วยผลวิบากแห่งกองบุญกิริยาวิ มี มาดลลดแสงโกฏิ ษยุดกัลป์นับจำนวนไม่ได้

คุณกริกษุ์ทั้งหลาย พระโพธิสัตว์ครั้งประทับนั่งบนสิงหาสน์อันประกอบด้วยคุณสมบัติเช่นนี้

แล้ว ได้เรียกหมู่เทพหมู่ใหญ่ตั้งกล่าวขึ้นมาว่า ดูกรท่านผู้มีรทกข์ ขอท่านทั้งหลาย จงมองดูกายของ พระโพธิสัตว์ซึ่งประดับประดาด้วยลักษณะแห่งบุญตั้งร้อย จงมองดู พระโพธิสัตว์ซึ่งนับจำนวนไม่ได้ ค่ายวนก็ไม่ได้ พ้นการนับในภิกษัง 10 ทั้งกสิบุตรนา ทักขิน บัศจิมและอุดร ช้างบนโดยรอบ พระโพธิสัตว์เหล่านั้น สถิตอยู่ในคฤตมพอันประเสริฐ ตั้งหน้ามองดูพที่พระโพธิสัตว์จะไปอุบัติ มีหมู่ เทพแวดล้อม ประกาศธรรมมาโลกมฺช แสดงคราวที่จะจุติ อันจะทำให้เหล่าเทพรื่นเริงใจ หมู่ เทพทั้งหมดนั้น ได้มองเห็นพระโพธิสัตว์เหล่านั้น ตามสถานที่ที่พระโพธิสัตว์สถิตอยู่ ครั้นมองเห็น แล้ว ก็ประคองอัญชลี ไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วเหล่าทวยเทพก็เปล่งอุทานอย่างนี้ว่า ที่ สถิตของ พระโพธิสัตว์นี้ไม่อาจคำนวณได้ด้วยใจ ทำได้ก็แล่มองเท่านั้น*

* สันสกฤตว่า "สาธ อจินตฺยมิท โพธิสฺตฺตฺวาธิสฺถานํ ยตฺร หิ นาม วย วุยวโลภิตมาตุ เรณฺยงโต โพธิสฺตฺตฺวานุ ปศฺยาม อิติ || "

แสง มนวิฑูร แปลว่า "สาธ การอธิษฐาน (การตั้งใจ) ของพระโพธิสัตว์นี้ เห็น อัจฉาโดย ซึ่งเราทั้งหลายก็ได้แต่เพียงมองเห็นเท่านั้นเอง"

ดูใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตรระ : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า 521.

มิตระแปลว่า "Amen, inconceivably wonderful is the presence of the Bodhisattva, by whose fiat we have just beholden these Bodhisattvas"

ดูใน Lal.V.tr.s., p. 56.

ผู้วิจัยเห็นว่า อธิษฐาน น่าจะเป็นสภาวะที่ เพราะผู้พูดประโยคดังกล่าวคือเหล่าทวย เทพ ซึ่งมองไปยังคฤตมพซึ่งเป็นสถานที่สถิตของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย

ประโยคข้างต้น แปลเก็บความ วุยวโลภิตมาตุเรณ เณยงโต โพธิสฺตฺตฺวานุ ปศฺยาม โดยพยัญชนะว่า "เราทั้งหลายไปอยู่ ดูอยู่พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย(ได้) ก็ด้วยเหตุสักว่าแลดู (เท่านั้น)"

* ตามรูปศัพท์แยกเป็น ธรรม+โลก+ มฺช แปลว่า ทางแห่งแสงสว่างไปสู่ธรรม (BHSGD. II: 281) มิตระแปลว่า "the initiatory lights of religion"

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า คำว่า "ธรรม" ที่ใช้ในบริบทนี้ น่าจะมุ่งถึงความหลุดพ้นจากทุกข์

ที่จะยุติ เป็นเครื่องทำให้เหล่าเทพรื่นเริงใจ เป็นสิ่งที่เหล่าพระโพธิสัตว์ (ก่อน ๆ) เคยตรัสแก่เหล่าเทพบุตรเหล่านั้น ท่านสหายทั้งหลาย ธรรมาโลกมุขนี้ มีอยู่ 108 ประเภท ซึ่งทุกครั้งที่พระโพธิสัตว์จะยุติก็จะต้องแสดงในเทพบรรษัท

ธรรมาโลกมุขทั้ง 108 เป็นไฉน? ธรรมาโลกมุขทั้ง 108 มีดังต่อไปนี้
สหายท่าน*

1. สรัทธา เป็นธรรมาโลกมุขเป็นไปเพื่อความมีอริยาศัยไม่เสื่อมถอย
2. ปรสาทะ (ความเลื่อมใส) เป็นธรรมาโลกมุขเป็นไปเพื่อให้จิตที่ขุ่นมัวได้ผ่องใสขึ้น

II: 281) มิตระแปลว่า "the initiatory lights of religion"

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า คำว่า "ธรรม" ที่ใช้ในประโยคนี้น่าจะมุ่งถึงความหลุดพ้นจากทุกข์ซึ่งเป็นจุดหมายของการปฏิบัติตามคำสั่งสอนในพุทธศาสนา

การที่พระโพธิสัตว์ แสดงธรรมาโลกมุขแก่เววยเทพ ก็เพื่อเป็นแนวทางให้เววยเทพประพฤติตามอย่างเพื่อหลุดพ้น ธรรมาโลกมุขแต่ละข้อล้วนแต่ให้สำเร็จผลอย่างใดอย่างหนึ่งในทางที่ดีทั้งสิ้น เช่น ปราโมทย์ เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อปรสิทธิ (ความสำเร็จดังประสงค์) ปรสิทธิคือ ผล ส่วนปราโมทย์คือทางที่จะไปสู่ผลนั้น

* คำว่า มาริส มักแปลกันว่า ท่านผู้บริบูรณ์ คามอรรถาธิบายของพระพุทธรโฆสะ
ดูใน PTSD., p. 530; DPL., p. 224.

คำว่า "มารุชา" (บาลีเป็น มาริสสา) ในที่นี้ แปลว่า "ท่านผู้เช่นกันด้วยเรา" (สหาย) ตรงกับบาลีว่า มาทิส (ผู้เช่นกันด้วยเรา) แต่ พจนานุกรมของเดวิดส์และสเตเดอ์แปลว่า "Sir, Sirs" ผู้วิจัยแปลเป็นสำนวนไทยว่า "คุณสหาย, สหาย, หรือ "เพื่อนเอ๋ย" มากกว่า

เฮดเจอร์สันให้คำแปลไว้ (BHSCD. II : 431) 2 อย่างคือ friend(s), และ Good sir(s)!.
และ

20. อนาคตปรตยเวทษา (การพิจารณาเห็นภาวะเป็นอนาคตมา) เป็นธรรมมาโลกมุข เป็นไปเพื่อไม่ให้จิต (อาตม) ยึดมั่นในสิ่งที่ไม่เป็นตัวเป็นตน
21. ศานตปรตยเวทษา (การพิจารณาเห็นภาวะที่สงบ) เป็นธรรมมาโลกมุข เป็นไปเพื่อการไม่ทอดทิ้งความสงบ
22. หรี (หิริ) เป็นธรรมมาโลกมุข เป็นไปเพื่อความสงบภายในจิต (อาตม)
23. อปัตราปยะ (โศตตปยะ) เป็นธรรมมาโลกมุข เป็นไปเพื่อความสงบแห่งกายภายนอก
24. สัตยะ เป็นธรรมมาโลกมุข เป็นไปเพื่อการไม่แก้งกล่าวให้คลาดเคลื่อน (บิดเบือน ต่อท้าวดาและมนุษย์)
25. ภูตยะ (ภาวะที่หรีหรือเป็น=ความจริง) * เป็นไปเพื่อการไม่แก้งกล่าวให้คลาดเคลื่อน ต่อตนเอง
26. การประพฤติธรรม เป็นธรรมมาโลกมุข เป็นไปเพื่อยึดธรรมเป็นที่พึ่ง
27. การถึงไตรสรณะ เป็นธรรมมาโลกมุข เป็นไปเพื่อก้าวล่วงเวทษา 3
28. กฤตชยุตตา (กตัญญุตตา) เป็นธรรมมาโลกมุข เป็นไปเพื่อไม่ให้กุศลมูลที่ผู้ปฏิบัติกระทำแก่ตน ได้สูญสิ้นไป**

* ดูจากปริบทข้างต้น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า สัตยะ คือความจริงใจต่อผู้อื่น ส่วน ภูต คือความจริงใจต่อตนเอง

เอ็ดเจอร์ตัน เก็บคำว่า ภูต ไว้ (BHSGD. II: 410) แต่ไม่ได้อธิบายว่าแตกต่างจาก สัตยะ อย่างไร ทั้ง 2 คำ ใช้คู่กันก็มี เช่น สัตยะวาทิ ภูตวาทิ ใน Jbh. 23.21 (อ้างถึงใน BHSGD. II: 410)

มิตระ แปลว่า "the light of matter, bhūta, which exists for the suppression of all disputes regarding the soul"

ดูใน Lal.V.trs., pp. 57-58.

แสง มณีวัฑูร แปลว่า "ภูตยะ ความเป็นจริง เป็นธรรมมาโลกมุข เป็นไปเพื่อพูดไม่ผิดแก่ตน (ไม่หลอกตัวเอง)"

ดูใน แสง มณีวัฑูร, ลลิตวิสตรระ : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า 523.

** สันสกฤตว่า "กฤตกุศลมูลาวิปริณาสาย" แยกเป็น กฤต + กุศลมูล + วิปริณาสาย

29. กฤตเวทิตา (กตเวทิตา) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อความรำลึกถึงผู้อื่นด้วย
ความเคารพ
30. อาตมชัญดา (อัตตัญญา) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อให้รู้จักตนเอง
31. สัตตวชัญดา (จากบาลี ปริสัจญตา หรือ ปุจฉัจญตา ?) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไป
เพื่อช่วยปลดเปลื้องทุกข์แก่สัตว์อื่น
32. ธรรมชัญดา (ธัมมัญญา) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
33. กาลชัญดา (กาลัญญา) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อให้ทราบชะไม่เป็นโมฆะ
34. ความเป็นผู้จัดมาณะ (นิหิตมานตา) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อความบริบูรณ์แห่ง
ชญาน
35. ความเป็นผู้มีจิตไม่ถูกขัดขวาง (อัปรัททิหิตตา) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อตาม
รักษาตนเองและผู้อื่น
36. การไม่เข้าไปผูกโกรธ เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อหลีกเลี่ยงการกระทำที่ไม่
เหมาะสม
37. อธิมุกติ (อธิมุตติ)* เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อกำจัดสิ่งสงสัยอย่างถึงเชิง
38. อสุปรัตตยเวกขา (อสุปัจจุเวกขณะ) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อละกรรมราละ

คำว่า อธิปริณาศาย แปลว่า เพื่อความไม่พินาศ, เพื่อความไม่สูญไป
ปริบทข้างต้น น่าจะมีความหมายว่า "เพื่อไม่ให้หลงลืมกุศลมูลที่ผู้อื่นได้กระทำแก่ตน"
หรือหากจะดึงความหมายเข้ามา ก็อาจจะแปลว่า "เพื่อครองสติให้สำนึกต่อกุศลมูลที่ผู้อื่นกระทำแก่
ตน" หมายความว่า ไม่ให้สติสูญไป

* มิตรระแปลอธิมุกติว่า (The light of final liberation) ซึ่งคงสันนิษฐาน
เอาว่าอธิมุกติ ในที่นี้ คือ นิมุกติ (นิมุตติ) อันหมายถึงความหลุดพ้น

ดูใน Lal.V.tr.s., p. 58.

อธิมุตติ หรือ อธิมุกติ ในที่นี้ น่าจะหมายถึงความโน้มเอียงไปทาง, ความตั้งใจ,
มากกว่า เพราะเป็นภาคปฏิบัติที่จะเป็นไปเพื่อกำจัดความสงสัย

เอ็ดเจอร์ตัน แปลว่า "strong inclination, attachment, earnest etc."

39. อัพยาบาท เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อละพยาบาทวิตก
40. อโมหะ เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อกำจัดความไม่รู้ทั้งปวง
41. ธรรมารติกตา (ธัมมัตติกตา = ความเห็นผู้ตั้งอยู่ในประโยชน์คือธรรม ?) เป็น
ธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อยึดประโยชน์ (คือธรรม) ให้ที่พึ่ง
42. ธรรมกามตา เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อบริโภคธรรมสูง ๆ ขึ้นไป*

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดูใน BHSGD.II: 14; PTSD., p. 29; DPL., p. 13.

* สันสกฤตว่า "โลกปรดิสมุภาย" ตามรูปศัพท์แปลว่า เพื่อให้ได้เฉพาะซึ่งโลก
มิตระ แปลว่า "which secures ascent to higher spheres."

ดูใน Lal.V.trs., p. 58.

ข้างต้น ผู้วิจัยแปลตามสำนวนของมิตระ

- 43. ศรัทธาประเพณี (ศรัทธาประเพณี หรือ ศรัทธาประเพณี) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อ
ให้รู้จักใช้ปัญญาโดยแยบคาย
- 44. สัมยักระยาคะ (สัมมาวายามะ) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อสั่งมาปฏิบัติ
- [49] 45. นามรูปปริชญา (นามรูปปริชญา) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อก้าวล่วงความ
ข้องในสิ่งทั้งปวง
- 46. การถอนภิกขุอื่นเป็นเหตุ เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อให้ได้วิทยาวิมุกติ*
- 47. การละความโกรธและประติฆะเป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อไม่ให้หมั่นจิตใจ
ขึ้นเมื่อมีผู้ยกย่องหรือโหมโหร้ายเมื่อมีผู้สรรเสริญ
- 48. ความเป็นผู้ชำนาญในชั้นธ เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อกำหนดรู้ทุกข์
- 49. ความเป็นผู้สม่ำเสมอในการพิจารณาโดยความเห็นธาตุ เป็นธรรมาโลกมฺข
เป็นไปเพื่อละสะกัฏ
- 50. ความอดทนไม่ให้กเลสเกิดขึ้นอีก เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อทำพระนิพพาน
ให้แจ้ง
- 51. การควบคุมอายตนะ เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อบรรลภาวะนา
- 52. การอดทนโดยไม่ให้กเลสเกิดขึ้น เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อทำให้แจ้ง
นิโรธ
- 53. กายคตานุสมถติ (กายคตานุสติ) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อความสังัดทางกาย
- 54. เวทนามคตานุสมถติ (เวทนามคตานุสติ) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อความ
สงบระงับความรู้สึกทั้งปวง
- 55. จิตตคตานุสมถติ (จิตตคตานุสติ) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อพิจารณาจิตอัน
เปรียบเหมือนมมายา
- 56. ธรรมาคตานุสมถติ (ธรรมาคตานุสติ) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อรู้สิ่งที่ยัง

* สันสกฤตว่า "วิทยาวิมุกติปุรติลมายา"
สันนิษฐานว่า คำดังกล่าวนี้ เทียบผิด ที่จริงควรเป็น วิทยาวิมุกติปุรติลมายา มาก

ไม่รู้

57. สัมยกัประหาณ 4 (สัมยกัปะธาน 4) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อละออกสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว และเพื่อความบริบูรณ์แห่งกุศลธรรมทั้งปวง

58. กุทธิบาท 4 (อิทธิบาท 4) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อความเบาแห่งกายและจิต

อื่น

59. ศรัทธาเสถียรีย์ (สัทธาเสถียรีย์) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อความไม่พ่ายแพ้ต่อผู้

60. วิริยเสถียรีย์ (วิริยเสถียรีย์) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปให้รุ่งขึ้นในสิ่งที่ตนรู้ดีแล้ว

61. สมถติเสถียรีย์ (สติเสถียรีย์) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อทำกรรมดีให้ยิ่ง ๆ ขึ้น

62. สมาธิเสถียรีย์ (สมาธิเสถียรีย์) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อความหลุดพ้นแห่งจิต

63. ราชัญญเสถียรีย์ (ราชัญญเสถียรีย์) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อรู้ในสิ่งที่ตนพิจารณา

64. ศรัทธาพละ (สัทธาพละ) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อก้าวล่วงมารและเสนา

มาร

65. วิริยพละ (วิริยพละ) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อไม่ถอยกลับ

66. สมถติพละ (สติพละ) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อไม่ให้คุณธรรมถูกทำลายได้

67. สมาธิพละ เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อระงับวิตรกกัณฑ์ทั้งปวง

68. ปรชัญญาพละ เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อไม่ให้เป็นคนโง่เขลา

69. สมถติสัมโพธิยังคะ (สติสัมโพธิยังคังคะ) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อรู้ธรรมตาม

เป็นจริง

70. ธรรมปรวิจยสัมโพธิยังคะ (ธัมมวิจยสัมโพธิยังคังคะ) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อความบริบูรณ์แห่งธรรมทั้งปวง

71. วิริยสัมโพธิยังคะ (วิริยสัมโพธิยังคังคะ) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อความรู้ข้อธรรมอันวิจิตรชั้น

72. ปรตติสัมโพธิยังคะ (ปิตติสัมโพธิยังคังคะ) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อให้ได้สมาธิ

73. ปรคัรพธิสัมโพธิยังคะ (ปัสสัทธิสัมโพธิยังคังคะ) เป็นธรรมาโลกมฺข เป็นไปเพื่อกรรม业ที่ได้กระทำไว้แล้ว

74. สมาริสัมโพธยังคะ (สมาริสัมโพชฌงค์) เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อบรรเทาหลัก
ธรรมอันแตกต่างกันให้ได้ระดับพอเหมาะ
75. อุเปกขาสัมโพธยังคะ (อุเปกขาสัมโพชฌงค์) เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อ
รังเกียจการเกิดขึ้นในภาพทุก ๆ ชาติ
76. สัมยัคกฤทธิ (สัมมาทิฏฐิ) เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อก้าวไปตามหลักธรรม
อย่างหนักแน่น
77. สัมยัคสังกัลปะ (สัมมาสังกัปปะ) เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อละความสงสัย
ความผิดพลาดและการไม่กล้าตัดสินใจ
78. สัมยัควาจ (สัมมาวาจา) เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อรู้จักภาษาที่ใช้ แนว
ทางการใช้ภาษาเป็นประโยคที่พูดออกไปและเสียงใจ ทั้งปวง
79. สัมยัคกรรมานตะ (สัมมาสัมมัถตะ) เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อไม่มีกรรมและ
ผลแห่งกรรม (ไม่ต้องทำกรรมชั่วจึงไม่ต้องรับผลชั่ว)
- [48] 80. สัมยัคอาชีวะ (สัมมาอาชีวะ) เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อให้ยุติการแสวงหา
ทั้งปวง
81. สัมยัคควายายมะ (สัมมาควายายมะ) เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อบรรลุสิ่งที่ตรง
ข้าม
82. สัมยัคสมฤติ (สัมมาสติ) เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อให้มีผลการโดยมีสติ
83. สัมยัคสมาธิ เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อให้ได้เจตสมาธิซึ่งไม่กำเริบ
84. โพธิจิต เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อให้หวังศขของพระรัตนตรัยต้องขาดสูญ
85. อาคัย (อาสยะ) เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อไม่ปรารถนาที่ยินยาน
86. อัธยาศัย (อัชฌาสยะ) เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อให้ยึดมั่นในพระพุทธเจ้า
พระธรรมอัน (มีคุณ) ไพศาลเป็นเบื้องต้น
87. ประโยคะ (ปโยคะ=ความพยายาม) เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อความ
บริบูรณ์แห่งกุศลธรรมทั้งปวง
88. ทานมามี เป็นธรรมาโลกमुख เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์แห่งลักษณะ อสุภยัญชนะ

และพุทธเกษตร เป็นไปเพื่อเผาไหม้ความตระหนี่ประจำตัวสัตว์

89. ศีลขารมี เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อล่องพ้นขยาอันตกต่ำทั้งปวง* เพื่อแผดเผาอาการกัศิลประจำตัวสัตว์

90. กษานติขารมี (ขันติขารมี) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อละทิ้งความพยายามทั้งปวง โทษะ มานะ มถ (ความมัวเมา) ทรรปะ (ความระโธ้อวด) ทั้งปวง เพื่อแผดเผาจิตพยายามซึ่งมีประจำตัวสัตว์

91. วิริยขารมี (วิริยขารมี) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อก้าวข้ามความไม่ยินดีในกุศลธรรมทั้งปวง เพื่อแผดเผาความเกียจคร้านประจำตัวสัตว์

92. ธยานขารมี (ฌานขารมี) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อให้ชญาณและอภิชญา (อภิชญา) ทั้งปวงเกิดขึ้น เพื่อแผดเผาจิตฟุ้งซ่านของประจำตัวสัตว์

93. ปรัชญาขารมี (ปัญญาขารมี) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อละความเห็นซึ่งไปยึดอภิกขา โมหะ ตมะ อันธการ เพื่อแผดเผาปัญญาการามประจำตัวสัตว์

94. อุปายเภตสละ (อุปายโภสละ) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อให้มองเห็นอริขารมซึ่งดำเนินไปตามอุภินิสัยของสัตว์แต่ละสัตว์ และเพื่อการไม่ลุกลี้ลุกลนไปแห่งพระพุทเจ้าและพระธรรมทั้งปวง

* สันสกฤตว่า "สรฺวากุณฺหาปายสมติกรฺมาย"

แยกเป็น "สรฺว + อกุณฺห + อปาย + สมติกรฺมาย"

ศัพท์ว่า อกุณฺห ตรงกับบาลี ว่า "อกุณฺห" [คำแปลข้างต้น สันนิษฐานการเปลี่ยนแปลงความหมายจาก ไม่ใช่ชณะ > กาลไม่ควร > ไม่เหมาะสม > ต่ำช้า(?)]

มิตระ แปลวลีข้างต้นว่า: "which overcomes vicious conduct" ใน Lal.V. trs., p. 61.

แสง มนวิฑูร แปลว่า "เพื่อเว้นขยาทั้งปวงอันไม่มีกำหนดเวลา"

เอดเจอร์ตัน แปล "อักฺษ" ว่า "inopportune birth" ใน BHS.GD.II: 2 ซึ่งตรงตัวอักษร

แปลวลีข้างต้น เอาความคงได้ว่า "เพื่อล่องพ้นขยาซึ่งเมื่อไปเกิดแล้ว หาคความสุข

95. สังครทวัสตุ 4 (สังคทวัสตุ 4) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อสงเคราะห์สัตว์ เพื่อพิจารณาธรรมของผู้บรรลุสัมโพธิแล้ว

96. สัตตวปริบาท (สัตตปริบาทะ=ความแก้รอบแห่งการบำเพ็ญธรรมของสัตว์) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อความไม่เฉื่อยชาหรือไม่ตั้งมั่นเพื่อความสุข (คือความหลุดพ้น) ของจิต*

97. สัทธรรมปริคคหะ (สัทธรรมปริคคหะ) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อละกิเลสของสัตว์ทั้งปวง

98. ปุณยสัมภार (ปุณยสัมภारะ) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อช่วยให้สัตว์ทั้งปวงดำรงชีพอยู่ได้

99. ชญาณสัมภारะ (ญาณสัมภारะ) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อความบริบูรณ์แห่งผล 10 ประการ

100. สมถสัมภारะ (สมถสัมภारะ) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อให้ได้สมาธิระดับพระตถาคต

101. วิหารรณาสัมภारะ (วิปัสสนาสัมภारะ?) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อให้ได้ปรัชญาจักร

102. ประตีสังวิทวตาระ (การหยั่งลึกลงสู่ประตีสังวิท=ปฏิสมุทิตทวตาระ) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งธรรมจักร

103. ประตีสรรณวตาระ (ปฏิสรรณวตาระ) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์แห่งพุทธจักร

ไม่ได้ในทักขณะ" ซอนี่ จะทำให้ได้ความว่า หมายดังกล่าวนั้นเป็นทุกข์ หรือ เป็นสิ่งที่ตกต่ำ

สำนวนแปลของแสง มนวิฑูร น่าจะไกลไป ด้วยหมายมีกำหนดเวลาในภวเรย์จักรม

* สันสกฤตว่า อาตุมสุขานธฺยวसानายปรีเชตตํ

แยกศัพท์ เป็น อาตุมสุข+ ธนฺยวसानาย ปรีเชตตํ

ธฺยวसान แปลว่า ยึดมั่นใจ,คว้า,ปรารถนาใน (clinging to, grasping, coveting) ดูใน BHS GD. II: 16 บาลีเป็น อธิวसान ดู PTSD., p. 12; DPL., p. 22.

ปรีเชต แปลว่า ความไม่เฉื่อยชา (non lassitude) ดูใน BHS GD. II: 45.

104. ธารณีปรดิลัมพะ (การได้มาซึ่งมณฑลธารณี) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อทรงไว้ซึ่งภาษิตที่พระพทุธเจ้าทกพระองค์เคยตรัสไว้

105. ปรดิภานปรดิลัมพะ (การได้มาซึ่งปรดิภาน) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อให้ยนิศิตต่อสภานิสิตที่สัตวทั้งปวงกล่าว

106. อานุโลมิกธรรมรักษานติ (ความมอดทนในการปฏิบัติอานุโลมิกธรรม*) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่ออานุโลมตามธรรมของพระพทุธเจ้าทั้งปวง

107. ษนตปัดติกรธรรมรักษานติ (ความมอดทนเพื่อให้ได้ธรรมที่ยังไม่ได้) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อให้ได้ค้ำพยากรณ์

108. อโวารติกภูมิ (ภูมิที่ไม่มีความเปลี่ยนแปลง) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อความบริบูรณ์แห่งธรรมประจำพระพทุธเจ้าทั้งปวง

109. ภูเมรภูมิสังกรานติชฎานะ (ความรู้ในจังหวะก้าวจากภูมิตูภูมิ) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อการอภิเชกตมเองในความรู้ของพระสังกัณญ

110. อภิเชกภูมิ (ภูมิแห่งการอภิเชก) เป็นธรรมาโลกมุข เป็นไปเพื่อแสดงให้ การลงมาจากสวรรค์ชั้นดุสิต การมาอุบัติ การออกอภิเนษกรรมณ์ การบำเพ็ญกฤททิจริยา การเข้าไปใต้โคนโพธิ์พฤกษ์ การกำจัดมาร การตรัสรู้โงธิ การเทศธรรมจักร และการเสด็จดับขันธปรินิพพาน**

* อานุโลมิกธรรม หมายถึง ธรรมที่ปฏิบัติหรือธรรมที่สูงขึ้นไปตามลำดับของการปฏิบัติ
ดูรรถถาธิบายใน BHSGD.II: 96-97.

** ้นับจริง ๆ ได้ 110 ข้อ มิตรระอ้างถึงฉบับทิเบตว่ามี 109 ข้อ (ดู Lai.V. trs. p. 72) จำนวนที่ตรงตามทีพระโพธิสัตว์ระบุ คือ 108 ข้อ

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า มีบางข้อที่ดูเหมือนจะกล่าวซ้ำ ๆ กัน คือ ข้อที่ 27 ว่า มนัธรรมาโลกมุข ตูรยุปายสมติกรุมาย สัวรุตเต ใกล้เคียงกับข้อ 102 ว่า บุรติสรณาดาวโร ธรรมาโลกมุข พุทธกฤษะปริศุาโธยุ สัวรุตเต||

อีกข้อ เป็นการสันนิษฐานของมิตรระ คือ ข้อที่ 52 ว่า กายคตานุสมฤติ ธรรมาโลกั กายวิเวกตาโย สัวรุตเต|| มิตรระกล่าวว่าไม่มีในฉบับทิเบต อาจเป็นความบกพร่องของผู้คัดลอกที่

ดูกรท่านผู้มีราทกข์ ธรรมาโลกมชทั้ง 108 ข้อเหล่านี้ คือสิ่งที่พระโพธิสัตว์จะต้องแสดง
ในเทพบรรษัทเมื่อถึงคราวที่จะทรงจยติ||

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นัยว่า ครั้นเมื่อพระโพธิสัตว์แสดงธรรมาโลกปริวรรตอยู่นั้น ความคิด
อยากเพื่อบรรลุสัมมัคสัมโพธิอันยอดเยี่ยมได้เกิดมีแก่เหล่าเทพบุตร 84,000 องค์ในเทพบรรษัทนั้น^๑

ความอดทนในการจะปฏิบัติธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดได้มีแก่เทพบุตร 3 ล้าน 2 แสนองค์
เทพบุตรอีก 36 นายละ มีธรรมจักรกลมจลปราศจากธูลี ปราศจากมลทิน|| ที่ทั้งคฤนิคมพ ปกคลุมไป
ด้วยดอกไม้ทิพย์ก่องท่วมถึงเช้า||

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระโพธิสัตว์ ได้ตรัสลาถาณนี้ ในเวลานั้นเพื่อให้เกิดความบันเทิงโดย
ประมาณยิ่ง แก่เทพบรรษัทนั้นว่า

ในกาลใด บุรุษสิงหะ ผู้เป็นนายก จะเคลื่อนจากคฤนิคมพ
อันประเสริฐ ในกาลนั้น ทรงเรียกเหล่าภเวทงมาตรัส ว่า
ท่านจงปล่อยวางความประมาททั้งปวง|| 1||

ท่านผู้มีศรี ความอันหมิ่นเคียดอันเป็นทิพย์ไซ้^๒ ที่สำเร็จแล้ว
เพียงแต่คิดด้วยใจ ท่านจงฟังไว้ว่า เจริญผลที่เกิดจากกคุณกรรม
ทั้งปวง|| 2||

ด้วยเหตุนี้ ท่านทั้งหลาย จงรู้จักบุญเหตุผู้ผู้^๓ จงชว้าง
ทั้งสิ่งสิ่งสมไว้แต่ก่อนๆ ซึ่งไม่ได้ไม่งาม จงอย่าไ้สอบายอีก
อบายดังกล่าวไม่มีสุขเวทนา|| 3||

ธรรมข้อใด ที่ได้สดับจากเรา ท่านทั้งหลายจงยังความ
เคารพให้เกิดขึ้นแล้วจงปฏิบัติไปตามธรรมนั้น แล้วตัวท่าน

แปลใส่เข้าไป [ดูใน Lal.V.tr.s., p. 70 (5.).]

^๑ ตรงนี้มักจะบอกเจตนาชัดว่า ที่พระโพธิสัตว์แสดงธรรมาโลกมช นอกเหนือจะเ็น
การแสดงธรรมอ้อลาแล้วยังต้องการชักชวน ให้ผู้ฟังปรารถนาเป็นพระโพธิสัตว์ด้วย

ทั้งหลายจักประสพสุขที่เที่ยงและหาที่สุดมิได้||4||

สิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง กามเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน ไม่นิรันดร ไม่

ให้ความสำคัญ เป็นเหมือนภาพมโนภาพ พยับแดด หรือสายฟ้าซึ่ง

เกิดขึ้นชั่วประเดี๋ยวเดียว||5||

ความอึดด้วยความยินดีในกามคุณหาไม่ จะเปรียบก็

เหมือนบริโภคน้ำเค็ม แต่ความอึดย่อมมิได้ถ้าหากมีปรัชญาอัน

ประเสริฐ เป็นโลกุตตระ ปราศจากธุลี||6||

การขบร้อง การอยู่ร่วมกันนางอัปสร การเสกเมณฑ

และไม่อาจจะเปรียบเทียบได้กับปรัชญาอัน เพราะเป็นสิ่ง

ดำรงอยู่ชั่วคราว* ||7||

สหายที่ผูกมิตรไว้ดั่ง มิตรกัถ ญาติกัถ บริวารกัถ จะติด

ตามตัวบุคคลไปตลอดข้างหลังก็หาไม่ เว้นแต่กรรมที่กระทำไว้

ดีแล้ว กรรมดังกล่าวนี้ ย่อมติดตามคือย่อมไปข้างหลังเสมอ||8||

เพราะเหตุนี้ ท่านทั้งหลายจงสมัครสมานกัน มีไมตรีจิต

* สันสกฤตว่า

น ตรงฺกตฺตฺยกุลปะ สะตีติ จ กปฺสโรมิ สฺว่าสะ

อนฺโยฆมฺมมฺมกฺตา ยโถว สามายิ กามํ จ||

ประโยคดังกล่าวนี้ อาจแปลตามพยัญชนะได้หลายวิธี มิตระแปลว่า

It cannot be revaled by music, innumerable like the waves of the sea, nor by the society of damsels (for ages without number). Each of them departs when our desires are satisfied.

ดูใน Lal.V.tr.s., p. 63.

แสง มนวิทรแปลว่า

การพ้อรำ ชับลำทำเพลงซึ่งเหมือนลูกคลื่นกัถ การอยู่ร่วมด้วยนางฟ้าทั้งหลาย

ต่อกัน มีจิตมุ่งประโยชน์ต่อกัน พวกนี้ประพฤติดุกรรมเกิด ผู้
 ประพฤติสุจริตธรรม ย่อมไม่เดือดร้อน||9||
 ท่านทั้งหลาย จงรำลึกถึงพระเทวเจ้า พระธรรมและ
 ความไม่ประมาท จงยินดีในศรัทธะ ศีลและทาน สมบูรณ์ด้วย
 กษานติ (ความอดทน) และเสารัถยะ (=โสรจจะระความเสื่องยม)||10||
 ท่านทั้งหลาย จงพิจารณาธรรมเหล่านี้ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์
 เป็นอนัตตา (ไม่มีตัวไม่มีตน) โดยแยบคาย ธรรมเหล่านี้
 ประกอบกันขึ้นตามเหตุปัจจัย ไม่มีเจ้าของ อย่าพิจารณาโดย
 ใช้ความรู้ตัน ๆ * ||11||

กิตติ การเสพเมถุน ซึ่งเหมือนความใคร่ในสิ่งซึ่งเป็นธรรมนิยมเพราะเพ้อคิดไม่
 มีละอายใจ

คุณ โสภณ ภาณุรังษิ, ผลิตวิศวะ : พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, หน้า 529.

สามายี ในประโยคที่ 2 สันนิษฐานว่ามาจาก สามายะ < สมย+อ ปัจจัย(คำกริยา)+
 อิ วิภक्तिนาม เปลี่ยนแปลงไปด้วยอิทธิพลของฉัพชนิ ความหมายน่าจะมุ่งถึงดำรงอยู่ชั่วกาล
 ละมายกับคาถาก่อนๆ ซึ่งต้องการเน้นว่าทุกสิ่งไม่เที่ยงไม่ยั่งยืน

อนุโยนุยมกุกตา คงจะเป็นวิเศษชะยาย (ชานาส)

กามิ น่าจะเป็นกริยาวิเศษณ์

ถ้าแปลโดยพยัญชนะ ผู้วิจัยแปลว่า

อันว่า การขับร้องพร้อมกัน(ผสมเสียง)ด้วย อันว่ากระอยู่ร่วมกับนางอัปสร
 ทั้งหลายด้วย อันว่าบุคคลทั้งหลายที่ประกอบภารกิจซึ่งกันและกันตามความใคร่
 ด้วย อันเป็นสิ่งที่มิอยู่ประเดี๋ยวเดียวเปรียบด้วยคลื่น ย่อมเป็นอันใดหนึ่งเดียว
 อันว่าปรัชญาเป็นเช่นนั้น ย่อมเป็นก็หามิได้(ผู้ปรัปรัชญาจะเป็นอันใดหนึ่งก็หามิได้)||

* สันสกฤตว่า

กุชฌมิตฺตยมนาตฺมา นิริภูษณา โยนิโส อิมา ธรรมา|

เหตุปรตฺตยยุกฺตา วรฺตฺนเต'สฺวามิกา ชฺทาพุทธฺยา||

ฤทธิโร ๆ ที่เรามี ทำทั้งหลายจงดูฤทธิของเราอัน จงดู
แสงสว่างกว้างขวาง* และ คุณคือปัญญา ทั้งสำเร็จมาแต่

มิตรแปลว่า

Let him who constantly takes to this
religion look upon pain as impermanent
and unspiritual. Effects proceeds from
cause without a master, and is inert.

ดูใน Lal.V.tr.s., p. 64.

แสง มนวิฑูรแปลว่า

จงพิจารณาธรรมเหล่านี้คือ กุสะ อนิถยะ อนาคตมา
ด้วยปัญญาอันละเอียดลึกซึ้ง ธรรมเหล่านี้ ประกอบด้วย
เหตุและปัจจัย ไม่มีเจ้าของเป็นไปโดยบังเอิญเวลาเบาปัญญา||

ดูใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตรระ : ทุกประวัติฝ่ายฆราวาส, หน้า 529.

* สันสกฤตว่า

ยา กาลิ ฤทธิ มหฺย ปศฺยต ปฺรติภา จ ชฺฎฺยานคุณตา|

สรวศฺกกรมเหโตะ คีเลน สุรฺตม จาปฺรมาเทม||

ประโยคแรก แสง มนวิฑูรแปลว่า

ทำทั้งหลาย จงดู ฤทธิ ความไหวพริบและคุณคือ

ปัญญาของข้าพเจ้าอย่างใดอย่างหนึ่ง||

ดูใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสตรระ : ทุกประวัติฝ่ายฆราวาส, หน้า 530.

ทั้งประโยค มิตรแปลว่า

whatever wealth exists of mine, whatever splendour
whatever knowledge and merit, they all are due to good
actions, good conduct, traditional knowledge, and dis-
illusion.

กรรมดีทั้งปวงคือ ศิล ศรัทธาและอัปรมาทะ||12||

ทำทั้งหลายจงสำเหนียกตามเรา ด้วยศิล ศรัทธา
อัปรมาทะ ทาน ทมะ สังขมะเกิด สรรพมดีเป็นต้นนั้น เป็น
ไปเพื่อประโยชน์แก่สัตว์ มีแต่ส่วนดีเป็นเข้าประสงค์ (และ)
เป็นประโยชน์แก่เสมือนมิตร(สนิท)||13||

กุศลธรรมนั้น คนเราไม่อาจให้สำเร็จได้ด้วยสักแต่พูด
ทำทั้งหลายจงเริ่มปฏิบัติ พูดอย่างไร จงกระทำอย่างนั้น||14||
จงอย่ายึดคนอื่นเป็นช่อง จงพยายามด้วยตนเองด้วยความ
พากเพียรตนเองทุกเมื่อ ใคร ๆ กระทำแก่กันแล้วให้กันไม่ได้
ไม่ลงมือกระทำแล้ว ผลสำเร็จจะมีหรือ||15||

ทำทั้งหลายจงรำลึกถึงทุกข์ไร ๆ ที่เคยเสวยในกาลก่อน
มานาน การไม่หมกกลับมาสู่วิญณะ(นิพพาน) และวิราคะไว้ใช้
สิ่งบรรลุได้โดยวิธีที่ผิดแน่นอน* ||16||

สันสกฤตเป็น ปุริตภา อยู่ในรูปกวีติยาวิภักดิ์ ในที่นี้ ควรเป็นแสงสว่าง
มากกว่าประติภาณ

* สันสกฤตในบทที่ 2 เป็น

น จ นิรวฤติ วิราโค สมฤคโต วิถุข นิยโตว||

แสง มนวิฑูรแปลว่า

ผู้หยุดแล้ว (ไม่มีตัณหา) และผู้ไม่มีราคะ จะบรรลุได้โดยลำดับ ความ
ผิดจะนำเขาไปไม่ได้||

ดูใน แสง มนวิฑูร, ลลิตวิสูตร : พุทธประวัติฝ่ายมหาขยาน, หน้า 530.

เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายเมื่อได้โอกาส ได้มิตร

ปรตฺรูปเทสและฟังธรรมอันประเสริฐแล้ว จงสงบกิเลส

มีราคะเป็นต้น|| 17||

ท่านทั้งหลาย จงปราศจากมานะ มทะ ทรรปะ

มีความซื่อตรง อ่อนโยน ไม่โอ้อวดทุกเมื่อ จงมีพระ

นิพพานเป็นทางเดินมุ่งมั่นเพื่อให้รู้แจ้งมรรคเกิด|| 18||

ท่านทั้งหลาย จงกำจัดความมีดีคือโมหะอันเป็นบาป

ทั้งปวง ด้วยประทีปคือปรัชญา จงทำลายข่ายแห่งโทษ

พร้อมทั้งอันสืบด้วยวัชระคือชฎาน|| 19||

เราจะพึงกล่าวธรรม ซึ่งประกอบด้วยประโยชน์แก่

ท่านทั้งหลายมากมายไปทำไมเล่า ถ้าท่านทั้งหลายไม่ตั้ง

อยู่ในธรรมนั้น ขออันศรายอย่าได้มีแก่ธรรมในทีนี้|| 20||

เราจะพึงบรรลุโพธิ์อันใด ก็พึงไปปรยธรรมอันเป็น

ทางถึงอมฤตธรรมอันนั้น ท่านทั้งหลาย จงมีจิตหมกจด

เข้าไปหาเพื่อฟังธรรมอันประเสริฐเกิด|| 21||

อรรถาธิบายที่ 4 ชื่อว่าภรรมาโลกมุขประวารรัต ในลลิตวิสตระอันเป็นสิริมีด้วยประการฉะนี้||

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มิตรระแปลว่า

Cessation and dispassion are difficult of attainment

and the world is eternally false.

ดูใน Lal.V.tr.s., p. 61.

สำนวนแปลข้างต้น ผู้วิจัยแปล สมณคโธ เป็นกรรมวาจา

ภาคผนวก ค

อธิบายศัพท์ว่า กกุจฺจนฺตา

คำว่า กกุจฺจนฺตา ที่มีในลลิตวิสตระ ตรงกับที่ใช้ในภาษาสันสกฤตว่า กกุตฺสฺยา ภาษาบาลี
มีชื่อว่า กกุสฺยา เป็นพระนามของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอดีต

คัมภีร์ที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤตผสมมีใช้หลายคำ เอคเจอร์ตันรวบรวมไว้ ดังนี้¹

1. กุระกุตฺสฺยา (krakutsanda) มีใช้ในมหาเวสฺต (Mv.I.2.6 etc.) คัดทวฺยหะ
(Gv.279.26) (อารยะ)มฤตฺศรีมฺล็กัลปะ (Mmk.66.27, 426.9)

2. กกุจฺจนฺตา (kakucchanda) และ กกุตฺสฺยา (kakutsanda) มีใช้ใน (มหา-)
กรรมวิมังคะและกรรมวิมังโศปเทศ (Karmav.65.7, 76.14)

3. กุระกุจฺจนฺตา (krakucchanda) มีใช้ใน มหาเวสฺตปัดติ (Mvy.90) และ

4. กกุตฺสฺยา (kakutsanda) มีใช้ในมหาเวสฺตปัดติ (Mvy.91)

คัมภีร์ที่บันทึกด้วยภาษาพระเวท มีใช้ ดังนี้²

1. กกุปฺจฺจนฺตา (kakupchanda) มีใน VS.14.9, 15.4.; MS. 2.8.2: 103.2;
2.8.7: 111.14; KS. 17.2, 6; SB.8.2.4.7: 5.2.4)

2. กกุจฺจนฺตา (kakucchanda) มีใช้ใน TS.4.3.5.1: 12.2.

คัมภีร์บาลีใช้ กกุสฺยา โดยตลอด³ พจนานุกรมของซิลเดอร์⁴ แยกศัพท์เป็น กกุ + สฺก
แต่ไม่ได้อธิบายอะไรเพิ่มเติม

¹ BHSVD. II: 196.

² อ้างถึงใน

Maurice Bloomfield A Vedic Concordance, (Cambridge : Harvard
University, 1906), p. 316.

³ เช่นใน ชุ.จ.30/564/286; ชุ.อ.32/400/521; ชุ.เงร.26/265/340; ชุ.อ.
33/31/56, 45/70. เป็นต้น

⁴ DPL., p. 174.

พจนานุกรมของเดวิดส์และชเตเดอ⁵ อธิบายเพียงว่าศัพท์บาลีว่า กกุ ตรงกับศัพท์ในสันสกฤตว่า กกุฑ หรือ กกุฑ แต่ไม่ได้อธิบายศัพท์ว่า กกุสันธุ

ภาษาบาลีว่า กกุสันธุ คงแยกมาเป็น กกุ หรือ กกุ+สันธุ คำแรกตรงกับสันสกฤต ว่า กกุฑ หรือ กกุฑ⁶ เมื่อเป็นบาลี คำว่า กกุฑ ก็กลายเป็น กกุ เปลี่ยนจากพยัญชนะการันต์มาเป็นสระการันต์ ลักษณะนี้เป็นลักษณะของบาลีและปรากฏอยู่อื่น ๆ ส่วน สันธุ ยากแก่การสันนิษฐาน ผู้วิจัยไม่พบว่ามีพจนานุกรมเล่มใดอธิบายคำนี้โดยละเอียด

ฉบับทิเบตแปล กกุสันธุ ว่า ผู้ทำลายสังสารวัฏ (Destroyer of Saṃsāra)⁷ ผู้แปลคงจะสันนิษฐานว่า คำว่า กกุฑ แปลว่า ยอด, เหนือ, ปลาย ถ้าใช้ในความหมายว่าเป็นกิเลสก็คงจะเป็น อวิชชา เพราะฉะนั้น กกุฑ จึงอาจหมายถึง อวิชชา ได้ ส่วน ฉนฺท (< สนฺท) ผู้วิจัยไม่พบว่าจะมีธาตุไรตรงตัวพอจะแปล ฉนฺท (สนฺท) ว่า ผู้ทำลาย ได้ ธาตุที่ใกล้เคียงเท่าที่พบคือ √สฺธิ มีความหมายว่า ขับไล่ (repel, drive off, scare away)⁸ แต่ผู้วิจัยก็ไม่พบคำนามของธาตุนี้ เป็น สนฺธุ (สนฺธุ > สนฺท) สันนิษฐานว่า ุเปลี่ยนในสำนวนของทิเบต คงจะแปลไปโดยสันนิษฐานว่ามาจากธาตุนี้

การอธิบายที่มาของพระนามข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เป็นการตีความตามความหมายในพุทธศาสนา แต่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าพระนามนี้ น่าที่จะมีผู้ตั้งให้พระองค์ โดยใช้ชื่อของวิรูปฐานนอดีตหรือไม่เช่นนั้น ชื่อดังกล่าวนี้ก็มีใช้กันพอควร ดูได้จากที่คำดังกล่าวนี้ ปรากฏทั้งในวรรณคดีบาลี สันสกฤตผสมและวรรณคดีพราหฺมณ์ แสดงว่ามีใช้คำใหม่แต่ว่าเป็นคำที่คุ้นเคยกันอยู่ไม่น้อย

⁵ PTSD., p. 173.

⁶ ApteD., p. 127; SktED., p. 193 (col.2).

⁷ อ้างถึงใน BHSGD.II: 196.

⁸ RVFPDSkt., p. 186; Lanman., p. 272 (col.2).

⁹ พระพุทธเจ้ากกุสันธุ ทรงอุบัติในตระกูลพราหฺมณ์ รายละเอียดดู DPPN.I: 470-471.

* บาลีมีอยู่ธาตุหนึ่ง แปลว่า แดกไป, สูญไป คือ ธาตุ √ธฺส (สันสกฤตเป็น √ธฺวส หรือ

ในวรรณคดีสันสกฤต มีชื่ออยู่หนึ่งใกล้เคียงคือ กกุตลภู ซึ่ง เป็นพระนัดดาของพระเจ้า
อิกษวากุ และเป็นโอรสของพระเจ้าศศากะ

การที่พระนัดดาของพระเจ้าอิกษวากุตั้งกล่าวได้พระนามเช่นนั้น เพราะทรงยืนบนหลัง
ของพระอินทร์ซึ่งจำแลงร่างเป็นวัวในระหว่างทำสงคราม¹⁰ ตำนานว่าตัวพระเจ้ายกุตสละ
คงเล่าขานกันสืบ ๆ มาแต่โบราณ วรรณคดีสันสกฤตกล่าวว่า ในยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง มีสงครามระหว่าง
เทพและอสูร เทพแพ้จึงขอความช่วยเหลือจากพระวิษณุ พระวิษณุจึงแนะนำให้ไปขอความช่วยเหลือจาก
พระเจ้าปรัมชณะ พระเจ้าปรัมชณะรับปากจะช่วยเหลือแต่มีข้อแม้ว่าพระอินทร์ต้องจำแลงร่างเป็นวัว
ให้พระองค์ได้อาศัยเป็นพาหนะในการรบ¹¹

ดูใน Lanman., p. 178 (col.2); SktED., p. 452 (col.1); AptED.,
p. 276 (col.2).

หากจะวิวัฒนาการไปจากธาตุนี้ ก็คงเป็น กกุตสนฺธึ ล > กกุตสนฺธึ ล > กกุตสนฺธึ ล > กกุตสนฺธึ
> กกุตสนฺธ

อีกธาตุหนึ่ง ที่น่าเป็นไปได้คือ / ทา (เท) ลกฺท ก้อาจหมายถึงผู้มอบให้ ในกรณีนี้ กกุท
ก็แปลให้มีความหมายดีว่า "ส่วนที่เป็นยอดคือพระอินทพร" หมายความว่า เป็นผู้มอบวิบัติสุขให้ หรือ
ตั้งวิเคราะห์ตามปัจจัยกิดที่ว่า สํ สฺยฺย วิมฺตฺติลฺลํ ททาคฺติ สฺยฺยํ ปัจจัยที่ลงท้ายนี้ คือ กฺวิป เมื่อลง
แล้วลบ เพราะปัจจัยนี้ เป็นหน่วยคำศูนย์คือไม่ปรากฏรูป (Zero Morpheme)

ส่วน กกุท แปลว่า สิ่งที่เป็นยอด (คือพระอินทพร) ก็เพราะ กกุท แปลว่ายอด, ปลาย
หัวหน้า, สำคัญ [a peak or summit(culmen), chief, head] ดูใน AptED., p. 127
(col.1); SktED., p. 193 (col.2); PTSD., p. 173.

¹⁰ อ้างตาม SktED., p. 193 (col.2).

kakutstha, N. of a grandson of Ikṣvāku and son of Śaśāda
said to be so called because in a battle he stood on the
hump of Indra, who had been changed to a bull, according to
Rāmāyaṇa he is a son of Bhagīratha.

¹¹ เก็บความจาก Dowson, A Classical Dictionary of Hindu Mythology

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าตำนานดังกล่าวนี้ อาจมีอิทธิพลเข้ามาในพุทธศาสนา แต่พระนาม กกุตสธ ดังกล่าวคงเล่ากันมานาน ทำให้มีการสะกดชื่อพระองค์ผิดแผกไป สังเกตได้จากการ ที่วรรณคดีพุทธศาสนาที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤตผสม และคัมภีร์พระเวทสะกดคำแตกต่างกันอย่าง ที่ให้รายละเอียดข้างต้น ทางฝ่ายเดรวาหภาพลิศจะเขียนใหม่เป็น กกฺสูธ แล้วตีความไปตามแนว พุทธศาสนา

อีกแง่มุมหนึ่ง การที่พระนามนี้ มีมาตั้งแต่สมัยพระเวท น่าจะบ่งบอกได้ว่าตำนานว่าด้วย บุคคลผู้มีชื่อว่า "กกฺสูธ" ไม่ใช่เพิ่งจะมีในคัมภีร์พุทธศาสนา ดังนั้น จึงไม่ใช่เพิ่งบังเกิดไปไม่ได้ หากจะมีผู้ตั้งพระนามพระพุทธรูปเจ้า คล้ายความวิบุรุษในวรรณคดีของชาวอารยัน และที่น่าสังเกตก็คือ คำว่า "สฺถ" (> สฺฐ หรือ สฺนฺธ) หากไม่ใช่ถูกนำไปใช้สะกด และตีความหมายแตกต่างกัน ก็คงมี พจนานุกรมบางเล่มให้ข้อมูลอย่างละเอียดไว้

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยเห็นว่า คำว่า กกฺสูธ นั้นเปลี่ยนแปลงเป็น กกฺตุ ได้ หนึ่งเพียง ท และ ตฺ ในบริบทนี้ใช้แทนกันได้ อิทธิพลหน่วยเสียงข้างเคียง ส่วน สฺฐ นั้นเพี้ยนมาจาก สฺถ (กกฺตุสฺถ > กกฺตุสฺฐ > กกฺจฺนฺฐ) ภาวศัพท์ กกฺตุสฺฐ วิวัฒนาการไปเป็น กกฺจฺนฺฐมีให้เห็นมาก เช่น ชฺคฺยฺสฺเต > ชฺคฺจฺนฺติ, วิจฺกฺตฺสฺติ > วิจฺกฺจฺนฺติ, วิจฺกฺตฺสฺยา > วิจฺกฺจฺนฺยา เป็นต้น

ส่วนที่บาลีเป็น กกฺสูธ น่าจะเป็นด้วยกระบวนาไปตีความใหม่ ถ้า กกฺ ในที่นี้ หมายถึง อวิชชา(หรือโหมะ) สฺนฺธ ก็หมายถึงผู้ทำลาย กกฺสูธ ก็คือผู้ทำลายอวิชชา กระนั้น น่าจะนำไปตีความในสมัยหลัง เดิมน่าจะ เป็น กกฺสุทฺ แล้วเปลี่ยนไปเป็น กกฺสูธ ต่อมา การเปลี่ยนแปลง ของหน่วยเสียง ท > ธ นี้ มีให้เห็นในภาษาปรากฤตด้วย¹²

ส่วนกรณี กกฺตุสฺฐ เปลี่ยนไปเป็น กกฺจฺนฺฐ ในลิลิตวิสูตร อาจจะเป็นเพราะพระเวท มีใช้ การที่พระเวทใช้ กกฺจฺนฺฐ แสดงว่าการเปลี่ยนแปลงไปเป็นพยัญชนะวรรค จ มีมานานแล้ว ไม่ใช่เพิ่งมีในระยะที่แต่งลิลิตวิสูตร ปรากฏการณที่หน่วยเสียง ตฺ + อฺสุม > จฺจ มีมานานแล้ว แห่ตเตอริจยกตัวอย่างเช่น ตฺ + ศฺรฺจฺวา = ตฺจฺจฺรฺจฺวา เป็นต้น

and Religion Geography History and Literature, p. 247 (Purāṇījaya).

¹² ปรากฏตมีกรณีพยัญชนะเปลี่ยนแปลงจาก ท > ธ เช่น ทิปฺยเต > ธิปฺยธี เป็นต้น

ดู Pischel., § 209.

การเปลี่ยนแปลง จาก กฤตฺสฺฐ เป็น กฤจฺณฺฐ จึงเป็นด้วยอิทธิพลหน่วยเสียงวรรค จ (Palatalisation) ปัญหาต่อไป ก็คือ ในคำว่า กฤตฺสฺฐ ไม่มีหน่วยเสียงใดอยู่ ณวรรค จ พอจะดึงหน่วยเสียงอื่นให้เบ้พยัญชนะดัลพะยะ

หน่วยเสียงที่กลมกลืนกันคือ ตฺ กับ ล ผู้วิจัยเห็นว่าหน่วยเสียง ส น่าจะเป็นหน่วยเสียงหลักในการดึงหน่วยเสียงอื่น ๆ ให้เบ้พยัญชนะดัลพะยะ หน่วยเสียง ส ดังกล่าวนี้ แดตเตอร์จี ให้ข้อมูลว่า ชาวอารยันบางคนออกเสียงหน่วยเสียง ส เป็น ศ มาแต่โบราณ ยกตัวอย่างเช่นในขณะที่มี วลีขุรุ กิสลย เกศร กลศ ศูกร โกศล กัศ เบ้งตัน ก็มี วลีขุรุ กิสลย เกศร กณศ สูกร โกสล กัศ ใช้ควบคู่กันไป¹³ ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่า การเปลี่ยนแปลงจาก กฤตฺสฺฐ เป็น กฤจฺณฺฐ สืบเนื่องมาจากชาวอารยันดังกล่าวนั้นกับหน่วยเสียง ศ มากกว่า ส ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้มีการกลายเสียง กฤตฺสฺฐ > กฤตฺสนฺฐ > กฤจฺสนฺฐ > กฤจฺณฺฐ

ส่วนกรณีของ กฤกฺตฺสฺฐ บ้าง กฤกฺจฺณฺฐ บ้าง กฤกฺตฺสนฺฐ บ้าง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า อาจจะเป็นข้อบกพร่องของผู้แต่ง ผู้จาร หรืออาจจะเพี้ยนสันสกฤตผิด กรณีที่เขียน กฤจฺ- เป็น กฤกฺตฺ สันนิษฐานว่า เป็นการแต่งแก้รูปสันสกฤต (Hypersanskritisation)

ศูนย์วิทยพัทยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹³ ดูรายละเอียดใน Chatterji., § 258.

ปรากฏทุกส่วนใหญ่นำใช้ ส แทน ศ ข มีภาษาอยู่ภาษาหนึ่งชื่อว่าคัถี ไร้ ทั้ง ส และ ศ ต้นฉบับที่ค้นพบมีใช้ ศ และ ส แทนกัน

ดูรายละเอียดใน Pischel., § 25, 227.

ภาคผนวก ง

นาค และ นคน

นาค และ นคน พบในอรรถาธิบายที่ 1-4 แห่งลัทธิวัชรลิวตีวีสตระในความหมายเหมือนกันคือ บุคคลหรือสัตว์ใด ๆ ที่มีพลังกำลังมาก คำใดคำหนึ่งในจำนวนทั้ง 2 คำนี้ อาจจะเปลี่ยนแปลงไป จากอีกคำหนึ่ง หรือมีฉะนั้น ก็อาจจะมีความหมายเหมือนกันมาแต่เดิม

คำว่า "นาค" ในวรรณคดีสันสกฤต พอดีแบ่งไว้ใช้ดังนี้¹

1. ในศตปถพรหมณะ มีใช้คำว่า "มหานาค" แมกโดเนลและคีท สันนิษฐานว่าใช้ในความหมายว่า "งูใหญ่" หรือ "ช้างใหญ่"
2. ปรากฏในพุกทการัยยกอุภินิษ และ โอดเรยพรหมณะ ในความหมายว่า "ช้าง"
3. ปรากฏในอาศวลายนคฤหยสูตร เรื่องราวของนาคที่ใช้ อยู่ในรูปของเทพนิยาย (mythic nāga)

ส่วน นคน มีใช้ในบทสมาสว่า "นคนชิต"² เป็นพระนามของพระเจ้าแผ่นดิน แต่ไม่มีรายละเอียดในเรื่องความเป็นมา

ในวรรณคดีป. ลี คำว่า นาค ใช้ในความหมายว่า ช้างบ้าง งูบ้าง ความหมายว่า งู ที่ใช้บ่อยคือเป็นสัตว์ในเทพนิยาย จำแลงเป็นคนได้ ส่วนความหมายว่าช้างมุ่งถึงสัตว์ที่ทรงกำลัง และอดทน³ ความหมายที่นำมาใช้แพร่หลายในหมู่ผู้ปฏิบัติในพุทธศาสนา น่าจะเป็นความอดทน คุณสมบัติข้อนี้ จะทำให้เจริญออกงามในธรรมวินัยได้ดี เพราะเหตุที่อดทนจึงทำให้ฝึกได้ง่าย ทำความดีอื่น ๆ ได้ง่าย ในฉกภิมาต อังคตตรนิกาย มีกล่าวถึงคุณสมบัติของพระพุทธเจ้ากับช้างว่า

นาคํ โว กิตฺตยิสฺสามิ น หิ อาคุํ กโรติ โส
โสรจํ อวิหิสํ จ ปาภา นาคสฺส เต ทฺวเอ||

¹ Macdonell and Keith. I: 440.

² Ibid., p. 432.

³ PTSD., p. 349. cf. DPL., p. 255.

ตโป จ พุทธมจรรย์	จรณา นาคสุส ตยาปเร
สัทธาหตุโธ มหามาโค	อุเปกฺขา เสตพฺตฺวา
สติ คีวา สิโร ปญญา	วิมฺสา ธมฺมจินฺตนา
ธมฺมกฺุฉิสมาทโป	วิเวโก ตสฺส วาถิ
โส ฃายิ อสุสาสรโธ	อชฺชตฺตฺปสมาทิโธ
เสยฺยํ สมาทิโธ นาโค	นิสิฺนฺโน ปิ สมาทิโธ
สพฺพตฺถ สํวโธ นาโค	เอสา นาคสุส สมฺปทา ⁴

ข้าพระพุทธเจ้าจักประกาศพระองค์ว่าเป็นนาคะ เพราะพระองค์ไม่กระทำความชั่ว โสรัจจะ และอิริ้งสา คือเท้าหน้าทั้งสองของช้างอย่างพระองค์ ตบะและพรหมจรรย์เป็นเท้าหลังสองข้างของช้างอย่างพระองค์ พระองค์ผู้เป็นมหานาคะ มีสัทธาเป็นมือ มือเบกขาเป็นงาขาว มีสติเป็นคอ มีปัญญาเครื่องไต่สวนพิจารณาธรรมเป็นศีรษะ มีตบธรรมเป็นก้อง มีวิเวกเป็นหาง พระองค์ทรงมีมาน ยินดีในการพิจารณาสมหายใจ ทรงมีสมาธิจิตตั้งมั่นภายในจิต เป็นช้างเชือกประเสริฐที่มีจิตตั้งมั่นด้วยดี แม้จะประทับก็มีจิตตั้งมั่น เป็นช้างเชือกประเสริฐที่สำรวมด้วยดีในทุกสถาน นี้แลคือคุณสมบัติของผู้ประเสริฐ

ในซุกทกนิกาย มีระบุว่า พระพุทธเจ้าเปรียบได้กับช้างตรงที่ ยินดีในป่าและอยู่อย่างสันโดษพระองค์เดียว เช่น

เอตํ นาคสุส นาเคน	อิสํกนฺตสฺส ทเววโน
สเมติ จิตฺตํ จิตฺเตน	ยงฺโก รมตํ วเนถิ ⁵

จิตของพญาช้างซึ่งมีงาเช่นกับงอนรทมิ์เสมอกับจิตอันประเสริฐของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐคือจิตของพระพุทธเจ้าและพญาช้างย่อม

⁴ อัง.ฉก. 22/314/387. เทียบกับ ช.จ. 30/734/373.
⁵ ช.อ. 25/100/136. เทียบกับ ช.จ. 30/733/372.

ยินดีในป่า

กล่าวโดยสรุป นาค ในวรรณคดีบาลีมักใช้เปรียบเทียบกับผู้มี

ความอดทน บำเพ็ญคุณธรรมหรือไม่ทำความชั่ว*

นอกจากมุ่งหมายว่า ช้างหรือผู้ประเลห์รู้แล้ว ยังมีความหมายอื่น ๆ อีก 2 ความหมาย

ความหมายที่ 1 หมายถึงพวงมาลัยซึ่งเป็นอมฤตย์ใช้ในรูปเทพนิยาย มีพลังและความ
แข็งแกร่งเป็นพิเศษ บางครั้งก็ใช้เป็นศัตร์กับครุฑ เช่น ที่มาในกัมมิกาย⁶ สังยุตตนิกาย⁷ พุทธางค์⁸
มิลินทปัตถะ⁹ นาคในความหมายดังกล่าวนี้ มีทพเป็นที่อยู่เรียกว่านาคาล หรือนาคพิภพ¹⁰

ความหมายที่ 2 หมายถึงต้นกากะทิง ลักษณะเด่นของต้นกากะทิงนี้ คือ ไม้เถาและมีดอก
สีแดงใหญ่¹¹

ส่วนคำว่า "นคฺ" ในสันสกฤต มีความหมายว่า "คนเปลือย" ไม่พบว่า มีใช้ในความหมาย

* พิจารณาได้จากข้อความว่า

นาโฉว ยฺถานิ วิชฺชชยฺชฺวาทิ นาโฉ วุจฺจติ หตฺถินาโฉ|| ปจฺเจกเสฏฺฐุโธ
นาโฉ|| กิการณา ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ นาโฉ|| อาคฺ น กโรตฺติ นาโฉ|| น คจฺจตฺติ
นาโฉ|| น อคฺจฺจตฺติ นาโฉ|| กถํ โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ อาคฺ น กโรตฺติ นาโฉ||
อาคฺ วุจฺจนฺติ ปาปกา อกฺสลา ธมฺมา สงฺกิลลสิกา โปนฺนพุทฺธิกา สกรา ทฺถชฺชิวาภา
ถายติ ชฺชาติชฺรามณียา||

ใน ช. จ. 30/734/273.

⁶ D. I: 54.

⁷ S. III: 240, V: 47, 63.

⁸ Bu. I: 3.

⁹ Milp., p. 23.

ใช้คู่กับครุฑ เช่นใน J. I: 64; DhA. III: 231.

¹⁰ ดู Nd¹. 448; J. III.275; DhA. IV: 14.

¹¹ ดู PTSD., p. 349

ว่า "ทรงพลัง" ในพจนานุกรม¹²

ในวรรณคดีบาลี เมื่อตรวจสอบดูในพจนานุกรมก็ไม่ปรากฏว่าใช้ คำว่า "นคฺค" ในความหมายว่า "ทรงพลัง" เช่นเดียวกัน¹³

ในวรรณคดีสันสกฤตผสม คำว่า "นคฺน" มีปรากฏใช้ว่า "ทรงพลัง" คล้ายคลึงกับ นาค ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของลัทธิทรงพลัง ด้านร่างกายคือช้าง หรือแข็งแกร่งด้านจิตใจคือผู้บำเพ็ญธรรม เอ็ดเจอร์ตันให้ความหมาย ของ นคฺน (บางครั้งให้ มหานคฺน) ว่า บุรุษผู้ยิ่งใหญ่, บุรุษผู้ทรงพลัง, และ ผู้ที่ละคู้ดผู้ทั้งหมด¹⁴ นคฺน มีใช้ในความหมายว่า คนเปลือย "เขมกสมาส" ส่วน นาค เท่าที่เอ็ดเจอร์ตันรวบรวมไว้ มีในคำสมาสในความหมายว่า งู¹⁵ ไม่พบการใช้ นาค ในความหมายว่า เปลือย

ถ้าพิจารณาข้อมูลข้างต้นทั้งหมด นคฺน กับ นาค น่าจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงทางเสียงจาก คำใดคำหนึ่งไปเป็นคำใดคำหนึ่ง การที่ นาค กับ นคฺน มีใช้ในความหมายเดียวกัน กล่าวได้ว่า

¹² สันนิษฐานจาก Apted., p. 278 col.1; SktED., p. 465 col.3.

¹³ สันนิษฐานจาก นคฺค ใน PTSD., p. 345 col.1; DPL., p. 255.

¹⁴ BHSGD.II: 289.

great man, mighty man, champion.

เท่าที่เอ็ดเจอร์ตันให้ไว้มีพบในลิลิตวิสูตรและทิวหาทางเก่านั้น

* เอ็ดเจอร์ตันให้ไว้ 2 คำ คือ นคฺนจฺรยา (บาลีเป็น นคฺคจฺรียา) และ นคฺนจฺรณ (บาลีเป็น นคฺคสมณ) สันสกฤตเป็น นคฺนจฺรมณ แปลว่า นักบวชเปลือย ดู BHSGD.II: 289.

¹⁵ ดู Ibid., p. 292.

ที่ในพจนานุกรมคือ นาคณที (nāganadī=river of the nāgas (serpent-demons), epithet of the Nairāṅjarā, given to it because nāgas lived in it.)

อีกคำหนึ่งคือ นาคมณฑลิกา (snake-charmer) ฉบับทิเบตแปลว่า "มีงูในเขมือกเก็บไว้คูล" (having a collection of snakes)

จำกัดการใช้แต่ในวรรณคดีที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤตผสม

สาเหตุของการใช้ นคน แทน นาค ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะได้รับอิทธิพลจากความเชื่อจาก กลุ่มผู้ถือนูหรือภูซางซึ่งเรียกกันว่า เป็นเผ่านาคะ

เผ่านาค มิได้มีเชื้อพันธุ์เป็นอารยัน แต่เป็นเผ่าเก่าแก่ของอินเดีย นักปราชญ์บางคน สันนิษฐานว่าบรรพบุรุษพวกนี้ผิวดำ¹⁶ พวกนี้คงกระจายกันอยู่ในทุกภาค ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ของอินเดียจะมีมาก* มีดินแดนที่เรียกว่า Nāgārjuna เป็นที่อาศัยของคนเผ่านี้ ทางตะวันออก จดพม่า ทางใต้จตุรมุมุมปูร์ ทางตะวันตกและตะวันตกเฉียงเหนือจตุรรัฐอัสสัม คำว่า นาคะ หมายถึง

¹⁶ ดู Basham, *The Wonder That Was India*, p. 319, 321 etc.

Zenaide A. Ragozin, *Vedic India*, 2nd edition, (Delhi: Munshi Ram Manohar Lal, 1961), p. 292 (Chapt. VIII : The Rigveda : Early History § 10).

* น่าจะกระจัดกระจายกันอยู่หลายภาค นับว่าพระนาคาชุนก์เป็นชนเผ่ามาจากภาค ใต้ของอินเดีย จนถึงได้สมญานามว่า "มหานาคโพธิสัตว์" แม้ชื่อชองท่านก็บ่งบอกว่าได้รับอิทธิพล ของเผ่านี้อยู่

ดู F. J. S., "Nāgārjuna", *Encyclopaedia Britannica* (Micropaedia) 8 (1989) : 481.

ทางลังกาก็มีพวกนาคอาศัยอยู่เหมือนกัน นับว่า ชนพื้นเมืองเดิมจริง ๆ ของลังกา เป็นชนเผ่า Vaedda มีอาชีพล่าสัตว์และอาศัยอยู่ตามถ้ำ ต่อมาก็มียชนเผ่าที่อพยพมาจากฝั่งทะเล Malabar พวกนี้เรียกตนเองว่า "ชนเผ่านาค" ศาสตร์อ้างอิงตำนานวิชัยของสิงหลว่า ลังกาได้รับ อิทธิพลจากอินเดียภาคเหนือมาก (พวกนาคอาจแผ่ขยายมาจากอินเดียภาคเหนือ และภาคตะวันตกเฉียงเหนือ?) เมื่อไปตั้งรกรากของลังกาก็เรียกดินแดนลังกาภาคเหนือว่านาคทวีป

ดูใน

Śāstrī, *Age of the Nandas and Mauryas*, p. 25C.

ดูเทียบใน DPPN. II: 42.

รวมชนหลายเผ่า ทั้งเผ่าเล็กเผ่าใหญ่ที่อาศัยอยู่ตามเขตพรมที่ตั้งกล่าว¹⁷

นักทวิปดังกล่าวนี้ ยังรวมอยู่ในอาณาจักรภารตวรรษด้วย รายละเอียดในเรื่องพวก
 นาคซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคต่าง ๆ ๓ ใน

John Downson, *Classical Dictionary of Hindu Mythology and
 Religion Geographical History and Literature*, (London : Trübner & Co.,
 Ludgate Hill, 1879), p. 213.

S.M.Pahadiya, *Buddhism in Malwa*, (New Delhi : K.B.Publication,
 1976), pp. 67, 69, 73-5 etc.

V.D.Mahajan, *Ancient India*, (New Delhi: S.Chand & Company,
 1978), pp. 377 ff.

มหากาพย์พิพพานสูตรกล่าวว่า บรรพชนของเผ่าโกลิยะเป็นเผ่าขนาด สกนุที่สร้างขึ้น
 เพื่อบรรจุพระสรีรังคารของพระพุทธเจ้าที่หมู่บ้านรวมครามของชาวโกลิยะ ก็ได้รับการปกป้อง
 และบูชาโดยคนในเผ่าขนาด

อ้างถึงใน

Visuddhinand Pathak, *History of Kōśala upto the Rise of
 the Mauryas*, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1963), pp. 264-265, 269.

¹⁷ ดู F.J.S., "Naga, Nāga, Nāgāland," *Encyclopaedia Britannica*
 (Micropaedia) 8 (1989) : 481-482.

ถ้าพิจารณาตามเขตพรมที่พวกนาคอาศัยและสำเนียงภาษาที่ใช้ สามารถแบ่งกลุ่ม
 พวกนาคออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ

1. กลุ่ม นาคโพโท (Nāga Bodo) อาศัยอยู่ที่เทือกเขากัจาร์ (Kachar Hills)

การนับถือของพวกนาคะมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยธรรมดาจะมีอยู่ในรูและหลายชนิด มีพิษร้าย เมื่อกัดคนแล้วถึงกับเสียชีวิตได้ อาจจะเป็นเพราะเหตุที่อยู่ในรู และคงเห็นฤทธิ์เดชซึ่งที่กัดตนเองทำให้เกิดความกลัวแล้ว ยกย่องผู้เป็นเทพเจ้า จนถึงตั้งสมมติฐานว่ารูที่อยู่คือเมืองบาดาล (บาดาลโลก หรือ นาคโลก) ซึ่งอยู่ชั้นใต้ดินลงไป และเป็นที่รวมของรูทุกชนิด รูแต่ละ

และทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองมณีปุระ

2. กลุ่มนาคิมนาคะ (Western Nāga) หมายถึงกลุ่มย่อยอีก 4 กลุ่มคือ Angamis, Kezhamas, Rengmas และ Semas

3. กลุ่มมัธยมนาคะ (Central Nāga) กลุ่มนี้ ยังแบ่งเป็นอีก 2 กลุ่มย่อยคือ กลุ่ม Aos และกลุ่ม Lhotas

4. กลุ่มนาคุกิ (Nāga-Kuki) กลุ่มนี้ คือกลุ่มที่อยู่ในรัฐมณีปุระทั้งหมด แบ่งเป็นกลุ่มอีกหลายกลุ่มได้แก่กลุ่ม Sopvot, หรือ Mao Nāgas, กลุ่ม Tangkhuls และกลุ่มย่อยอีกหลายกลุ่ม

ดู T.C.Hodson, "Nāgas," Encyclopaedia of Religion and Ethics 9 (n.d.) : 123.

เกรียร์สันให้รายชื่อเผ่าเล็กเผ่าใหญ่ทั้งหมดและวิเคราะห์ภาษาพูดใน

G.A.Grierson, Linguistic Survey of India, Vol.I, Part I, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1973), pp. 63 ff.

ข้อนำสังเกตคือ ภาษาที่เผ่านาคทุกเผ่าใช้เป็นภาษาในตระกูลทิเบต-พม่า (Tibeto-Burma) และพวกนาคเป็นส่วนในเชื้อพันธุ์อินโดมอลโดลอยด์ หมายความว่าไม่ใช่อารยันแท้ ที่ภาษาและเชื้อพันธุ์ของนาคดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่านักปราชญ์ต่าง ๆ เห็นลงรอยกัน

กรณีนักปราชญ์สันนิษฐานว่าบรรพชนของโกเลียวงศ์เริ่มชนในเผ่านาค โดยนักปราชญ์ดังกล่าวได้สันนิษฐานจากมหาปนิพพานสูตร อี.เจ.โทมัสตั้งข้อสังเกตว่า เผ่าคากยะซึ่งอยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียนั้น อาจไม่ใช่เป็นชาวอารยันแท้ การที่ชาวอินเดียสมัยพระเจ้าเป็นชาวอารยันก็ได้แปลว่า คนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียจะเป็นอารยันไปด้วย

ชนิด แม้จะ เข้าออกจากกรูต่างที่กันแต่ก็มีมาดลเป็นทีรวมกันอยู่ คนอินเดียจึงยกย่องงูว่าพญานาค
คนจีนก็ยกย่องงูเป็นพญามังกร ซึ่งอาจจะด้วยสาเหตุเดียวกัน*

เกรียร์สันอธิบายว่า ชนเผ่านาเก(นับถืองู) เป็นคนเปลือย คำว่า นาคาเขาแต่คำสันสกฤต

(ทั้งหมด?) โทมัสเห็นว่าเชื้อชาติของศากระยะไมใช่อารยัน ด้วยเหตุที่บรรพชน
ของเผ่านี้ เคยแต่งงานกันระหว่างพี่น้องกันเอง (Inter Marriage หรือ Sister-marriage)

ดูใน Thomas, The Life of Buddha, p. 23 ff.

และมีอ้างอิงถึงใน Pathak, History of Kosala, p. 250.

วินเซนต์ สมิท (Vincent Smith) กล่าวว่า เผ่ามองโกลในทิเบตกับกลุ่มชนบางกลุ่ม
(เผ่า?) ในอินเดียมีเชื้อชาติและชาติพันธุ์เหมือนกันในบางประเด็น

อ้างอิงถึงใน Pathak, History of Kosala, p. 250.

โดยธรรมชาติคนอารยันจะแต่งงานกับชนในชั้น (Class) เดียวกันและวรรณะ (Caste)
แต่จะต่างโคตรต่างปรวระ (วงศ์) กัน ประเพณีอารยันถือกันเคร่งครัด ดูใน

Basham, The Wonder That Was India, pp. 166-167.

ผู้วิจัยพบว่า การแต่งงานภายใน [Endogamy (endogamy=antas + kṛma?)] มี
ในเผ่านาคบางเผ่าด้วย ดูใน

T.C.Hodson, "Nāgas," Encyclopaedia of Religion and Ethics
9 (n.d.) : 123.

อย่างไรก็ตาม ยังต้องการข้อมูลอีกมากที่จะสรุปว่าเผ่าศากระและทิคิยะนั้น เป็นเผ่า
นาคหรือไม่ก็เป็นชนในเผ่ามองโกล หรือหากจะเป็นเผ่าอื่นที่ไม่ใช่อารยัน ชนทั้งของเผ่านี้ ก็คงได้
รับอิทธิพลอารยัน (aryanised) จนกลมกลืนกับพวกอารยันไปแล้วเมื่อถึงยุคที่พระเจ้าอสุริย์

*บาธมกล่าวว่า การนับถืองู มีทั่วโลกตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ในกลุ่มผู้ยังไม่มีอารยธรรม
เจริญรุ่งเรือง ดู Basham, The Wonder That Was India, pp. 321-322.

cf. Mahajan, Ancient India, p. 377.

Dauids, Buddhist India, pp. 220 ff.

ว่า นคนกะ ภาภานินดี เป็น นัค หรือ นาค แปลว่า เปลือย¹⁸ คล้ายงู เพราะฉะนั้น ก็อาจถูกเรียกว่า นคน (คนเปลือย) ได้บ้าง

การอธิบายรากศัพท์ของเกรียร์สัน แสดงว่า นคน ต้องมาก่อน นาค และ สองคำนี้มีความหมายเดียวกัน

เท่าที่ได้ศึกษาข้อมูล ผู้วิจัยยังไม่พบว่าในวรรณคดีสันสกฤตมีการใช้ นคน ในความหมายว่ามีกำลังดั่งที่กล่าวข้างต้น แต่จากข้อมูลข้างต้น คนเมื่อนาคานับถืองู ได้ชื่อว่า "นคน" เพราะเปลือยกาย

ข้อน่าสังเกตก็คือ การใช้ นคน ในความหมายว่า มีกำลัง มีพบในวรรณคดีพุทธศาสนาที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤตผสมเช่นลิลิตวิสูตระ ทิวเยาวภาณเบ็ญฉัน ระยะเวลาที่ นคน มีความหมายว่า "ทรงพลัง" ก็อาจมีในช่วงที่สันสกฤตผสมแพร่หลายหรือก่อนหน้าแล้ว

เมื่อกำลังสรุปข้อมูลข้างต้นทั้งหมด ผู้วิจัยเห็นว่า การใช้ นคน ในความหมายว่า ทรงพลัง คงจะมาจากความคิดที่ว่า นคน และ นาค (นาคา) ใช้แทนกันได้ โดยดั้งเดิม นคน ยังมีความหมายว่า "เปลือย" อยู่ การมาใช้ในความหมายว่า "ทรงพลัง" ก็อาจจะด้วยความเชื่อกันแพร่หลายว่า นาคา หรือ นาค วิวัฒน์มาจาก นคน ฉะนั้นกรณีที่ นาคา หรือ นคน มีกำลังมากอาจจะด้วยโยงไปถึงนาคหรือพญานาคซึ่งเป็นอมมุขย์ในเทพนิยาย กล่าวกันว่า พวกนาคซึ่งเป็นอมมุขย์หรือกึ่งเทพมี มีเรียวแรงมหาศาล มีรูปร่างหน้าตาดี บางครั้งจำแลงเป็นคนได้*

หรืออีกด้านหนึ่ง อาจจะเป็นเพราะ คำว่านาค หรือ นาคา พ้องกับ นาค ซึ่งหมายถึงช้าง ซึ่งมีเรียวแรงมาก อีกทั้งคำว่า "นาค" ซึ่งหมายถึง งู และช้างต่างก็กล่าวถึง ทั้งในวรรณคดีบาลีสันสกฤตและสันสกฤตผสม นคน ที่แปลว่า เปลือย ถ้าหากการเปลือยหมายถึงงูได้ นคน ก็อาจมีความหมายแทน นาค ได้ ในขณะเดียวกัน นาค ยังหมายถึงสัตว์หรือผู้ทรงกำลังได้จาก 2 กรณี คือ ช้างและพญานาคในเทพนิยาย สองประการนี้ อาจทำให้ นคน สามารถมามีความหมายเหมือน นาค

¹⁸ G.A.Grierson, "Nāgas," Encyclopaedia of Religion and Ethics 9 (n.d.) : 122.

* ในวรรณคดีสันสกฤตนาคหลายตนมีชื่อเสียงมาก เช่น พญานาควาสิ พิพญานาคเศษะ

ได้ การใช้ นคุณ ในความหมายว่าเปลือยลงจะมีมาก่อน ส่วนในความหมายว่า "ทรงพลัง" คงจะมีในสมัยหลัง การที่ลลิตวิสตรระใช้ นคุณ และ นาค เหนือกันได้ย่อมแสดงได้ว่าในช่วงที่เรียบเรียงลลิตวิสตรระ ทั้งเรื่องคำคงใช้แทนกันได้แพร่หลายแล้ว

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในวรรณคดีบาลี มีกล่าวถึงนาคว่าเป็นเทพพิทักษ์ประตูบ้าง ประจำทิศบ้าง จนถึงมีบทสวดชั้นอธิษฐาน
เพื่อให้พญานาคคุ้มครอง

เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เสร็จใหม่ ๆ ก็มีพญานาคนามว่ามูจลินท์ ได้แผ่พังพานกัน
กระแสนลมและฝนขณะที่ยังทรงนั่งสมาธิ.

ภาคผนวก จ

ความหมายของ อวทาน

อวทานเป็นคำที่ใช้ในวรรณคดีพุทธศาสนาที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤตผสม บาลีใช้คำว่า อปทาน การใช้ อว แทน อป แสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลจากภาษาปรากฤต¹ ในสมัยหลัง

อวทาน มาจาก อว + ทาน ตามรูปศัพท์แปลว่า "การตัด" [cutting of (off)] หรือตัดเป็นชิ้น ๆ (cutting of dividing into pieces) นักปราชญ์อธิบายความหมายของศัพท์นี้ แตกต่างกัน ดังนี้

1. แปลว่าวีรกรรม (Heroic act) ผู้แปลคือโทมัส² วินเทอร์นิทซ์³ วินเทอร์นิทซ์ให้ ความหมายไว้หลายประการคือ การกระทำที่โดดเด่น(a noteworthy act) การกระทำในทำนองวีรกรรม(a heroic deed) การกระทำ (feat) การกระทำทางศาสนาหรือเชิง ศีลธรรม (a religious or moral feat) การกระทำดังกล่าวนี้ อาจส่งผลถึงชะตาชีวิต หรืออาจจะเพียงถวายเป็นดอกไม้ ธูปเทียน สร้างบุญเจตีย์และอื่น ๆ ก็ได้

2. แปลว่าถ่านาน ผู้แปลคือแมกซ์ มิลเลอร์ (Max Müller) ปราชญ์ท่านนี้ แยกคำนี้เป็น อว + √ไท (ava+ / dai=to cleanse) พร้อมอธิบายว่าเดิมทีใช้ในความหมายว่าการกระทำ ที่บริสุทธิ์หรือการบำเพ็ญความดี (a pure and virtous act) ต่อมากลายเป็นเรื่องราวศักดิ์สิทธิ์ (a sacred Story) หรือเรื่องราวที่ฟังแล้วทำให้บริสุทธิ์ได้⁴

สไปเยอร์อธิบายว่า ความหมายที่ถูกต้องของอวทานคือ บางสิ่งบางอย่างที่ถูกคัดออกไป, บางสิ่งบางอย่างที่เลือกเอาไว้ ในสังคัมพรานัม คำว่า อวทาน จะหมายถึง (เนบไซไฟหรือ) ของที่ฟังนำไปถวายแก่เทพ ภาษาพุดสามัญชนหมายถึง บางสิ่งบางอย่างที่ถูกเลือกหรือแยกออกไปแล้ว กลายมามีความหมายว่า เรื่องราวทำดี-ชั่วอันโดดเด่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำมาใช้กับ donaa

¹ ดู Fischel., § 184, 199.

² Thomas, The History of Buddhist Thought, p. 280.

³ Winternitz, History of Indian Literature, II: 158, 277-278.

⁴ อ้างถึงใน Aśv., p. lxi (introduction).

partem* จะใช้ในความหมายว่า ความสำเร็จอันน่าชื่นชม, ความสำเร็จที่น่าชื่นชม แต่ใน พุทธศาสนา โศร่งเรื่องหลักของคัมภีร์จำพวกอวทานคือเรื่องราวการทำความชั่วและผลของกรรม ชั่วที่ทำได้⁵

ฮอดจ์สันอธิบายว่า อวทานหมายถึงเอาคัมภีร์ แสดงผลของกรรมหรือผลแห่งศีลธรรมของ กรรมของโลกียสัตว์⁶

บุรุษ ตั้งข้อสังเกตคัมภีร์ในกลุ่มอวทานที่เก็บรักษาไว้ในเนปาล เขากล่าวสรุปว่าอวทาน ของเนปาล มีลักษณะสำคัญ อยู่ 4 ประการ คือ

1. เป็นเรื่องราวที่รวมเอาวินัยหรือกฎข้อบังคับของภิกษุสงฆ์ไว้ด้วย
2. ทั่วยังกล่าวหาโทษกรรมล้วน ๆ ซึ่งแสดงหลักของพุทธศาสนาดังสูตรทั่วไปไม่หากมี เรื่องราวเป็นอุทาหรณ์ประกอบ
3. เรื่องราวดังกล่าว นอกเหนือจากแสดงหลักวินัยภิกษุสงฆ์แล้ว ยังต้องให้เรื่องราวที่ได้ ประโยชน์ สามารถนำถือเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันด้วย
4. เรื่องราวดังกล่าวต้องเล่าประวัติพุทธศาสนาสัมมัยพุทธกาลและผู้สืบทอดสัมมาตมมาด้วย⁷ บุรุษเน้นว่าอวทานต้องมีเรื่องราวทางวินัยด้วย มติของบุรุษเป็นการสรุปจากคัมภีร์ พุทธศาสนาซึ่งมีมากด้วยภาษาสันสกฤต (ผสม) ที่ฮอดจ์สันรวบรวมไว้ที่เนปาลเป็นหลัก จากที่เขา ได้สำรวจดู เนปาลไม่มีคัมภีร์วินัยเลย เขาจึงสันนิษฐานว่าสงฆ์ทางเนปาลใช้กฎเกณฑ์แทนคัมภีร์วินัย⁸ โทมัสกล่าวว่ามี 3 คัมภีร์แสดงให้เห็นเด่นชัดว่า นำมาจากวินัย คือ อวทานลตตะ กรรม:

* ผู้วิจัยไม่ทราบความหมายของคำนี้

⁵ Ibid., pp. Ixii-lxiii.

⁶ อ้างถึงใน Mitra, The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal, p. 6.

⁷ อ้างถึงใน

Mitra, The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal, p. 6.

⁸ อ้างถึงใน

Mitra, The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal, pp. 6-7.

ศตกะ และทมนุมกะ^๑

คัมภีร์มหาวิภาษาของสรรวาสตีวาท อธิบายความหมายของอวทาน ว่าเป็นเรื่องราว การใช้ชีวิตบนสุขและทุกข์ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งบันทึกไว้ในรูปสูตร เช่น ทิรชวาทาน มหาทาน เป็นต้น^{1๐} ความหมายของอวทานตามคัมภีร์มหาวิภาษานี้ขยายขอบเขตกว้าง แสดงว่าอวทานอาจไม่จำกัดอยู่แต่เรื่องทางวินัยของภิกษุภิกษุณี โด่งที่สุดแม้เรื่องราวอื่นใดที่แสดงผลกรรมดีชั่วของบุคคลใดบุคคลหนึ่งก็อาจถือเป็นอวทานได้

อุปาทานของเถรวาทบาลีก้าวถึงอดีตชาติของภิกษุภิกษุณีผู้บรรลุอรหัตตผล คำประพันธ์ที่ใช้แต่งเป็นรูปร้อยกรองมีอยู่ในชฎาทนิกาย เรื่องราวพระพุทธรูปเจ้าจะแยกมากกว่าต่างหาก เช่น มหาทานสูตรในทีฆนิกาย อย่างไรก็ตามก็ยังมีร้อยกัมตรงที่เรื่องดังกล่าวแล้วถึงการทำความดีก่อนที่ จะบรรลุธรรม

พิจารณาคำอธิบายของมหาวิภาษา ข้อสำคัญซึ่งเป็นแก่นของอวทาน น่าจะอยู่ตรงที่แสดงให้เห็นคุณของกรรมดีและโทษของกรรมชั่ว ดังเช่น อวทานจึงอาจเป็นเรื่องเล่าประวัติของใครคนใดคนหนึ่งเป็นพิเศษ เช่น ลลิตวิสตระ หรืออาจจะเป็นเรื่องเล่าประวัติของบุคคลต่าง ๆ รวมอยู่ในคัมภีร์เล่มเดียวกันดังเช่น ทิพยาวาทานซึ่งมีถึง 38 เรื่อง เป็นต้น แต่เรื่องที่เด่นที่สุดในกลุ่ม

ความคิดของบุรุษพ มีวิจารณ์และอ้างถึงใน

Kern, *Manual of Indian Buddhism*, p. 4.

ที่กล่าวโดยละเอียดเรื่องราวของอวทาน มีใน

J.S. Speyer, ed. *Avadānaśāstra*, vol. II, (Delhi : Motilal

Banarsidass, 1992), pp. i ff.

^๑ Ibid.

Avadāna is an instruction which shows by the facts the link which exists between an act and its inevitable consequence.

¹⁰ Lamotte, *History of Indian Buddhism*, p. 146.

อวทานคงเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์โดยตรง

กล่าวโดยสรุป อวทานคือเรื่องราวที่แสดงถึงผลของกรรมดีกรรมชั่ว เรื่องราวดังกล่าวนี้สอนให้เห็นกรรมดี-ชั่วโดยชกอุทาหรณ์ประกอบ อาทิกระสันนิษฐานว่า, พุทธประวัติซึ่งจัดอยู่ในจำพวกอวทานมีต้นกำเนิดมาจากวินัย อวทานคือเรื่องราวที่แสดงผลของการมีวินัยหรือศีล¹¹ มหาวัสดุซึ่งเล่าประวัติของพระพุทธเจ้า* ก็จัดอยู่ในวินัยของโลโกตตรวาท มหาสงฆิกะ พุทธประวัติของฝ่ายมหายานตั้งชื่อว่า วินัยปิฎกมุละ¹²

พิจารณาตามข้อมูลเหล่านี้ กล่าวได้ว่าต้นตอของอวทานหรือพุทธประวัติ นิยายต่าง ๆ ดังออกมาขยายจากวินัย (เป็นอุทาหรณ์ของการละเมิดศีล) เป็นหลัก

อวทานเป็นหนึ่งใน "ทวารวาทศตวรรษ" หรืออีกชื่อหนึ่งว่า "ทวารวาทศตวรรษ" ในคัมภีร์ฝ่ายสันสกฤต ซึ่งมีทั้งหมด 12 ส่วน ดังนี้

1. สูตระ	2. เคชยะ	3. วยากรณะ
4. คาคา	5. อุกานะ	6. นิทานะ
7. อิตยุกตะ	8. ชาตกะ	9. โวปลยะ
10. อัมภตธรรมะ	11. อวทานะ	12. อุปเทศะ

อวทาน เป็นหนึ่งในวรรณคดี 3 ประเภทที่เพิ่มเข้ามาใหม่ อีก 2 ส่วนคือ นิทาน ตามตัวอักษรหมายถึงเหตุเกิดของเรื่อง เป็นส่วนของอาร์มกณะ หรือกล่าวถึงเรื่องราวก่อนจะมีพระสูตร และอุปเทศคือส่วนที่สาวกแต่งขึ้นใหม่เพื่อขยายความพุทธวจนะ

¹¹ Akira, A History of Indian Buddhism : From Sākyamunī to Early Mahāyāna, p. 264.

* น่าสังเกตว่าคำว่า มหา ซึ่งนำหน้า มหาวัสดุ ของโลโกตตรวาท มหาสงฆิกะ, มหาวรรคหรือมหาปทานสูตร ซึ่งเล่าเรื่องพระพุทธเจ้าของเถรวาทนิกายและมหาเวฬุ (อีกชื่อหนึ่งของลลิตวิสตระ) ของสรวาสติวาทแสดงว่า ทั้งสามนิกายมีความคิดในการยกย่องพระพุทธเจ้าเหมือนกัน

¹² Banerjee, Sarvāstivāda Literature, p. 27.

คัมภีร์ที่จัดรวมอยู่ในกลุ่มอวทาน เดิมทีน่าจะมียุ่่มาก ด้วยมีการยกย่องภิกษุผู้ชำนานาญด้านนี้ ว่า "อวทานารถโกวิท" หรือไมก็ "อวทานิก"¹³ คล้ายกับที่เรียกผู้จำทรงวินัย ทรงธรรมไว้มาก ว่า "วินัยธร" และ "ธรรมธร" เป็นต้นตามลำดับ แต่คัมภีร์อื่น ๆ คงจะสูญไปมาก ไทยะกล่าวว่า เท่าที่มีการจัดพิมพ์เป็นเล่ม มี 4 อวทาน คือ ทิพยวาทาน ชาดกมาลา¹⁴ อวทานกัลปพฤต และ อวทานศตกะ นอกนั้น ก็จัดพิมพ์กันบ้างอีก 2-3 คัมภีร์

เรื่องราวของอวทานคล้ายคลึงกับชาดก แต่แตกต่างจากชาดก ใน 2 กรณี

กรณี 1 ชาดกเน้นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า แต่อวทานเน้นพระพุทธเจ้าในช่วงก่อนที่ จะตรัสรู้หรือยังเป็นพระโพธิสัตว์ เรื่องราวของพระกษัตริย์ในอดีตหากจะมีอ้างอิงก็เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่เป็นหลัก หรืออาจสรุปสั้น ๆ ว่าชาดกเน้นพระพุทธเจ้าเป็นหลัก การอ้างอิงสาวกบุปผินั้น จะอ้างต่อเมื่อสาวกผู้นั้นเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์

¹³ มีอ้างอิงใน

P.L.Vaidya, Avadāna-Satakam, (Dharbhanga : The Mithila Institute of Post Graduate Studies and Research in Sanskrit Learning, 1958), p. ix.

¹⁴ น่าสังเกตว่าชาดกมาลากัรวมในอวทานด้วย ผู้แต่งชาดกมาลา คือ (พระ?) ศุภระ (ถารยศุภระ) จุดประสงค์ของการแต่งอยู่ที่ต้องการใช้ในการเทศน์เช่นเดียวกับชาดก เรื่องราวชาดก ในชาดกมาลา มีอยู่ทั้งสิ้น 34 ชาดก

ดูรายละเอียดใน

Winternitz, History of Indian Literature, II: 275-274.

กรณี 2 กรณี 2 อรรถาณมีเรื่องราวของสาวกอื่น ๆ ด้วย กรณี 2 นี้ เหมือนกับ
 อปทานของเดรวาทบาลซึ่งรวมเรื่องราวของสาวกสาวิกา เรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอดีตเรียก
 ชื่อว่า พุทธาปทาน หรือ มหาปทาน(สูตร)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

นายปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์ เกิดเมื่อเดือนกันยายน 2510 เป็นชาวอำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ได้บรรพชาเป็นสามเณรในปี 2522 เข้าสอบบาลีชั้นประโยค 1-2 ในปีพุทธศักราช 2524 ณ ศูนย์บาลีศึกษาอีสานธรรมยุต วัดโพธิ์สมภรณ์ อุดรธานี สอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยค ขณะเป็นสามเณร สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร ในปีพุทธศักราช 2531 ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ เป็นมหาคหลวง อุปสมบท ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร ป.ธ.9) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระพรหมมณี (วิชัย ปุณฺณารามมหาเถร ป.ธ.6) เป็นพระกรรมวาจาจารย์

สำเร็จการศึกษา ศาสตราจารย์บัณฑิต วิชาเอกภาษาอังกฤษ เกียรตินิยมอันดับ 2 เป็นที่ 1 ในคณะมนุษยศาสตร์ ในปี 2532 จากสภาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลย วิทยาลัยพระพุทธศาสนา ในวัดบวรนิเวศวิหาร

ในระหว่างเป็นสามเณร ในปี 2530-31 ได้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเลขานุการสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร ตำแหน่งสุดท้ายทางคณะสงฆ์ที่ได้เคยปฏิบัติงานก่อนลาสิกขา เป็นกรรมการฝ่ายวิชาการ สำนักงานอธิการบดี สภาการศึกษามหาภูมิบาลวิทยาลัย กรรมการตรวจธรรม-บาลีสยามหลวง และผู้ช่วยเลขานุการสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

เข้าศึกษาต่อในระดับบัณฑิตศึกษา ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี 2533 ระหว่างศึกษาได้รับทุนการศึกษาจากมูลนิธิศิลาธรรม

งานทางวิชาการที่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วมี 2 เล่ม คือ ศิลปะในการแปลภาษาบาลีและประวัติภาษาบาลี : ความเป็นมาและที่สัมพันธ์กับภาษาปรากฤตและใกล้เคียง